

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อความเข้าใจประเด็นที่จะศึกษา ผู้ศึกษาได้แบ่งผลการศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

4.1 การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

การศึกษาเชิงคุณภาพ

4.1.1 บริบทโดยทั่วไปของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.1.2 การดำเนินงานของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในปัจจุบัน

4.1.3 ปัญหาและแนวทางการจัดการปัญหาที่มีส่วนทำลายความสวยงามและคุณค่าของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

การศึกษาเชิงปริมาณ

4.1.4 การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.3 ความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ และความตระหนักของบุคคลภายในวัดต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.4 ความคิดเห็นของนักวิชาการ องค์กรเอกชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.5 ข้อเสนอแนะในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารที่เหมาะสมในอนาคต

4.1 การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

ในการศึกษาส่วนนี้จะเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาความเป็นมาของวัด การบริหารและการดำเนินงานในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารในปัจจุบัน รวมถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหารเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ดังต่อไปนี้

การศึกษาเชิงคุณภาพ

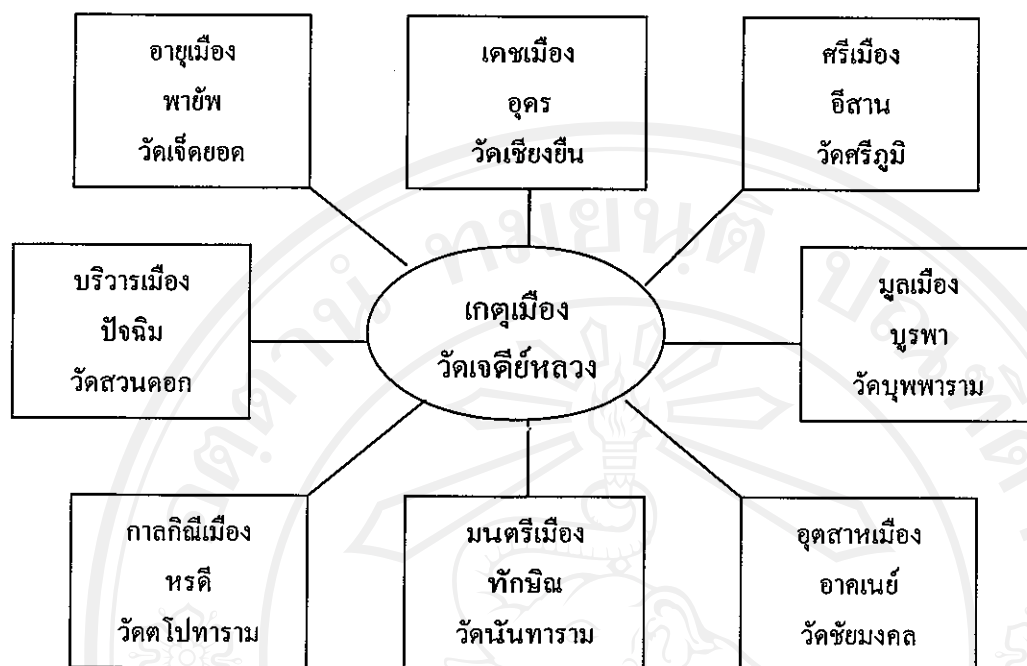
4.1.1 บริบทโดยทั่วไปของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

บริบทของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจทางกายภาพ และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งแยกเป็นประเด็นศึกษาไว้ดังนี้

1) ประวัติวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

ความเป็นมาของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเอกสารตำนานหลายฉบับที่กล่าวถึง เช่น พงศาวดารโยนก ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น แต่ก็มีความเป็นมาคล้าย ๆ กันกล่าวคือ วัดเจดีย์หลวงเดิมชื่อว่า วัดโชติการาม หรือ ราชกุฎาคาร สร้างในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา รัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชย์ในปี พ.ศ. 1929 – 1944 ตามประวัติความเป็นมาในการสร้างวัดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างในปีใด และที่ได้ชื่อว่าวัดเจดีย์หลวง ตั้งแต่โบราณกาลมา ก็เพราะว่าถือเอาพระธาตุเจดีย์หลวงเป็นเนมิตกนาม (ชื่อที่เรียกตามวัตถุที่มองเห็น)

ส่วนคำว่า หลวง หมายถึง ใหญ่ กล่าวได้ว่า เป็นเจดีย์สถานโบราณสูงใหญ่ที่สุดของไทยในสมัยนั้น ซึ่งแต่เดิมชาวเชียงใหม่ในสมัยโบราณได้สร้างวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองไว้ 9 แห่งคู่กับนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ โดยกำหนดให้สอดคล้องกับชัยภูมิ และความเชื่อเรื่องทิศหลักทั้ง 4 และทิศเฉียงอีก 4 รวมเป็น 8 ทิศ คือ บูรพา อากเนย์ ทักษิณ หรดี ประจิม พายัพ อูคร อีสาน ตามคัมภีร์มหาทักษาของวัดชัยศรีภูมิ กำหนดความสำคัญของวัดทั้ง 8 คือ อายุเมือง เดชเมือง บริวารเมือง ศรีเมือง มูลเมือง อุตสาหเมือง มนตรีเมือง และกาลกนิเมือง ความเชื่อเรื่องทิศทั้ง 8 กับจุดศูนย์กลางทิศทั้ง 8 มาดัดกันรวมเป็น 9 อันหมายถึงเลขมงคล ตำแหน่งจุดศูนย์กลางเมืองถือเป็นใจเมืองตรงสะคือเมือง ตามคัมภีร์ทักษาถือว่าเป็นเกตุเมือง (สร้อยสวด , 2539) ซึ่งตรงกับวัดเจดีย์หลวงในปัจจุบัน (รูป 4.1)

รูป 4.1 แผนภูมิแสดงตำแหน่งวัดเจดีย์หลวงตามคัมภีร์ทักษา

วัดเจดีย์หลวงในอดีตมีพุทธาวาสและสังฆาวาส 5 อย่าง ประกอบด้วย

1. พุทธาวาส เขตพุทธาวาสตั้งอยู่กึ่งกลางสังฆาวาสทั้ง 4 มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระธาตุเจดีย์หลวง พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธไสยาสน์ พระเจดีย์องค์เล็ก 2 องค์ วิหารเสนาอินทนิล ศาลกุ่มกัณฑ์ เมื่อก่อนพุทธาวาส มีกำแพงล้อมรอบเป็นเอกเทศ (รื้อกำแพงออกเมื่อปี พ.ศ. 2480-2481)

2. สังฆาวาสสุขมัย (สบขมัย) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุเจดีย์หลวง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา

3. สังฆาวาสสบฝาง (ป่าฝาง) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกขององค์พระเจดีย์หลวง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศาลาปฏิบัติธรรม

4. สังฆาวาสหอธรรม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระเจดีย์หลวง ปัจจุบันคือหอธรรม

5. สังฆาวาสพันเตา คือวัดพันเตาปัจจุบัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์หลวง

ปีพุทธศักราช 2471 พลตรีเจ้าแก้วขวัญ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 9 ซึ่งเป็นองค์สุดท้าย แห่งวงศ์ทิพจักร(ทิพช้าง พ.ศ. 2452 – 2482) ได้อาราธนาพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระ

อุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ ขึ้นมาบูรณะพัฒนาวัดเจดีย์หลวง จึงได้รวมสังฆาวาสทั้ง 4 เขตเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันในช่วงปีพุทธศักราช 2471 – 2474 (ยกเว้นสังฆาวาสพันเตาที่ไม่รวม) และเรียกชื่อ “วัดเจดีย์หลวง” ตามโบราณเรียกขานกัน

ช่วงพุทธศักราช 2471 – 2481 ถือได้ว่า เป็นทศวรรษแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาใหม่ในทุก ๆ ด้านของวัดเจดีย์หลวง ทำการรื้อถอนสิ่งปรักหักพัง แล้ววางป่าที่ขึ้นคลุมเสนาสนะโบราณสถานต่าง ๆ ออก แล้วสร้างเสริมเสนาสนะใหม่ให้เป็นวัดสมบูรณ์แบบในเวลาต่อมา จนมีพระสงฆ์สามเณรอยู่ประจำปีละมาก ๆ หลังกจากถูกทิ้งร้างมานาน และจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาปริยัติศึกษาแผนใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ (สถานะนี้ปัจจุบันยังคงมีอยู่) ด้วยการมองการณ์ไกล และผลงานที่เป็นรูปธรรมดังกล่าว จึงทำให้วัดเจดีย์หลวงได้เลื่อนฐานะขึ้นเป็น “พระอารามหลวงชั้นตรี” ชนิด “วรวิหาร” เป็น “วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร” เมื่อพุทธศักราช 2481 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน โดยมีลำดับเจ้าอาวาสสืบต่อกันมาดังนี้

1. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก พ.ศ. 2471–2474
2. พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ. 2475 ปีเดียวออกธุดงค์
3. พระครูนพิตพิศาลคุณ (ทอง โฆสิตโต) พ.ศ. 2476
4. พระพุทธิโสภณ (แหวน ชุ่มทินโน) พ.ศ. 2477-2502
5. พระญาณดิลก (พิมพ์ ชุ่มธโร หรือ สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ เจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ) พ.ศ. 2480–2483 มาดูแลสังฆมณฑล
6. พระธรรมดิลก (ขันตี ขนฺติโก) พ.ศ. 2503–2534
7. พระธรรมดิลก (จันทร์ กุสโล) พ.ศ. 2534 – ปัจจุบัน ปัจจุบันอยู่ในตำแหน่งรองสมเด็จพระสังฆราชที่ พระพุทธพจนวราภรณ์ อดีตเจ้าคณะภาค 4,5,6,7 ฝ่ายธรรมยุติกาย สังกัดคณะสงฆ์ไทย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

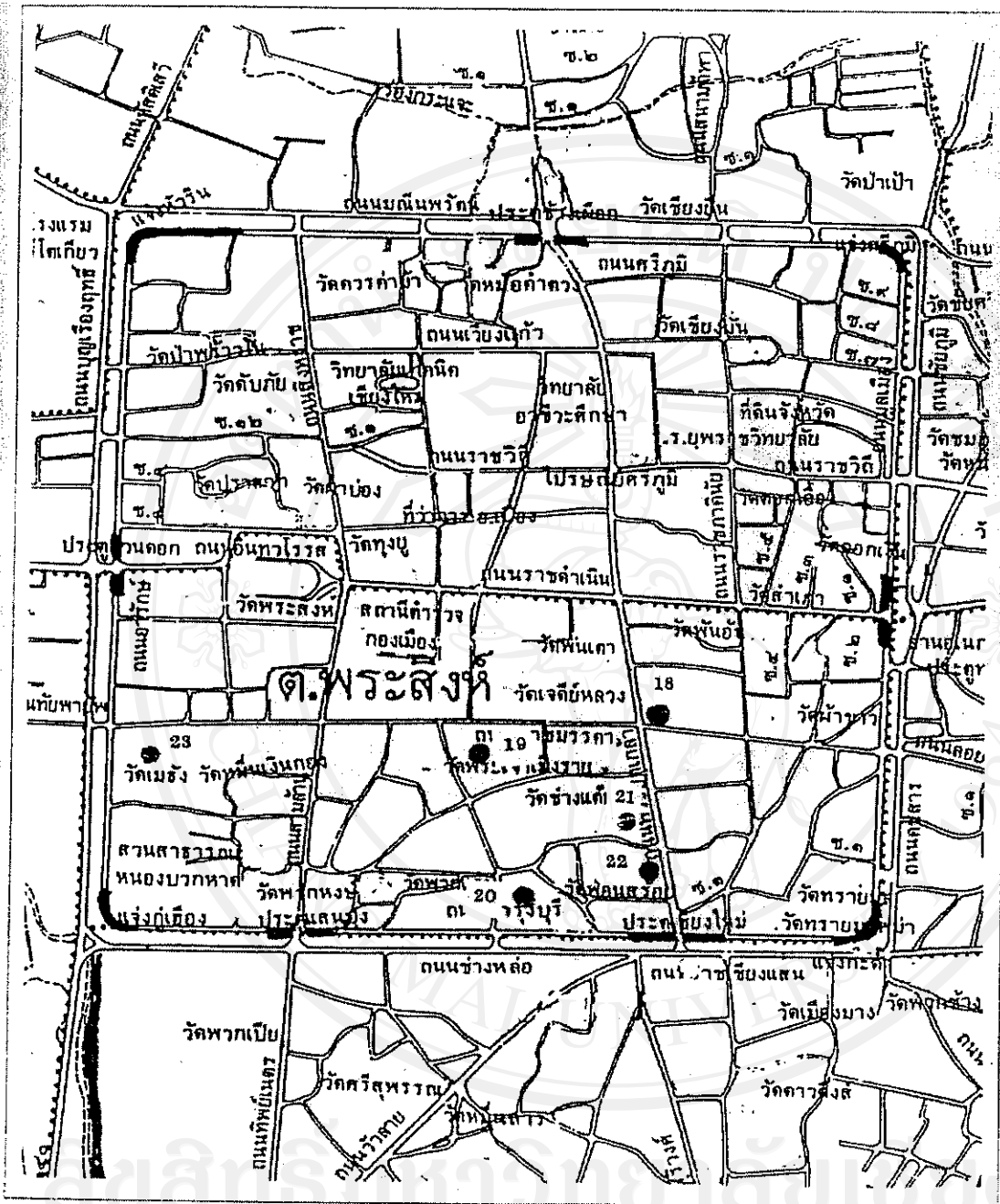
All rights reserved

2) ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้ง และอาณาเขตของวัดเจติยทัฬหาวรวิหาร ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองเชียงใหม่ (ในกำแพงเมืองชั้นในก่อนไปทางทิศใต้จากสี่แยกกลางเวียง ประมาณ 100 เมตร) เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ของวัดทั้งหมด 32 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา ตามโฉนดเลขที่ 3583 – 3588 โดยมีอาณาเขตดังนี้ (รูป 4.2 และ 4.3)

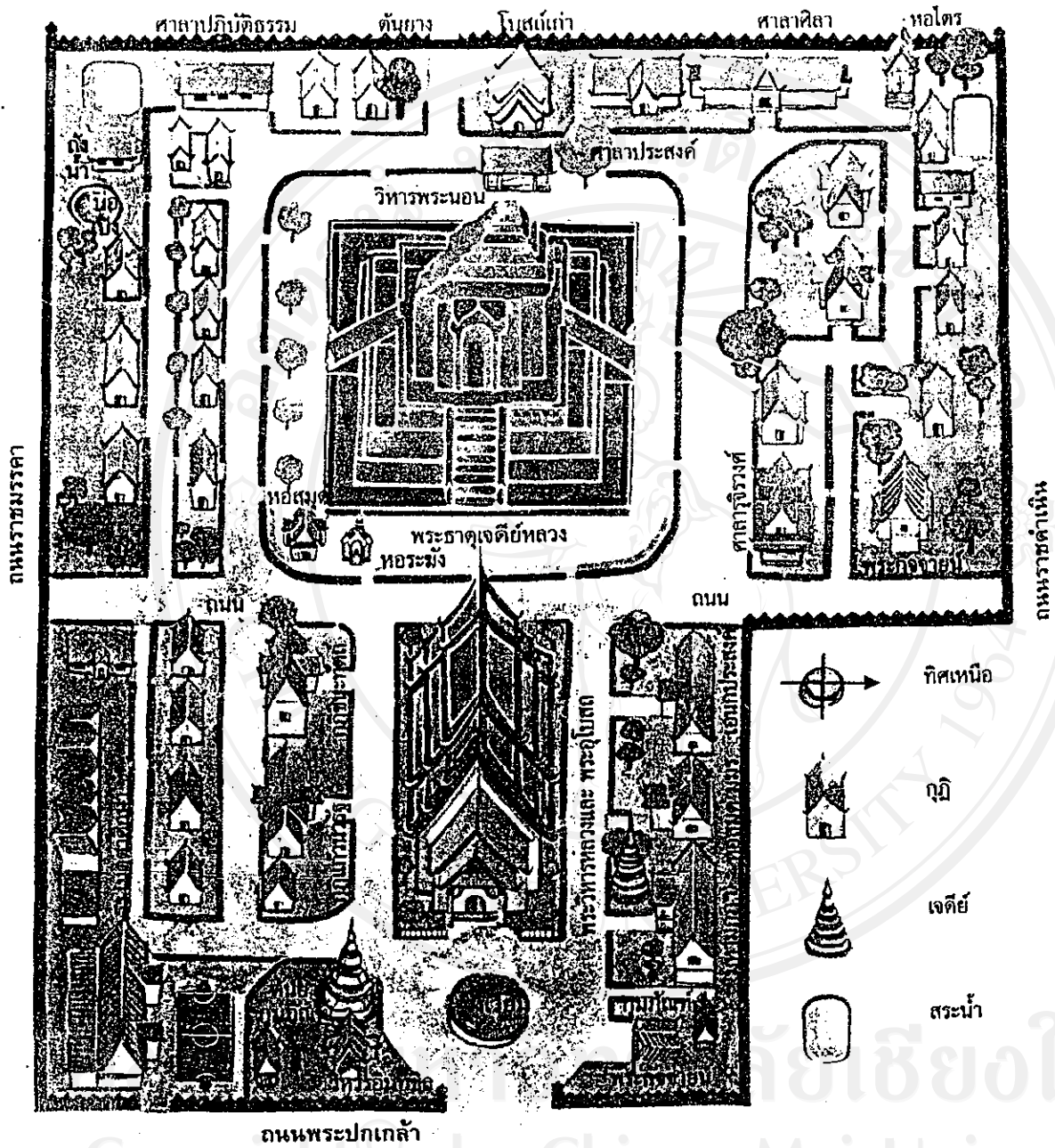
ด้านทิศตะวันออก	เป็นด้านหน้าของวัดตามแนวถนนพระปกเกล้ายาว 157 เมตร
ด้านทิศตะวันตก	เป็นด้านหลังวัดตามแนวถนนจำป๋าน ยาว 265 เมตร
ด้านทิศเหนือ	ติดกับวัดพันเตาและถนนราชดำเนิน ยาว 259 เมตร
ด้านทิศใต้	ติดกับแนวถนนราชมรรคา ยาว 206 เมตร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

รูป 4.2 แผนผังเมืองเชียงใหม่โดยรวม และที่ตั้งวัดเจดีย์หลวง

ที่มา : จากหนังสือการศึกษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมโบราณสถานร้างเมืองเชียงใหม่ ของ สุรพล คำรืห์กุล, 2540.

รูป 4.3 แผนผังวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 ที่มา : จากหนังสือนำชมวัดเจดีย์หลวง ฉบับสมโภช 600 ปีพระธาตุเจดีย์หลวง , 2538.

Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

3) โครงสร้างทางประชากร

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นวัดใหญ่เป็นพระอารามหลวง และเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองเชียงใหม่ มีสถานศึกษาทุกระดับด้วยเหตุนี้ จึงมีพระภิกษุสามเณร และผู้อาศัยอยู่จำนวนมากผลัดเปลี่ยนกันแต่ละปี ซึ่งมีโครงสร้างประชากรของวัด (ปี พ.ศ. 2547 ข้อมูลจากสำนักงานเลขานุการเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง) ได้ดังต่อไปนี้

พระภิกษุ	จำนวน	46	รูป
สามเณร	จำนวน	131	รูป
ศิษย์วัด	จำนวน	19	คน
	รวม	196	รูป/คน

บุคลากรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ประจำปี 2546 (บัญชีทำวัตร) ที่ผ่านมา ประกอบด้วย

มีพระภิกษุสามเณรเปรียญธรรม	จำนวน	19	รูป
พระภิกษุสามเณรนักธรรม	จำนวน	68	รูป
พระอันดับเรียนธรรมวินัย	จำนวน	4	รูป
พระภิกษุปาฏิโมกข์	จำนวน	6	รูป
สามเณรเรียนธรรมวินัย	จำนวน	105	รูป

คหิธรรม - บาลี

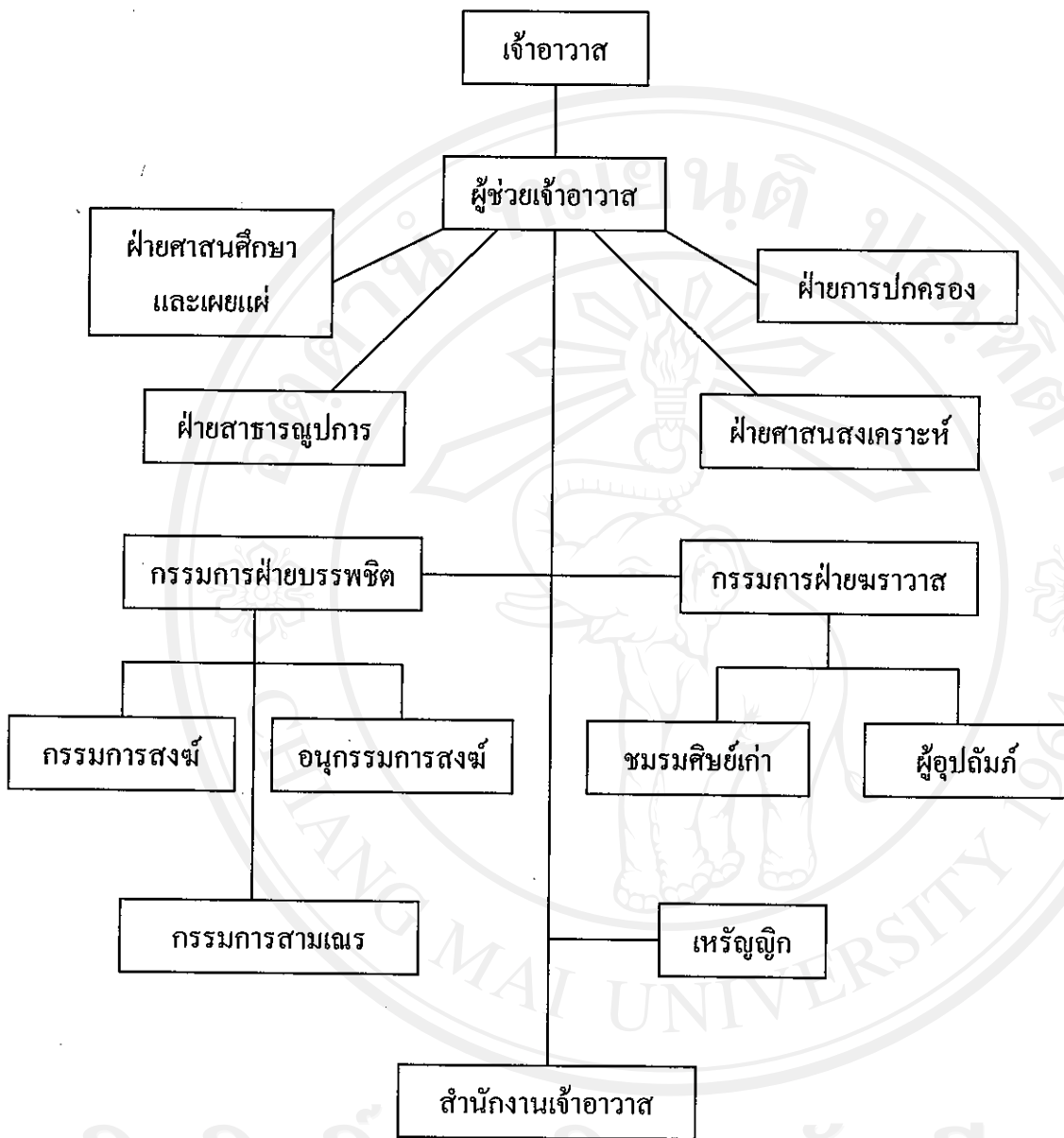
นักธรรมตรี	จำนวน	1	รูป
นักธรรมโท	จำนวน	2	รูป
นักธรรมเอก	จำนวน	44	รูป
	รวม	47	รูป
ประโยค 1-2	จำนวน	9	รูป
ป.ธ. 3	จำนวน	11	รูป
ป.ธ. 4	จำนวน	5	รูป
ป.ธ. 5	จำนวน	2	รูป
ป.ธ. 6	จำนวน	1	รูป
ป.ธ. 7	จำนวน	1	รูป
	รวม	27	รูป

คดีโลก

ป.6	จำนวน	2	รูป
มัธยม 3	จำนวน	2	รูป
มัธยม 6	จำนวน	7	รูป
ปริญญาตรี	จำนวน	27	รูป
ปริญญาโท	จำนวน	4	รูป
ปริญญาเอก	จำนวน	2	รูป
	รวม	44	รูป

4) โครงสร้างการบริหารของวัด

ในการที่วัดเจดีย์หลวงเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ไทย นิกายธรรมยุต หรือธรรมยุตนิกาย และจากการที่วัดเจดีย์หลวงเป็นวัดใหญ่มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาจำนวนมาก จึงต้องมีการบริหารปกครองให้เป็นไปได้ด้วยดีเรียบร้อย โดยแยกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เพื่อแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาสในการบริหารกิจการต่าง ๆ ของวัดให้เป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย โดยมีโครงสร้างการบริหารวัดเจดีย์หลวง (รูป 4.4) ดังต่อไปนี้

รูป 4.4 แผนภูมิโครงสร้างการบริหารของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร
 ที่มา: สำนักงานเลขานุการเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
 All rights reserved

จากโครงสร้างการบริหารของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร สามารถแยกอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนได้ดังต่อไปนี้

เจ้าอาวาส ปัจจุบันคือ พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) เจ้าอาวาสเป็นผู้นำของภิกษุสงฆ์ สามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการของวัด เป็นผู้ปกครอง บังคับบัญชา ดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสามัคคีปรองดองกัน ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดีและให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง รวมถึงให้การอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภวานาธรรมแก่ชุมชนประชาชนทั้งใกล้และไกล นอกจากนี้ เจ้าอาวาสจะต้องบริหารงานของวัด และพระพุทธศาสนาตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 ที่กำหนดไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ 4 ประการ คือ

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่อง ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. อำนวยความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

นอกจากนั้นในมาตรา 38 แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังกล่าวว่า อำนาจของเจ้าอาวาสมี 3 ประการ คือ

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัด หรือให้ทำ

ทัณฑ์บน หรือขอมาโทษ เมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ปัจจุบันมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงวรวิหารจำนวน 8 รูป ประกอบด้วย พระมหาเจดีย์ภิบาล พระครูโสภณกวีวัฒน์ พระครูโสภณเจดีย์ภิบาล พระครูวินิตคณาทร พระครูอดุลสรนิเทศ พระครูวินัยสารโกศล พระครูปลัดอัมพร กตบุญโญ พระอมราภักขจิต ซึ่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสทั้งหมดมีหน้าที่แบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาสในการบริหารดำเนินงานภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตามที่เจ้าอาวาสได้กำหนดหน้าที่ให้ดูแลรับผิดชอบในแต่ละฝ่าย

ฝ่ายศาสนศึกษา และเผยแผ่ ปัจจุบันมี พระมหาเจติยาภิบาล เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในฝ่ายนี้ มีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน และบริหารงานทางด้านศาสนศึกษาของพระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งดูแลทั้งนักธรรม-บาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรม ให้ดำเนินการเรียนการสอนเป็นไปด้วยดี โดยได้รับเงินสนับสนุนจากเงินกองกลางของวัด เงินอุดหนุนจากกรมการศาสนา และเงินบริจาคจากศรัทธาทั่วไป

ในส่วนการเผยแผ่ เป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายศาสนศึกษาที่แยกออกมาดำเนินการ โดยมีผู้รับผิดชอบ คือ พระมหาหาญวิชัย ญาณวีโร โดยส่วนนี้มีหน้าที่ในการเทศนา อบรมสั่งสอนศีลธรรมทุกวันพระ จัดกิจกรรมภาวนา ตลอดจนจัดโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน และอบรมค่ายคุณธรรมแก่กุลบุตร กุลธิดา เยาวชน นักเรียน นักศึกษา

ฝ่ายปกครอง วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตามระเบียบคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองดูแลวัด แต่ในการแบ่งส่วนการปกครองภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ได้แยกการปกครองเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนแรกเรียกว่า คณะหอธรรม ตามแนวถนนราชดำเนิน จากตะวันออกไปถึงตะวันตก โดยมีอาคารและกุฏิในการปกครองดูแลรับผิดชอบของ พระครูโสภณเจติยาภิบาล เป็นเจ้าคณะปกครอง ดังนี้ อาคารมหาบุญราชวิทยาลัย, หอสมุดมหาบุญราชวิทยาลัย, อาคารโรงเรียนสามัคคี, อาคารเอนกประสงค์, ศาลารุจิรวงศ์, วิหารพระมหากัจจายน, กุฏิบัวผันทิพยมณฑล, กุฏิพุทธิโสภณ, กุฏิสมเด็จ, กุฏิจุฑาสงศ์, กุฏิสารบรรณ, กุฏิแหวน สุจิตมโณ, กุฏิพระยาอนุบาลพายัพกิจ, กุฏิสันติสุข, กุฏิประภัสสร, หอธรรมใหม่, ศาลาประสงค์,

ส่วนที่สองเรียกว่า คณะเจดีย์หลวง ตามแนวถนนราชมรรคา จากตะวันออกไปถึงตะวันตก โดยมีอาคารและกุฏิในการปกครองดูแลรับผิดชอบของ พระมหาเจติยาภิบาล เป็นเจ้าคณะปกครอง ดังนี้ กุฏิจงจิต 1, กุฏิจงจิต 2, กุฏิชูสุวรรณ, กุฏิจรัญ กิตติบุตร, กุฏิมีมั่งคั่ง, กุฏิแก้วนารัฐ, กุฏิชินะทัตต์, หอสมุดแหวน สุจิตมโณ, กุฏิ เอ.เอช.อับดุลราฮิม, กุฏิสุทรพินทุ, กุฏิมหาเจติยาสามัคคี, กุฏิพิเชษฐ, กุฏิอุดมสามัคคี, กุฏิเนื่อง พุฒานนท์, กุฏิผ่องเจริญกุล, กุฏิไปล์ จันคู่, กุฏิอุปติพงษ์ 1, กุฏิอุปติพงษ์ 2, กุฏิสันติवास, กุฏิต้นทอง, กุฏิลาภศิริกุล, โรงครัวของวัด, ศาลาปฏิบัติธรรม, พระอุโบสถหลักเก่า

เจ้าคณะแต่ละคณะ มีหน้าที่ในการดูแล สอดส่อง ควบคุม พระภิกษุสามเณรภายในคณะให้ได้อยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยให้หัวหน้ากุฏิแต่ละกุฏิเป็นผู้ดูแลพระภิกษุสามเณรภายในกุฏิของตนเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนในการรับพระภิกษุ สามเณร เด็กวัด จะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อน แล้วให้เจ้าคณะรับรองจึงจะสามารถอาศัยอยู่ในคณะนั้นได้

ฝ่ายศาสนสงเคราะห์ ผู้รับผิดชอบโดยตรงคือเจ้าอาวาส มีกองงานเลขานุการเจ้าอาวาส เป็นผู้สนองงาน ในฝ่ายนี้มีหน้าที่ในการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ หรือประสบภัยต่าง ๆ รวมถึงให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา การอาชีพ โดยการสนับสนุนช่วยเหลือทางด้านงบประมาณ ซึ่งได้จากวัดและจากผู้มีจิตศรัทธาในการบริจาคทั้งข้าวปลาอาหารแห้งสิ่งของต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก

ฝ่ายสาธารณูปการ ปัจจุบันมี พระครูวินัยสารโกศล เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในฝ่าย มีหน้าที่ในการทำนุบำรุงสาธารณูปการภายในวัดทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ค่าน้ำ ค่าไฟ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รวมถึงค่าขนขยะ ฝ่ายนี้จะเป็นผู้อนุมัติงบประมาณในการดำเนินการซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดภายในวัด โดยที่ให้หัวหน้าแต่ละกุฏิแจ้งให้ฝ่ายทราบฝ่ายก็จะอนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการแก้ไข แต่ถ้าหากว่าเป็นการซ่อมแซมกุฏิ หัวหน้ากุฏิจะต้องเสนอโครงการขึ้นมาแล้วนำเสนอให้คณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง ได้พิจารณาอนุมัติงบประมาณในการดำเนินการซ่อมแซมต่อไปได้

กรรมการฝ่ายบรรพชิต มีหน้าที่ในการพิจารณาโครงการต่าง ๆ ภายในวัด รวมถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดแล้วนำเสนอให้เจ้าอาวาสรับทราบและเซ็นอนุมัติให้โครงการ หรือเรื่องนั้น ๆ ดำเนินการต่อไป กรรมการฝ่ายบรรพชิต เรียกอีกอย่างว่า คณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง (เอกสาร 1 ภาคผนวก ข) ประกอบด้วย กรรมการสงฆ์และอนุกรรมการสงฆ์เป็นหลัก ส่วนกรรมการสามเณรจะรับทราบในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสามเณรเท่านั้น ในส่วนอื่นจะไม่เข้าไปร่วมประชุมกับคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิต

กรรมการฝ่ายฆราวาส มีหน้าที่ในการเข้าร่วมพิจารณา ตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัด รวมถึงช่วยเหลือกิจการภายในวัดให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย โดยเฉพาะในเรื่องของงานอินทขิล การบูรณะวิหารหลวง กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ โดยที่ทางคณะกรรมการสงฆ์เป็นผู้คัดเลือกจาก ศิษย์เก่าวัดเจดีย์หลวง และผู้อุปถัมภ์วัด เป็นกรรมการฝ่ายฆราวาส (เอกสาร 2 ภาคผนวก ข) เพื่อช่วยเหลือกิจการของวัดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ทรัพย์ผูก มีหน้าที่ในการดูแลรักษาเงินวัด รวมถึงเบิก-จ่ายในกิจการของวัด ปัจจุบันมี คุณจิรพันธ์ กิตติบุตร เป็นไวยาวัจกรผู้รับผิดชอบดูแลเรื่องเงินวัด ซึ่งในการเบิก-จ่ายจะต้องได้รับการอนุมัติจากทางเจ้าอาวาส โดยความเห็นชอบจากคณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง ถึงจะสั่งเบิก-จ่ายได้

สำนักงานเจ้าอาวาส เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากองงานเลขานุการเจ้าอาวาส มีหน้าที่เป็นศูนย์กลาง การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ ติดต่ออำนวยความสะดวกภาระกิจด้านศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งศรัทธาประชาชน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาติดต่อประสานงานกับทางวัด ปัจจุบัน ดร.พระมหา สุขพัฒน์ ชุติวฑฒโน เป็นเลขานุการเจ้าอาวาส

จากโครงสร้างการบริหารของวัด และอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนแล้ว ในการดำเนินงานบริหารวัดจะต้องสอดคล้องกับกับระเบียบวัดเจดีย์หลวงวรวิหารว่าด้วยเรื่องการบริหารวัด พ.ศ. 2542 (เอกสาร 3 ภาคผนวก ข) ควบคู่กันไปในแต่ละส่วนอย่างเหมาะสม เพื่อให้กิจการของวัดเป็นไปด้วยดี มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน

5) การศึกษา

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นศูนย์กลางการบริหารและการศึกษาของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ในภาคเหนือ ตั้งแต่สมัยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เจ้าอาวาสองค์แรก ที่ได้ขึ้นมานุรักษ์ฟื้นฟูวัดเจดีย์หลวงช่วงปี พ.ศ. 2471 – 2474 โดยเฉพาะด้านการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรม และบาลีไวยากรณ์ เปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรทุกคณะนิกายมาเรียนร่วมกันไม่แยกเราแยกเขา ดังนี้

1. ศูนย์การศึกษาธรรมบาลีภาคเหนือ (ช) สำนักศาสนศึกษาวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และการเผยแผ่ศาสนธรรมของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตภาคเหนือ โดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ (พ.ศ. 2471) เดินทางมาเผยแผ่ศาสนธรรมยังอาณาจักรล้านนาไทย ได้วางรากฐานคณะสงฆ์ธรรมยุตในเชียงใหม่ในทุก ๆ ด้าน ตามอาราธนาของพลตรีเจ้าแก้วขวัญและแม่เจ้าจามรีถึงปัจจุบัน โดยจัดการศึกษา 2 แผนก คือ

แผนกธรรม ประกอบด้วย

- ประโยคนักธรรม ชั้นตรี โท เอก (พระภิกษุสามเณร)
- ประโยคธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก (ประชาชนทั่วไป)

แผนกบาลี

- ชั้นบาลีไวยากรณ์และเปรียญธรรม 1 – 9 (พระภิกษุสามเณร)
- ชั้นบาลีสาธิต (ประชาชนทั่วไป)

2. โรงเรียนสามัคคีวิทยาทาน เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 โดยพระเทพสารเวที เป็นผู้จัดการคนแรก ปัจจุบัน มีพระครูโสภณเจติยาภิบาล (บุญล้วน วรบุญโญ) เป็นผู้จัดการ มีพระครูวินัยสารโกศล (ยอด สุขัมโม) เป็นอาจารย์ใหญ่ได้เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 มีพระภิกษุสามเณรมาศึกษาเป็นจำนวนมากทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตนิิกาย เปิดเรียนเวลา 12.30 – 18.10 น. หยุดวันพระและวันอาทิตย์

3. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นสาขาของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ขออนุญาตจัดตั้งและดำเนินการโดยพระเทพกวี (จันทร์ กุสโล) เมื่อปี พ.ศ. 2534 ต่อมาปี พ.ศ. 2540 ได้รับการสถาปนาเป็นสถาบันการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย โดยปัจจุบันเปิดทำการเรียนการสอน 2 ระดับ คือ

ระดับปริญญาโท คือ คณะศาสนาและปรัชญา มี 2 วิชาเอก ได้แก่ วิชาเอกศาสนาและปรัชญา และวิชาเอกพุทธศาสนศึกษา

ระดับปริญญาตรี มี 4 คณะ 9 วิชาเอก คือ คณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ และเปิดสอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู นอกจากนี้ยังเปิดรับประชาชนทั่วไปเข้าศึกษาด้วย ปัจจุบันมีพระกิตติสารมุนีเป็นรองอธิการบดี และมีรองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ รุ่งวิสัย เป็นผู้ช่วยอธิการบดี

4. โรงเรียนเมตตาศึกษา เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดเจดีย์หลวง เพื่อเด็กที่เรียนดีความประพฤติดีแต่ยากจน ไม่เก็บค่าบำรุงใด ๆ ก่อตั้งเปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2502 ณ พุทธสถานเชียงใหม่ ในความอุปถัมภ์ของยุวพุทธสมาคมจังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2502 ย้ายมาเปิดสอนในวัดเจดีย์หลวงปัจจุบัน อยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิเมตตาศึกษา มีพระพุทธรพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) เป็นประธาน

6) ประเพณี

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงที่ชาวเชียงใหม่รู้จักกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องของประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเฉพาะล้านนาไทย ซึ่งมีความผูกพันกับศาสนาพุทธมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 ปี ทำให้เกิดความเชื่อจนกลายเป็นประเพณีอันสำคัญ ๆ ที่สืบทอดปฏิบัติกันมาถึงปัจจุบัน และในฐานะที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นวัดหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน จึงได้มีประเพณีความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน อันควรสืบทอดรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ ให้แก่ชนรุ่นหลังได้ภูมิใจต่อไป ซึ่งประเพณีและวันสำคัญของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ประกอบด้วย

1. ประเพณีบูชาเสาอินทขิล เป็นประเพณีที่สำคัญของวัดเจดีย์หลวงอีกประเพณีหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง และผู้คนชาวเชียงใหม่ และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทั้งเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที การระลึกการะรำลึกถึงบูรพชนทุก ๆ ปีจึงมีการจัดงานฉลองสมโภชเสาอินทขิลเป็นเวลา 7 วัน ด้วยการบูชาด้วยข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียนน้ำอบน้ำ

หอม การละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เรียกว่า ประเพณีบูชาเสาอินทขิล ซึ่งในงานนี้ นอกจากจะมีการบูชาเสาอินทขิลแล้ว ยังมีการบูชาต้นยางหลวง การบูชากุมภภัณฑ์ การบูชาช้างที่ พระเจดีย์หลวง พิธีใส่ขันดอก การใส่บาตรพระประจำวัน พิธีสรงน้ำพระเจ้าฝนแสนห่า โดย เริ่มงานวันแรม 12 ค่ำ เดือน 8 จนถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 (นับเดือนตามแบบล้านนา ซึ่งตรงกับ ปฏิทินเดือนไทย คือ วันแรม 12 ค่ำ เดือน 6 ถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 7)

2. ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่คนไทยรู้จักกันดี ซึ่งในวันนี้ทางวัดจะจัดงานทำ บุญตักบาตรโดยให้ประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้มาร่วมทำบุญฟังเทศน์กันตั้งแต่เช้า จนถึงช่วงกลาง ค่ำ โดยทางวัดจะจัดเตรียมดอกไม้ รูปเทียนให้ศรัทธาประชาชนได้สักการบูชาพระ ตลอดจนมี การสรงน้ำพระ โดยเฉพาะพระเจ้าฝนแสนห่า และสรงน้ำองค์พระธาตุเจดีย์หลวงในคราวเดียวกัน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนและฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งประเพณีสงกรานต์ของล้านนาถือว่าเป็น วันขึ้นปีใหม่ (ปีใหม่เมือง) โดยถือเอาวันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปีเป็นวันปีใหม่ของล้านนา

3. วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาอีกวันหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนได้มาทำบุญ ตักบาตรฟังเทศน์กัน ซึ่งทุกปีทางวัดเจดีย์หลวงก็มีการจัดให้มีการเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุเจดีย์ หลวง และฟังพระธรรมเทศนาตอนกลางคืน ซึ่งมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่มาร่วมในกิจกรรม ในวันสำคัญนี้ ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี

4. วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งวันนี้ ทางวัดจะมีการจัดให้มีสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา ทางวัดมี การจัดงานเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และเวียนเทียนรอบองค์พระเจดีย์ หลวงเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา

5. วันอาสาฬหบูชา ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธ ศาสนาอีกวันหนึ่ง ซึ่งในทุก ๆ ปีก็จะมีการจัดกิจกรรมคล้าย ๆ กับวันวิสาขบูชา คือมีการทำบุญ ตักบาตร มีการฟังเทศน์ เป็นต้น

6. วันเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันที่พระสงฆ์ในวัดเจดีย์หลวง จะได้อธิษฐานจำพรรษาในวัดตลอดระยะเวลา 3 เดือน ในกาลฤดูแห่งฝน ซึ่งในวันนี้นอกจาก พระสงฆ์จะอธิษฐานเข้าพรรษาในพระอุโบสถแล้ว ก็ยังมีกิจกรรมทางศาสนาอีกหลายอย่าง เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์ เป็นต้น ตลอดจนถึงเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้นำเทียน พรรษามาถวาย และผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์ในวัด เนื่องในเทศกาลวันเข้าพรรษา ซึ่งทางวัดก็ จะจัดกิจกรรมทุกปีเช่นเดียวกับวันสำคัญทางพุทธศาสนาอื่น ๆ

7. วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นวันที่พระภิกษุสงฆ์ ได้อยู่จำพรรษาในอาวาสของตนครบถ้วนไตรมาส คืออยู่จำพรรษาครบ 3 เดือน ทางวัดเจดีย์หลวง

ก็จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ตามปกติ และถัดจากวันนี้อีกวันก็จะเป็นวันปวารณาออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 และนับจากนี้ไปในช่วงระยะเวลา 1 เดือน ก็จะเป็นกาลแห่งกฐิน ซึ่งทางวัดเจดีย์หลวงถือว่าเป็นพระอารามหลวง ดังนั้นในทุกปีก็จะมีกฐินพระราชทาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานผ้าไตร แล้วให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งทำหน้าที่ในการนำเอาผ้าพระกฐินทาน นำมาทอดถวาย ณ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

8. งานทำบุญสลากภัตประจำปี เป็นงานทำบุญโดยวิธีการจับเบอร์สลาก ที่นิยมทำอยู่ในปัจจุบัน ศรัทธาจะเขียนเลขตามจำนวนเท่ากับวัตถุไทยทานที่มีอยู่ ถวายให้พระสงฆ์สามเณรจับสลากเมื่อท่านจับได้หมายเลขใด ท่านไปรับสิ่งของทำบุญตามจำนวนเลขนั้น การทำบุญถวายทานสลากภัตนี้จัดเป็นสังฆทาน เป็นการทำบุญโดยไม่เจาะจงพระสงฆ์สามเณรรูปใดรูปหนึ่ง ถือเป็น การทำบุญที่มีอานิสงส์ ยิ่งกว่าการทำบุญโดยการเจาะจง การทำบุญถวายสลากภัตนี้เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ซึ่งการทำบุญสลากภัตของวัดเจดีย์หลวง กำหนดเอาวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 11 (เดือนเก็งเหนือ) เป็นวันงานประจำปีของทุกปี

9. กฐินพระราชทาน เป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่ทางวัดมีทุกปีหลังจากที่พระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาครบ 3 เดือนแล้ว ก็จะเป็นกาลแห่งกฐิน สำหรับวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินให้กับองค์กร หน่วยงานหนึ่งเป็นตัวแทนนำผ้าพระกฐินมาถวาย ณ วัดเจดีย์หลวงวรวิหารทุกปีในช่วงเดือนตุลาคม – พฤศจิกายนแล้วแต่ทางสำนักพระราชวังกำหนดกาล

10. ประเพณีตักบาตรดอกไม้ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นทุกปีในตอนเย็นวันเข้าพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้ศรัทธาญาติโยมได้ขอขมาพระภิกษุสามเณรก่อนเข้าพรรษา โดยดอกไม้ที่นำมาตักบาตรก็จะได้ทำบุญ 3 ชั้นตอน คือ ญาติโยมได้ถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์ขอขมาพระรัตนตรัย และขอขมาพระเถระผู้ใหญ่ ประเพณีการตักบาตรดอกไม้วัดเจดีย์หลวงวรวิหารได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาทุกปี

11. ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์หลวง ประเพณีนี้ทางวัดได้จัดในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ทางวัดจะเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้มาทำบุญสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์หลวง รวมถึงทำบุญตักบาตร ฟังธรรมตามกาลสมัย ซึ่งคนล้านนาสมัยก่อนจะมีประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเจดีย์ของแต่ละวัด ซึ่งอาจไม่ใช่วันเดียวกัน แต่จะอยู่ในช่วง เดือน 4 ถึงเดือน 8 เหนือ (มกราคม – สิงหาคม) ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีหนึ่งที่สืบทอดกันมายาวนาน ทางวัดเจดีย์หลวงก็ได้ปฏิบัติสืบทอดประเพณีด้วยเช่นกัน

7) สถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดเจดีย์หลวง

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ได้ก่อสร้างมาเป็นเวลาหลายศตวรรษควบคู่กับนครเชียงใหม่ จึงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นปัจจุบันได้พบเห็นถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมที่สืบทอดกันมาของล้านนาในอดีต โดยเฉพาะในเรื่องของสถาปัตยกรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นมรดกที่สืบทอดกันมา วัดเจดีย์หลวงวรวิหารเป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบล้านนาหลงเหลืออยู่ ถึงแม้ว่าจะได้รับวัฒนธรรมตะวันตกตามยุคตามสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป แต่สถาปัตยกรรมเหล่านั้นก็ยังคงลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาไว้ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่คนล้านนาสืบต่อไป สถาปัตยกรรมภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหารประกอบด้วย

1. พระธาตุเจดีย์หลวง เป็นพระเจดีย์เก่าแก่อายุกว่า 600 ปี สูงใหญ่ที่สุดในอาณาจักรล้านนาไทยและประเทศไทย สร้างครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 1934 สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา กษัตริย์รัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ พ.ศ. 1929 – 1944) ปี พ.ศ. 2022 – 2024 สมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์มังราย ครองราชย์ พ.ศ. 1985 – 2030 ได้ทำการสร้างเสริมพระเจดีย์ใหม่ ให้มีส่วนสูง 40 วา ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 28 วา โดยให้ทำการปรับปรุงดัดแปลงผสมผสานด้านสถาปัตยกรรมโครงสร้างเสียใหม่ให้เป็นแบบ “พุทธศิลป์สถาปัตยกรรมล้านนา / โลหะปราสาทของลังกา / รูปลักษณะทรงเจดีย์แบบพุกามพม่า” ที่สำคัญขุดขุดฐานเจดีย์ด้านตะวันออกให้ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมราชาปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ตลอดเวลา 80 ปี ที่พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2011 – 2091) ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวง 1 ปี

ปี พ.ศ. 2055 สมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์รัชกาลที่ 11 แห่งราชวงศ์มังราย ครองราชย์ พ.ศ. 2038 – 2068 ทำการบูรณะอีกครั้ง ด้วยการขยายฐานให้ใหญ่ขึ้น กำแพงแก้วให้แข็งแรงกว่าเดิม พ.ศ. 2088 สมัยพระนางเทวีจिरประภา รัชกาลที่ 15 แห่งราชวงศ์มังราย ครองราชย์ พ.ศ. 2088 – 2089 เกิดพายุฝนตกหนักแผ่นดินไหวทำให้พระเจดีย์หลวงหักพังทลายลงมา เหลือเพียงครึ่งองค์ สุดท้ายจะทำการซ่อมแซมบูรณะให้กลับตึ๊งเดิมได้ จึงถูกทิ้งร้างให้เป็นเจดีย์ปรักหักพังมานานกว่า 4 ศตวรรษ

ต่อมาในวันที่ 4 มิถุนายน 2533 กรมศิลปากร ได้สัญญาว่าจ้างให้บริษัทวิศวกรการช่าง จำกัด ทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์หลวง ใช้ทุนบูรณะ 35 ล้านบาท แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2535 พระเจดีย์หลวงมีฐานกว้าง 60 เมตรเท่ากันทั้ง 4 ด้าน

แต่ในหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย ศ.ร.ต.ท.แสง มนวิฑูรย์ พิมพ์เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2501 กล่าวว่า “จุลศักราช 289 (พ.ศ. 1874) พระเจ้าแสนภู โปรดให้สร้างเมืองเชียงใหม่ ต่อมาอีก 5 ปี ทรงสร้างมหาวิหารขึ้นในท่ามกลางเมืองเชียงใหม่” มหาวิหารที่ว่านี้คือวัดและเจดีย์

หลวงองค์ที่ 1 อยู่ในวัดพระเจ้าตนหลวง เมืองเชียงแสน ราชอาณาจักรโยนก “พระเจ้าผายู ทรงสมภพเมื่อจุลศักราช 687 (พ.ศ. 1869) พระชนมายุได้ 12 ปี ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินประทับ อยู่ในแคว้นโยนก 3 ปี จึงเสด็จประทับที่นครเชียงใหม่ และพระเจ้าผายูได้โปรดให้สร้างเจดีย์ หลวงท่ามกลางนครนั้น สูงได้ 76 ศอก ฐานแต่ละด้านกว้าง 48 ศอก เจดีย์องค์ที่ 2 นี้อยู่ที่วัด โชติการามหรือวัดเจดีย์หลวง ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางนครเชียงใหม่ ราชอาณาจักรล้านนาไทย

“พระเจ้าแสนเมืองมาพระชนมายุ 39 ปี ครองราชสมบัติได้ 16 ปี พระองค์ก็เริ่มสร้าง เจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่แต่ยังไม่เสร็จสวรรคตเสียก่อน พระราชินีผู้เป็นอัครมเหสีของพระ องค์ได้โปรดให้สร้างจนแล้วเสร็จ”

“พระธาตุเจดีย์หลวงเมื่อสร้างเสร็จ (พระเจ้าติโลกราชสร้างเสริมให้สูงใหญ่ขึ้น) เรียบร้อย แล้ว มีระเบียงพุ่มยอดเป็นอันเดียว ฐานกว้างด้านละ 52 ศอก สูง 92 ศอก ทำแท่นวางดอกไม้ แต่ละด้านยาว 57 ศอก สูง 2 ศอกกว่า ก่อกำแพงศิลาแลงทั้ง 4 ด้าน ยาว 228 ศอก กว้าง 140 ศอก”

“พ.ศ. 2055 พระราชาเมืองแก้ว พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งหลาย เอาเงินมาทำกำแพงล้อม พระธาตุเจดีย์หลวง กำแพงนั้นมีถึงสามชั้นได้เงิน 254 กิโลกรัม แล้วเอาเงินจำนวนนั้น แลก เปลี่ยนเป็นมูลค่าทองคำ ซื่อทองคำด้วยเงินจำนวนนั้น ได้ทองคำจำนวน 30 กิโลกรัม แล้วแผ่เป็น แผ่นที่บ่มองค์พระธาตุเจดีย์หลวง เมื่อรวมกับจำนวนทองคำที่หุ้มอยู่เดิม ได้น้ำหนักทองคำ 2,382.517 กิโลกรัม”

ปัจจุบัน พระธาตุเจดีย์หลวง เป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติ ของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503

2. พระวิหารหลวง ตั้งอยู่ห่างพระธาตุเจดีย์หลวงไปทางทิศตะวันออก 15.84 เมตร เป็น สถาปัตยกรรมทรงล้านนาประยุกต์ สร้างโดยพระนางติโลกะจตุตา (ทา) พระราชมารดาของพระเจ้า สามฝั่งแกน เมื่อ พ.ศ. 1954 พร้อมทั้งหล่อพระอิฎฐารสพุทธปฏิมาประธาน และพระอัครสาวก โมคคัลลาน์ สาริบุตร ประดิษฐานไว้ในพระวิหาร

ต่อมาเมื่อพระเจ้าติโลกราช ให้รื้อวิหารหลังเก่าสร้างหลังใหม่ขนาดกว้าง 9 วา ยาว 19 วา ขึ้นแทน มาปี พ.ศ. 2058 พระเมืองแก้วให้รื้อวิหารหลังเก่าสร้างขึ้นใหม่แทน ครั้งสมัยพระเม กุฏิสุทธีวงศ์ ไฟไหม้พระวิหารเสียหาย จึงต้องรื้อสร้างขึ้นใหม่ที่เดิม ต่อมายุคเจ้าครองนคร พ.ศ. 2483 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 (วงศ์ทิพจักร/ทิพช้าง) ได้รื้อ วิหารเก่า สร้างใหม่ในที่เดิม ส่วนในวิหารปัจจุบัน สร้างขึ้นใหม่ในสมัยพลตรีเจ้าแก้วนวรรฐเจ้าผู้ ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 9 และพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจัน

โท) เจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงองค์แรก พ.ศ. 2471 รื้อพระวิหารหลังเก่าออก สร้างหลังใหม่ใหญ่กว่าเดิม เป็นการสร้างครั้งที่ 6 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน พระวิหารหลวง เป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503

3. พระอัฐารส เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด ปางห้ามญาติสูงถึง 18 ศอก พร้อมทั้งพระอัครสาวกโมคคัลลาน์ และสารีบุตร หล่อโดยพระนางติโลกะจุกา(ชา) เมื่อ พ.ศ. 1954 นอกจากทำการหล่อพระอัฐารสและอัครสาวกทั้งสองแล้ว ยังได้หล่อพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวนมาก ประดิษฐานรายล้อมพระอัฐารสอยู่ด้านหน้าและผินพระพักตร์สู่ทิศต่าง ๆ การหล่อพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ ครั้งนั้น ต้องใช้เป่าเตาหลอมทองจำนวนมากเป็นพันเตาพันเบ้า ต่อมาสถานที่ตั้งเตาหลอมทองหล่อพระพุทธรูป ได้สร้างเป็นวัดและเรียกชื่อว่าวัดพันเตา

4. พระนอน หรือพระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่กับพระเจติยหลวง แต่ไม่ปรากฏว่าใครสร้าง สร้างเมื่อใด สร้างด้วยการก่ออิฐฉาบปูนปิดทอง (ตุลาคม 2536 บูรณะใหม่ ทาสีทองสำเร็จแทน) พุทธลักษณะสวยงามมาก หันพระเศียรสู่ทิศใต้ หันพระพักตร์เข้าหาองค์พระเจติย สูง 1.93 เมตร ส่วนยาว 8.70 เมตร อยู่ห่างพระเจติยไปทางทิศตะวันตก 11.60 เมตร ประดิษฐานอยู่ในวิหารก่ออิฐถือปูน

ปัจจุบัน พระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503

5. วิหารเสอินทนิล อินทนิล หรือหลักเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในวิหารอินทนิล วิหารเป็นแบบจตุรมุข รูปลักษณะคล้ายมณฑป หลังคาสองชั้น ๆ ล่างมี 4 มุข ชั้นบนมี 2 มุข เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มุงด้วยไม้เกล็ด หน้าบันมุขชั้นล่างทั้ง 4 มุขและชั้นบน 2 มุข มีลายเขียนสีและเหนือหน้าบันมีช่อฟ้าใบระกาปิดทองกระจกลีศิลปกรรมล้านนาสวยงาม เสอินทนิล ตั้งอยู่กึ่งกลางวิหาร เป็นเสาปูนปั้นติดกระจกลี สูง 1.35.5 เมตร วัครอบเสาได้ 5.67 เมตร แท่นฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเหล่าเสอินทนิลสูง 97 เซนติเมตร วัครอบได้ 3.5 เมตร เสอินทนิลสร้างเมื่อครั้งพระเจ้ามังรายสร้างนครเชียงใหม่ปี พ.ศ. 1839 แรกสร้างอยู่ที่วัดสะดือเมืองข้างศาลากลางหลังเก่า พระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 1 วงศ์ทิพจักร (พ.ศ. 2324 - 2358) ให้ย้ายเสอินทนิลมาไว้ที่วัดเจติยหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2343 ถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน วิหารอินทนิล เป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503

เพื่อให้เกิดความป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง และผู้คนชาวเชียงใหม่ และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทั้งเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที คารวะสักการะรำลึกถึงบูรพชนทุก ๆ ปีจึง

มีการจัดงานฉลองสมโภชเสถียรอินทนิลเป็นเวลา 7 วัน ด้วยการบูชาด้วยข้าวดอก ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบน้ำหอม การละเล่นพื้นเมือง ศิลปะพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เรียกว่า ประเพณีบูชาเสถียรอินทนิล เริ่มงานวันแรม 12 ค่ำเดือน 8 งานสุดท้ายขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 (นับเดือนแบบล้านนา)

6. บ่อเปิง เป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่ อยู่ห่างพระเจดีย์ไปทางทิศใต้ 57.75 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 4.32 เมตร ลึก 10.29 เมตร คำว่า “เปิง” แปลว่า “คู่อรเหมาะสม” หมายถึงเป็นบ่อน้ำใหญ่ สมกับที่ขุดขึ้นเพื่อนำน้ำมาใช้ในการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์หลวง ที่เป็นพระเจดีย์สูงใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงใหม่ ตามประวัติกล่าวว่า ขุดเพื่อนำน้ำมาใช้ในการสร้างพระธาตุเจดีย์หลวง สมัยพระเจ้าติโลกราชทรงสร้างเสริมพระเจดีย์หลวง เมื่อก่อนนั้นทั้งวัดมีบ่อน้ำถึง 12 บ่อ ถูกถมไปแล้วก็มีเพื่อเอาพื้นที่สร้างถาวรวัตถุ

7. พระมหากัจจายน์ ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลังเล็ก อยู่ห่างพระเจดีย์ไปทางทิศเหนือ (คณะหอธรรม) 46.07 เมตร ก่อด้วยอิฐฉาบปูนทางสี่ทองสูง 3.70 เมตร หน้าตักกว้าง 3.28 เมตร ไม่มีหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่เชื่อว่าเก่าแก่พอ ๆ กับพระนอน ปัจจุบันพระมหากัจจายน์มี 2 องค์ ใหม่อยู่อันหน้าวัดติดกับวัดพันเตา สร้างเมื่อ 20 กว่าปีมานี้

8. ต้นยางใหญ่/กุ่มก้นท์ ในวัดเจดีย์หลวง มีต้นยางใหญ่ 3 ต้น อายุกว่า 200 ปี ปลุกสมัยพระเจ้ากาวิละ ต้นหนึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างวิหารอินทนิล – ศาลกุ่มก้นท์ด้านหน้าวัด ต้นที่สองอยู่กลางทางทิศใต้ติดกำแพงวัด ต้นที่สามอยู่ทิศตะวันตกของพระเจดีย์

ส่วนกุ่มก้นท์ที่สร้างไว้เพื่อคอยรักษาเสถียรอินทนิลมีอยู่ 2 คน 2 ศาล คือด้านหน้าวัดติดกำแพงวัดพันเตา และติดกับสนามโรงเรียนเมตตาศึกษา

9. หอธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2017 พระเจ้าติโลกราชได้สร้างพระวิหารหลวงเสียใหม่ พร้อมทั้งให้สร้างหอธรรมไว้ ทางด้านเหนือองค์พระเจดีย์หลวง ซึ่งปัจจุบันได้ทำการรื้อแล้วย้ายไปสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2530 ณ มุมวัดด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

10. กุฏิแก้วนวรรฐ เป็นกุฏิหลังแรกของวัดที่เป็นถาวรวัตถุสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง เจ้าแก้วนวรรฐสร้างถวายเป็นวัดเจดีย์หลวงเมื่อ พ.ศ. 2471 เป็นอาคารไม้สองชั้น หันหน้าไปทางพระวิหารหลวง มีสามมุข มุขกลางคือมุข จามรี มุขตะวันตกคือมุขราชบุตรวงศ์ตะวันตก สร้างเสริมใหม่เมื่อปี 2511 ส่วนมุขตะวันออกคือ มุขแก้วนวรรฐ อันเป็นส่วนของอาคารกุฏิแก้วนวรรฐเมื่อสร้างครั้งแรก

11. เจดีย์ราย 2 องค์ พระเจดีย์ที่อยู่ด้านเหนือและด้านใต้พระวิหาร ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่เชื่อกันว่าสร้างสมัยที่สร้างพระธาตุเจดีย์หลวง (พ.ศ. 1934) มีนักโบราณคดีหลายท่านได้ให้ความเห็นว่า เจดีย์ทั้ง 2 องค์นี้ โดยเฉพาะองค์ที่ตั้งทิศใต้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระธาตุคอกยสุเทพ และได้รับการบูรณะใหม่อีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2536

ปัจจุบัน พระเจดีย์รายทั้ง 2 องค์ เป็นโบราณสถานที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503

4.1.2 การดำเนินงานของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารในการจัดการถึงแวดล้อมศิลปกรรมในปัจจุบัน

ในการศึกษาส่วนนี้เป็นการศึกษาถึงการดำเนินงานของวัดเจดีย์หลวง ในด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด อันประกอบด้วย ด้านโบราณสถาน ด้านการใช้พื้นที่ ด้านอาคารเสนาสนะ และด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เพื่ออธิบายการดำเนินงานของวัดในด้านต่าง ๆ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านโบราณสถาน

1.1) โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ

โดยปกติการจัดการในส่วนของโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว จะอยู่ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ดูแลโดยตรง โดยเฉพาะเมื่อมีการชำรุดทรุดโทรม กรมศิลปากรก็จะเข้ามาทำการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานเหล่านั้นให้อยู่ในสภาพดีตามหลักฐานทางวิชาการที่มีอยู่ แต่ในส่วนของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ไม่ได้มีการดูแลรักษาตัวโบราณสถานโดยตรงเพราะอำนาจอยู่ที่กรมศิลปากร โดยมีสำนักงานศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ดูแลในภูมิภาค ดังนั้นถึงแม้ว่าหน่วยงานของกรมศิลปากรจะเป็นผู้ดูแลตามกฎหมายก็ตาม แต่ทางวัดเจดีย์หลวงวรวิหารก็ต้องมีการดำเนินการในการดูแลรักษาโบราณสถานเหล่านั้นในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการป้องกัน การรักษาทำความสะอาด การกำจัดวัชพืช เป็นต้น ซึ่งทางวัดเจดีย์หลวง ได้มีส่วนในการดำเนินการจัดการดังนี้

1. พระธาตุเจดีย์หลวง เป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดภายในวัดเจดีย์หลวง กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 77 ตอนที่ 32 ลงวันที่ 19 เมษายน 2503 โดยบทกฎหมายผู้ที่เข้ามาดูแลจัดการก็คือกรมศิลปากรโดยตรง แต่ตามบทบาทหน้าที่ของทางวัดไม่ได้ไปจัดการตัวโบราณสถานโดยตรง แต่จะเป็นการจัดการทางอ้อมเพราะถือว่าพระธาตุเจดีย์หลวงยังคงเป็นศาสนสมบัติของวัดอยู่ ทางวัดจึงต้องมีการจัดการดูแลทำความสะอาดในบริเวณรอบ ๆ พระธาตุเจดีย์หลวง โดยมอบให้คณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวงวรวิหารทำการพิจารณาาร่วมกันคัดเลือกภารโรง 1 คน โดยคัดเลือกชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัด แล้วเสนอให้เจ้าอาวาสอนุมัติ ซึ่งปัจจุบันคือ นายเก้ แซ่เต้ โดยวัดจะให้ค่าจ้างเดือนละ 2,000 – 3,000 บาท/เดือน

ซึ่งงบประมาณได้จากเงินส่วนกลางของวัดที่จัดสรรปีนส่วนมาให้ตามปริมาณงานที่มอบหมาย โดยมีพระมหาเจติยาภิบาลเป็นผู้เบิกจ่าย

การโรงวัดจะต้องมีหน้าที่ในการเก็บกวาดบริเวณเขตพุทธาวาสทั้งหมด คูแลต้นไม้ ตัดกิ่งไม้ รดน้ำต้นไม้ และอื่น ๆ ที่วัดกำหนด ทุกวันเว้นวันพระกับวันอาทิตย์ ซึ่งจะเป็นหน้าที่ของพระเณรภายในวัด หากว่าก่อนอิฐบริเวณทางเดินในเขตอนุรัักษ์พระเจดีย์หลวงมีการชำรุด ก็จะมีการจัดการนำก้อนอิฐมาวางแทนของเก่าที่ชำรุดไป (ภาพ 1 ภาคผนวก ง) เพื่อไม่ให้เป็นหลุมเป็นบ่อไม่สะดวกแก่การเดินเท้าในบริเวณพระธาตุเจดีย์หลวง พร้อมทั้งจัดทำรั้วกันเพื่อไม่ให้มีการถ่วงกล้าเข้าไปสู่ตัวพระธาตุเจดีย์หลวง (ภาพ 2 ภาคผนวก ง)

แต่ในการดำเนินงานปัญหาที่พบก็จะเป็นเรื่องของ การดูแลรักษาทำความสะอาดไม่ทั่วถึง ทำให้บางจุดยังไม่ค่อยสะอาด ไม่เรียบร้อยเท่าที่ควรแต่ก็มีส่วนน้อยเท่านั้น อีกทั้งมีการโรงคนเดียวจึงทำให้การดูแลรักษาทำความสะอาดล่าช้า และเหตุที่วัดได้จัดให้มีการโรงก็เพราะว่าพระเณรภายในวัดไม่มีโอกาสได้ดูแลทำความสะอาดตลอดเวลา เพราะต้องศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัย แต่จะมีเวลาในช่วงวันพระกับวันอาทิตย์ ในการดูแลรักษาทำความสะอาดในวันพระกับวันอาทิตย์จึงเป็นหน้าที่ของพระเณรภายในวัดแทนการโรงประจำ ซึ่งจะไม่นำมาทำงานในวันดังกล่าว

2. พระวิหารหลวง ในส่วนของการดำเนินการของวัดเจดีย์หลวง ในฐานะที่โบราณสถานชั้นนี้เป็นโบราณสถานที่ยังใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่ากรมศิลปากรจะขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2503 แล้วก็ตาม แต่ในการดูแลรักษาทำความสะอาดนั้นทางวัดจะเป็นผู้จัดการทั้งหมดในฐานะที่เป็นเจ้าของ เพราะว่าพระวิหารหลวงเป็นศาสนสถานที่ยังใช้สอยอยู่ทั้งในด้านพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่ปฏิบัติสังกรรมของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนจนถึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นที่พักพิงที่มามีพุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้าไปกราบไหว้พระพุทธรูปภายในพระวิหารหลวง ทางวัดจึงต้องมีการดำเนินการตามความในหมวด 5 มาตราที่ 38(3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2535) ว่าด้วยเรื่องการบริหารวัดพุทธศักราช 2542 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) โดยคณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวงจะเป็นผู้เสนอชื่อพระภิกษุสามเณรภายในวัด แล้วนำเรื่องเสนอเจ้าอาวาสเพื่อทำการแต่งตั้ง คณะกรรมการเจ้าหน้าที่พระวิหารหลวง (เอกสาร 4 ภาคผนวก ข) และเซ็นอนุมัติ เป็นคำสั่งของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร โดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลความเรียบร้อย รักษาความสะอาด รักษาความปลอดภัย จัดเก็บและจัดทำบัญชีศาสนสมบัติในพระวิหาร จัดระเบียบตู้บริจาคตามความเหมาะสม และเปิด-ปิดประตู (07.30 – 18.00 น.) พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกต่อสังกรรม พิธีกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพระวิหารหลวง

ส่วนในด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ ในการดำเนินการบูรณะทุกครั้งทางวัดประกอบด้วย คณะกรรมการสงฆ์ จะมีการเสนอโครงการของวัดขึ้นมา โครงการหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือโครงการบูรณะพระวิหารหลวง ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา โดยมีคณะกรรมการผู้มีความรู้ความสามารถ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่คณะกรรมการสงฆ์ได้เสนอขอให้เจ้าอาวาสแต่งตั้ง โดยเรียกคณะกรรมการชุดนี้ว่า คณะกรรมการดำเนินการบูรณะซ่อมแซมพระวิหารหลวง (เอกสาร 5 ภาคผนวก ข) เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการบูรณะครั้งนี้ แต่จนถึงปัจจุบันพระวิหารหลวงก็ยังคงไม่ได้รับการบูรณะมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะว่ามีข้อถกเถียงกันหลายฝ่ายว่า รูปแบบทรงพระวิหารหลวงนั้นควรมีลักษณะรูปแบบอย่างไรถึงจะเหมาะสม โดยในที่สุดการประชุมเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2544 เวลา 14.00 น. ก็ได้มติที่ประชุมออกมาว่า การบูรณะพระวิหารหลวงในครั้งนี้จะทำการบูรณะในรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาทั้งหมด โดยรื้ออันเก่าแล้วสร้างใหม่ในบางส่วนให้สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมล้านนาให้มากที่สุด (เอกสาร 6 ภาคผนวก ข) คณะกรรมการบูรณะพระวิหารหลวงจึงได้ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ โดยมีนายสทวัฒน์ แน่นหนา ผู้อำนวยการสำนักงาน รับผิดชอบในการปรับปรุงแบบแปลนวิหารทรงล้านนาแล้วนำเสนออธิบดีเพื่อเซ็นอนุมัติต่อไป (ขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงของการทำแบบแปลนวิหารอยู่)

ส่วนบริเวณรอบ ๆ พระวิหารหลวงจะมีการโรง 1 คน (นายเก้ แซ่แต้) ในการดูแลรักษาทำความสะอาดซึ่งหมายถึงรวมถึงบริเวณเขตพุทธาวาสทั้งหมดด้วย

ในส่วนปัญหาที่พบในการดูแลรักษาทำความสะอาดพระวิหารหลวง พบว่าปัญหาสำคัญที่สุดก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับนก ไม่ว่าจะเป็นขี้นก การทำรังของนกบนเพดานวิหาร ทำให้เกิดกลิ่นสกปรกบริเวณพื้นวิหารและบันไดทางขึ้น จนเป็นที่ไม่น่าดูสำหรับนักท่องเที่ยว และพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญภายในพระวิหารหลวง (ขณะนี้ทางคณะกรรมการสงฆ์กำลังพิจารณาว่าควรจะทำอย่างไร แต่ติดอยู่ที่ว่ายังอยู่ในช่วงของการรอกรมศิลปากรในเรื่องของการบูรณะพระวิหารหลวง การแก้ไขปัญหานี้จึงยังคงไม่ได้ดำเนินการแก้ไขจนถึงปัจจุบัน)

3. วิหารอินทขิล ถึงแม้ว่าวิหารเสาอินทขิลจะได้ขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติแล้วเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2503 แล้วก็ตาม แต่ในด้านการดูแลรักษาทำความสะอาดก็ยังคงเป็นของทางวัดเหมือนเดิม โดยคณะกรรมการสงฆ์ได้เสนอให้เจ้าอาวาสอนุมัติในการดำเนินการจัดทำประตูเหล็กตัดปิดทั้งสี่ด้านของวิหารอินทขิล (ภาพ 3 ภาคผนวก ง) พร้อมป้ายบอกประวัติความเป็นมาเพื่อป้องกันการเข้าไปภายในวิหาร ซึ่งปัจจุบันทางวัดปิดประตูเหล็กตัดทั้งสี่ด้านไว้ไม่ให้บุคคลใดเข้าไป ทางวัดจะเปิดประตูในช่วงเทศกาลบูชาเสาอินทขิลเท่านั้น แต่ถ้ามีหน่วยงานใดต้องการจะเข้าไปบูชาอินทขิล จะต้องทำหนังสือขออนุญาตจากทางเจ้าอาวาสก่อนถึงจะเข้าได้ ในส่วนของการดูแลรักษาทำความสะอาดจะเป็นหน้าที่ของพระครูประสาทพรคุณ เป็นผู้ดูแลทำความสะอาด โดยมี

พระภิกษุสามเณรในปกครองประมาณ 4-5 รูป เป็นผู้ทำความสะอาด ปัดกวาด เช็ดถู เคียงละ 1-2 ครั้ง

แต่ในส่วนของการบูรณะปฏิสังขรณ์วิหารอินทขิลนั้นทางวัดจะดำเนินการโดยขอความร่วมมือจากกรมศิลปากรในการดำเนินการ ซึ่งขณะนี้ยังไม่ได้ทำการบูรณะเพราะยังมีสภาพที่ใช้ได้อยู่ จึงเป็นหน้าที่ของทางวัดที่จะต้องดูแลรักษาต่อไป

ในส่วนของปัญหาในการดำเนินการ ไม่ค่อยมีปัญหาอะไร เพราะว่าทางวัดจะปิดประตูเหล็กตลอดเวลา จะมีบ้างก็จะเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนนำพวงมาลัยรูปเทียนมาห้อยตามประตูเหล็ก รวมถึงมีผู้ปล่อยองเกาะเล็กน้อยภายในวิหารอินทขิล และนกลงเข้าไปทำรังภายในพระวิหารอินทขิลเท่านั้น

4. พระเจดีย์ราย ในวัดเจดีย์หลวงนอกจากจะมีพระธาตุเจดีย์หลวงที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดแล้ว ยังมีพระเจดีย์รายอีก 2 องค์ที่ตั้งอยู่ข้างหน้าพระวิหารทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ พระเจดีย์รายทั้ง 2 องค์ได้ขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2503 เช่นเดียวกัน ซึ่งในส่วนโบราณสถาน 2 องค์นี้ ทางวัดไม่ได้ดูแลด้วยโดยตรงเพราะเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมศิลปากร (สำนักงานศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่) ที่จะเข้ามาดูแล แต่ในส่วนของการดูแลรักษาทำความสะอาดบริเวณเจดีย์ทางวัดจะเป็นผู้ดูแลทำความสะอาด ซึ่งก็มีเจ้าหน้าที่คือ นายเก้ แซ่เต๋ เป็นคนดูแลรักษาทำความสะอาดบริเวณรอบ ๆ พระเจดีย์ทั้ง 2 องค์

5. พระพุทธรูปไสยาสน์ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกถัดจากพระธาตุเจดีย์หลวงซึ่งตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส และอยู่ในเขตของพระธาตุเจดีย์หลวง ได้ขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2503 เหมือนกันกับโบราณสถานอื่น ในส่วนนี้นายเก้ แซ่เต๋ การโรงของวัดจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาทำความสะอาด โดยการเก็บกวาดรูปเทียนดอกไม้เป็นประจำในตอนเย็น แล้วนำไปทิ้งในถุงดำ แล้วนำไปวางไว้ในที่ทิ้งขยะเพื่อให้รถขนขยะของเทศบาลนครเชียงใหม่มาจัดเก็บต่อไป

ปัญหาในการจัดการบริเวรพระพุทธรูปไสยาสน์ ส่วนใหญ่คือปัญหาการจุดรูปเทียนใกล้แท่นพระทำให้แท่นพระรมควันกลายเป็นสีดำ และยังมีการมาเกาะพระนอนและขี้นรองค์พระจนดูสกปรก

1.2) การจัดการโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน

1. พระสังกัจจายน์ เป็นโบราณสถานของวัดอีกชนิดหนึ่งแต่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร ซึ่งทางวัดได้มีการสร้างวิหารครอบองค์พระสังกัจจายน์เมื่อปี พ.ศ. 2506 และได้ทำการติดประตูหน้าต่างเพื่อป้องกันขโมย (ภาพ 4 ภาคผนวก ง) พร้อมทั้งมีป้ายบอกประวัติความเป็นมา ในส่วนนี้พระครูโสภณเจติยาภิบาล เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลทำความสะอาดบริเวณวิหารพระสังกัจจายน์ โดยให้พระภิกษุสามเณรในปกครองได้ปัดกวาด เช็ดถู เปิด-ปิดประตู

เป็นประจำเช้าเปิดเวลา 6.00 น. ถึงเย็น 18.00 น. เพื่อป้องกันขโมย และสุนัขที่จะเข้าไปนอนภายในวิหาร

2. บ่อเปิง เป็นโบราณสถานอีกชิ้นหนึ่งที่มีความเก่าแก่คู่กับวัดมายาวนาน อยู่ห่างจากพระเจดีย์หลวงไปทางทิศใต้ ขุดเพื่อเอาน้ำมาใช้ในการสร้างพระธาตุเจดีย์หลวงในสมัยพระเจ้าติโลกราช จากความสำคัญดังกล่าวทางวัด(คณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง) ได้จัดการให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของวัดอีกหนึ่งแห่ง โดยทำการสร้างศาลาครอบบ่อไว้ มีเหล็กค้ำค้ำล้อมรอบ และปลูกหญ้าล้อมรอบ พร้อมทั้งมีป้ายบอกประวัติความเป็นมา เพื่อป้องกันใบไม้และสิ่งสกปรกลงไปในบ่อ (ภาพ 5 ภาคผนวก ง) โดยมีพระครูวินิตคณาทร เป็นหัวหน้าผู้ดูแลความเรียบร้อยของสถานที่

3. พระอุโบสถหลังเก่า ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระธาตุเจดีย์หลวง พระอุโบสถหลังนี้ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว ทางวัดจึงได้ดำเนินการปิดพระอุโบสถ (ภาพ 6 ภาคผนวก ง) แต่อนุญาตให้ญาติพี่น้องของผู้ตายที่นำเอาอัฐิมาฝังไว้บริเวณกำแพงพระอุโบสถได้เข้าไปจุดธูปเทียนสักการะตามเจตนาและในการดูแลรักษาทำความสะอาดในเขตพระอุโบสถหลังเก่าก็เป็นหน้าที่ของภารโรงวัดเป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บกวาดใบไม้บริเวณรอบพระอุโบสถ ในส่วนพื้นที่นี้จะอยู่ในการควบคุมของพระมหาเจดีย์ภิบาล

4. วิหารหลวงปู่มั่น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระธาตุเจดีย์หลวง ติดกับพระอุโบสถหลังเก่า ซึ่งมีศรัทธาเป็นเจ้าภาพคือ คุณถาวร หวังหลี เป็นเจ้าภาพในการจัดสร้างวิหารหลวงปู่มั่นเมื่อปี พ.ศ.2546 (ภาพ 7 ภาคผนวก ง) ในส่วนนี้ทางเจ้าภาพได้ดำเนินการจัดจ้างภารโรงเฉพาะเข้ามาดูแลรักษาทำความสะอาดเรียบร้อยทั้งภายในวิหารและบริเวณรอบ ๆ พระวิหาร รวมถึงสวนหย่อม ซึ่งทางวัด (เจ้าอาวาส และคณะกรรมการสงฆ์) ไม่ได้มีอำนาจเข้าไปดูแลจัดการ เพียงแต่เป็นผู้อนุญาตให้เจ้าภาพดำเนินการได้ในขอบเขตที่กำหนดให้เท่านั้น ภายในวิหารจะบรรจุอัฐิธาตุและรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งหลวงปู่มั่น ฤทธิพิศโต ไว้เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้สักการะบูชา พร้อมทั้งมีเทพบรรยายชีวประวัติตลอดวัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

2. ด้านการใช้พื้นที่

2.1) การแบ่งเขตภายในวัด

พื้นที่ภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ในส่วนของการแบ่งเขตภายในวัดยึดตามการแบ่งเขตจากอดีตที่ผ่านมา โดยมีการแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน (แผนผัง 1 ภาคผนวก ค) ดังนี้

1. เขตพุทธาวาส

เขตพุทธาวาสภายในวัดเจดีย์หลวง ในเขตนี้ประกอบด้วย พระวิหารหลวง พระธาตุเจดีย์หลวง พระอุโบสถเก่า พระพุทธไสยาสน์ พระเจดีย์ราย วิหารอินทขิล เป็นส่วนสำคัญ ตั้งอยู่ในส่วนกลางของพื้นที่ของวัด โดยมีเขตสังฆาวาสล้อมรอบอยู่ 2 ด้าน ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสทั้งสองฟากมีถนนสำหรับรถเดินและเดินเท้า มีพื้นที่โล่งว่าง มีแนวพุ่มไม้ และต้นไม้เป็นเครื่องหมายแบ่งเขต กรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 วันที่ 14 มีนาคม 2523 ให้เป็นอาณาบริเวณเขตพุทธาวาสของวัดเป็นเขตโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว การที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานทั้ง 6 แห่ง หรือก่อสร้างถาวรวัตถุใด ๆ จะต้องขออนุญาตจากกรมศิลปากร

2. เขตสังฆาวาส

ภายในวัดเจดีย์หลวง เขตสังฆาวาสเป็นเขตที่อยู่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรภายในวัด โดยปัจจุบันมีอยู่ 2 คณะคือ คณะหออธรรม (อยู่ทางด้านทิศเหนือ) และคณะเจดีย์หลวง (อยู่ทางด้านทิศใต้) ของพระธาตุเจดีย์หลวง ทางวัดได้ถือเอาเขตแดนโดยใช้แนวต้นไม้ และแนวถนนที่อยู่ล้อมรอบเขตโบราณสถานกั้นไว้ระหว่างเขตพุทธาวาสกับสังฆาวาสทั้งสองด้าน (เหนือ-ใต้) เพื่อแสดงให้เห็นการแบ่งเขตอย่างชัดเจน

3. เขตบริการสาธารณะ

ภายในวัดเจดีย์หลวงนั้น ทางวัดเจดีย์หลวงได้ใช้พื้นที่ส่วนหน้าและด้านข้างพระวิหารเป็นเขตบริการสาธารณะ เช่น ใช้เป็นพื้นที่จอดรถ เป็นคั่น ส่วนเขตบริการสาธารณะส่วนอื่น ได้แก่ พื้นที่ส่วนที่เป็นศาลาเอนกประสงค์ (ศาลาศพ) ที่ทางวัดจัดสถานที่จอดรถไว้เป็นส่วน ๆ เพื่อความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ นอกจากนั้นยังรวมถึงอาคารเรียนซึ่งตั้งอยู่ด้านเหนือของพระวิหาร และด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหาร โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหารจะเป็นที่เล่นกีฬาของนักเรียนและประชาชนทั่วไป

2.2) การใช้ที่ดินภายในวัด

1. ช่วงเทศกาล

การใช้ที่ดินในช่วงเวลาเทศกาลโดยปกติทางวัดเจดีย์หลวงจะมีเทศกาลประจำปี ดังเห็นได้จากงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจำเป็นที่จะต้องใช้พื้นที่ภายในวัดรองรับกับศรัทธาประชาชนที่มีจิตศรัทธาที่เข้ามาร่วมทำบุญ ซึ่งทางวัดได้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาชน ต่าง ๆ จัดกิจกรรมขึ้นมา ซึ่งมีการแสดงแสงสีเสียง ร้านค้าเกิดขึ้นตามมาด้วย ทางวัดก็ได้ประชุมปรึกษาหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะทางเทศบาลนครเชียงใหม่ รวมถึงศรัทธาประชาชนของวัดเจดีย์หลวง คณะกรรมการวัดร่วมกับเทศบาลนครเชียงใหม่จะเป็นผู้แบ่งพื้นที่ว่าควรใช้พื้นที่บริเวณใดจัดตั้งอะไร โดยให้ส่วนหน้าพระวิหารหลวง เป็นหน้าที่ของทางเทศบาลในการดูแลจัดสถานที่ แต่ส่วนใหญ่คณะกรรมการวัดจะดูแลในพระวิหารหลวงและทางด้านหลังพระวิหารหลวง อันรวมไปถึงบริเวณพระธาตุเจดีย์หลวง จัดให้พื้นที่โล่งว่างด้านหน้า ด้านข้าง และด้านหลังพระวิหารหลวงจะใช้เป็นสถานที่จัดงาน ซึ่งประกอบด้วยร้านค้า การแสดงบนเวที ขายดอกไม้รูปเทียน เป็นต้น ซึ่งในช่วงที่มีเทศกาลนี้ทางวัดจะไม่อนุญาตให้รถเข้ามาจอดภายในบริเวณวัด เพราะจะทำให้กีดขวางทางและแออัด (แผนผัง 2 ภาคผนวก ก)

2. ในช่วงเวลาปกติที่ไม่มีช่วงเทศกาล

การใช้พื้นที่ของศรัทธาประชาชนที่เข้ามาเที่ยวชมในวัด หรือมาทำบุญ จะใช้พื้นที่บริเวณที่โล่งว่างหน้าพระวิหารเป็นสถานที่จอดรถ ถ้ามีรถจอดจำนวนมากก็จะเลยมาจอดหน้าหอสมุดและอาคารเรียน ซึ่งใกล้กับข้างพระวิหารหลวง ที่มีร่มไม้บัง ตลอดถึงได้ร่มไม้หน้ากุฏิแก้วนวรรฐ์ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพระวิหารหลวง และยังกระจายไปจอดตามถนนแนวกุฏิที่มีร่มไม้ใหญ่บัง ถ้าเข้าทางประตูด้านหลังวัดก็จะมีพื้นที่จอดรถให้ตามแนวถนน และศาลาศพ สำหรับพื้นที่จอดรถของวัดเจดีย์หลวงนั้น ไม่ได้กำหนดพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน ที่ชัดเจนก็มีเพียงที่จอดรถด้านหน้าพระวิหาร และด้านข้างพระวิหารด้านทิศเหนือและทิศใต้หน้ากุฏิแก้วนวรรฐ์ นอกนั้นจะจอดรถอยู่ทั่วไปตามพื้นที่ร่มไม้ภายในวัด (แผนผัง 3 ภาคผนวก ก)

3. ด้านอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด

อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัดเจดีย์หลวงที่ไม่รวมถึงโบราณสถานของวัดนั้น ทางวัดได้มีการแบ่งหน้าที่กันดูแลรักษา โดยให้พระภิกษุสามเณรแต่ละกุฏิได้ดูแลทำความสะอาดตามแนวเขตของกุฏิของตน รวมถึงแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลทำความสะอาดศาลาเอนกประสงค์ต่าง ๆ ตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้เจ้าคณะในแต่ละเขตดูแล ซึ่งเจ้าคณะในแต่ละเขตก็จะสั่งการให้หัวหน้ากุฏิในเขตการปกครองของตนได้ดูแลรักษาทำความสะอาดอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ภายในเขตของตน ซึ่ง

หมายถึงกุฏิ ศาลา หอไตร อาคารต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตสังฆาวาส ส่วนในเขตของโรงเรียน และมหาวิทยาลัยนั้นจะเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในการจัดบุคลากรในการดูแลรักษาซึ่งเป็นส่วนที่นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสงฆ์ แต่ต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการสงฆ์เพื่อขออนุญาตจากเจ้าอาวาสต่อไป อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัดเจดีย์หลวงสามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มดังนี้

1) จำแนกตามอายุของสิ่งก่อสร้าง การที่วัดเจดีย์หลวงก่อตั้งมาหลายปี มีสิ่งก่อสร้างมากมาย ซึ่งในปัจจุบันภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหารมีอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่ แยกตามอาคารสิ่งก่อสร้างก่อนปี พ.ศ. 2500 ได้แก่ พระวิหารหลวง พระธาตุเจดีย์หลวง วิหารเสอาอินทจิต พระเจดีย์ราย 2 องค์ พระอุโบสถหลังเก่า กุฏิพุทธไสยาณ กุฏิอุทตถุรงค์ กุฏิจงจิต กุฏิมิ่งคัง กุฏิแก้วนวรรฐ ส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างหลังปี พ.ศ. 2500 ประกอบด้วย หอระฆัง วิหารพระมหากัจฉายน์ อาคารและหอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย โรงเรียนสามัคคี อาคารอนเนกประสงค์ ศาลารุจิรวงศ์ กุฏิบัวผัน และกุฏิต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตสังฆาวาสทั้งด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ (แผนผัง 4 ภาคผนวก ค)

2) จำแนกตามสภาพของอาคาร อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัดเจดีย์หลวงส่วนใหญ่โดยเฉพาะกุฏิยังมีสภาพที่ยังใช้งานได้อยู่ มีบางส่วนที่อยู่ในสภาพเก่าชำรุด (ภาพ 8 ภาคผนวก ง) เพราะการบำรุงรักษายังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะกุฏิที่สร้างก่อน พ.ศ. 2500 เพราะอาคารสิ่งก่อสร้างส่วนมากมีเจ้าศรัทธาหรือญาติโยมประจำที่สร้างกุฏิไว้ จะทำการใดก็ต้องให้ศรัทธาญาติโยมเห็นด้วยก่อนจึงจะดำเนินการได้ ส่วนอาคารเรียน ศาลาอนเนกประสงค์ และกุฏิสร้างหลัง พ.ศ. 2500 จนถึงปัจจุบันยังมีสภาพการใช้งานได้ดีอยู่ และมีสภาพการชำรุดทรุดโทรมน้อยกว่าสิ่งก่อสร้างที่มีอายุก่อน พ.ศ.2500 (แผนผัง 5 ภาคผนวก ค)

3) จำแนกอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเด่น ภายในวัดเจดีย์หลวงมีอาคารสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วย พระวิหารหลวง พระธาตุเจดีย์หลวง พระเจดีย์ราย วิหารหลวงปู้มน หอระฆัง กุฏิแก้วนวรรฐ วิหารอินทจิต อุโบสถหลังเก่า โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่มีลักษณะเด่นที่สุดภายในวัดก็คือ พระวิหารหลวง พระธาตุเจดีย์หลวง ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางวัดอย่างโดดเด่นที่สามารถมองเห็นได้ทั้งภายในวัดและภายนอกวัดอย่างเด่นชัด (ภาพ 9 ภาคผนวก ง, แผนผัง 6 ภาคผนวก ค)

ในส่วนของอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้นใหม่ในแต่ละเขตนั้น คณะกรรมการสงฆ์และเจ้าคณะแต่ละเขต (คณะหอธรรม , คณะเจดีย์หลวง) จะต้องพิจารณาร่วมกัน โดยให้หัวหน้ากุฏิทำโครงการบูรณะซ่อมแซมกุฏิเสนอให้เจ้าคณะเขตพิจารณาและเสนอเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการสงฆ์ เพื่อเสนอให้เจ้าอาวาสเซ็นอนุมัติในการดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ หรือสร้างกุฏิ

ใหม่ (เอกสาร 7 ภาคผนวก ข) โดยจะมีงบประมาณจากคณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง และรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในการดำเนินการ และให้เจ้าคณะในแต่ละเขตเป็นผู้ควบคุมดูแลจนแล้วเสร็จ ซึ่งในการนี้จะต้องรายงานต่อคณะสงฆ์ตามลำดับ ตั้งแต่ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และมหาเถรสมาคมตามลำดับ

ในส่วนของปัญหาในด้านอาคารสิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอ เพราะว่าเงินส่วนกลางมีจำกัด จำเป็นจะต้องหาเจ้าภาพมาช่วยในการดำเนินการ ซึ่งบางครั้งใช้เวลานาน บางครั้งทางวัดไม่สามารถที่จะกำหนดแปลนอาคารสิ่งก่อสร้างเหล่านั้น โดยเฉพาะที่มีเจ้าภาพในการก่อสร้างจะต้องเป็นไปตามที่เจ้าภาพต้องการ แต่พื้นที่ที่จะสร้างตรงไหนนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสงฆ์ในการพิจารณาอนุญาตให้สร้าง ถึงจะทำการก่อสร้างได้

4. ด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการภายในวัด

1) ป้าย

1.1 ป้ายชื่อหน้าวัด ในช่วงสำรวจทางวัดได้มีการจัดการโดยการดำเนินการทำป้ายชื่อหน้าวัดใหม่ โดยเป็นทำเป็นลายปูนปั้น (ภาพ 10 ภาคผนวก ง) ติดกับผนังกำแพงวัด ซึ่งขณะนี้ยังไม่แล้วเสร็จ ยังอยู่ในช่วงของการดำเนินการอยู่ ซึ่งมีสาเหตุมาจากโครงการปรับทัศนียภาพเพื่อการพัฒนาภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ซึ่งอยู่ในแผนงานของสำนักงานเลขานุการวัดเจดีย์หลวง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำป้ายติดหน้าวัดให้ชัดเจน สวยงาม

1.2 ป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและอาคารสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด จากการสำรวจพบว่า ทางวัดได้มีป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของวัด ติดตั้งข้างพระวิหารหลวง และป้ายประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของพระเจดีย์หลวง เสาอินทขิล พระวิหารหลวง บ่อเป็ງ เป็นต้น ซึ่งป้ายเหล่านี้จะอยู่ใกล้ ๆ กับโบราณสถานหรืออาคารสิ่งก่อสร้างดังกล่าวเพื่อให้ผู้เยี่ยมชมวัดได้อ่าน (ภาพ 11 ภาคผนวก ง)

1.3 ป้ายโฆษณา ในส่วนของป้ายโฆษณาหรือเชิญชวนต่าง ๆ ที่ทางวัดได้ดำเนินการจะนำไปติดไว้ที่กำแพงด้านนอกของวัด เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางวัด (ภาพ 12 ภาคผนวก ง)

ปัญหาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเกี่ยวกับป้ายโฆษณาที่ติดอยู่นอกกำแพงวัด เพราะมีหลายฝ่ายด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนเมตตา มหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนสามัคคี ที่ใช้กำแพงวัดในการติดป้าย ทำให้เกิดปัญหาการชำรุดของกำแพงเกิดขึ้นตามมาแต่ก็ไม่เด่นชัดมาก

2) ที่จอดรถ ในส่วนของที่จอดรถ ทางวัดได้จัดที่จอดรถสำหรับบริการแก่ประชาชนทั่วไป โดยได้จัดไว้ทางด้านหน้าและด้านข้างของพระวิหาร และด้านหลังวัดเพื่อรองรับรถที่เข้ามาจอดภายในวัด ซึ่งบางส่วนก็ยังคงเป็นพื้นดินอยู่ และบางส่วนก็ปูซีเมนต์ ซึ่งในส่วนของหน้าวัดยังอยู่ภายใต้โครงการปรับทัศนียภาพภายในวัดแต่ยังไม่ได้ดำเนินการ เพราะมีโครงการเชียงใหม่เมืองงามเทิดไท้ 72 พรรษา ซึ่งทางวัดเจดีย์หลวงวรวิหารเป็นหนึ่งในจำนวน 9 วัดในโครงการของเทศบาลจะเข้ามาปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณที่จอดรถด้านหน้าพระวิหารหลวง (ภาพ 13 ภาคผนวก ง)

ปัญหาที่พบ ส่วนใหญ่รถที่เข้ามาจอดภายในบริเวณวัดนอกจากจะจอดที่วัดจัดให้แล้ว แต่ก็ไม่เพียงพอ จึงทำให้รถเหล่านั้นเข้าไปจอดในพื้นที่ว่างภายในวัด จนทำให้เป็นการรुक้าเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส

3) ถนน ทางเท้า ส่วนของถนนและทางเท้าภายในวัด ส่วนใหญ่ทางวัดได้ดำเนินการลาดปูนซีเมนต์เกือบทั้งหมดเพื่อสะดวกแก่การสัญจรทั้งทางเท้า และทางรถ เพื่อไม่ก่อให้เกิดฝุ่น รวมถึงความเปียกแฉะ ของโคลน(ภาพ 14 ภาคผนวก ง)

ปัญหาที่พบ ในส่วนของถนน และทางเท้าบางจุดยังเป็นหลุมเป็นบ่ออยู่ แต่ก็ยังมีไม่มากนักพอที่จะใช้การได้อยู่ ในส่วนนี้จึงไม่ค่อยมีปัญหา

4) ที่นั่งพัก ทางวัดได้จัดที่นั่งพักตามต้นไม้ต่าง ๆ ภายในวัดทั้งหน้าวัดบริเวณใกล้รูปปั้นยักษ์ด้านทิศเหนือ บริเวณใต้ต้นไม้ด้านเหนือพระวิหาร และรายรอบพระเจดีย์ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้บางจุด (ภาพ 15 ภาคผนวก ง) เพื่อบริการให้ประชาชนทั่วไปได้นั่งพักได้ร่มไม้และพักผ่อนอิริยาบถ

ปัญหาที่พบ ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในเรื่องของการชำระคของม้านั่ง ที่ยังคงไม่มีการจัดการแก้ไขปรับปรุง ยังคงปล่อยให้ตามใต้ต้นไม้ภายในบริเวณวัด

5) ร้านค้า และสิ่งบริการอื่น ๆ ทางวัดได้มีดำเนินการโดยจัดที่บูชาพระภายในพระวิหารหลวง รวมถึงร้านค้าของวัดทางด้านทิศตะวันตกของวัด แต่ในส่วนร้านค้าแผงลอยต่าง ๆ ทางวัดจะอนุญาตให้ตั้งตามที่ทางวัดเห็นสมควรเท่านั้น (ภาพ 16 ภาคผนวก ง)

ปัญหาที่คือทางวัดไม่มีสถานที่เป็นเอกเทศในการจัดการร้านค้าต่าง ๆ ให้อยู่ในบริเวณเดียวกันได้ จึงต้องใช้สถานที่ที่ว่างอนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าขายตามจุดต่าง ๆ ซึ่งบางร้านก็ตั้งอยู่ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งจะต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการสงฆ์ด้วย

6) ถังขยะ ทางวัดได้จัดการตั้งถังขยะ (ภาพ 17 ภาคผนวก ง) ไว้กระจายอยู่ทั่วบริเวณวัด โดยเฉพาะริมถนนทางเดินเท้า เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและพระเณรภายในวัด ส่วนต่าง ๆ นั้นจะกระจายไปในอาคาร กุฏิต่าง ๆ ภายในวัดโดยทางวัดจะแจกถุงดำให้แต่ละกุฏิ เมื่อเต็มแล้วก็

นำมารวมกันเป็นจุด ๆ ริมถนน เพื่อให้ทางเทศบาลมาดำเนินการขนเก็บ 2 วันเก็บ 1 ครั้ง โดยทางวัด (ฝ่ายสาธารณูปการ) จะเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายให้กับรถขนขยะของทางเทศบาล เดือนละ 1,000 บาท

ส่วนปัญหาในการจัดการด้านขยะนี้ ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีปัญหาเพราะจะมีรถขยะมาเก็บทุก ๆ 2 วัน แต่ปัญหาในเรื่องของขยะที่ไม่สามารถใส่ถุงดำและทิ้งบริเวณที่รถมาเก็บขยะ จึงนำไปทิ้งบริเวณหลังวัดใกล้สระน้ำ ทำให้พวกขยะที่เป็นเศษกิ่งไม้ ใบไม้ กองกันเต็มบริเวณสระน้ำหลังวัด ซึ่งรถขนขยะไม่สามารถที่จะเก็บเศษกิ่งไม้ ใบไม้ และขยะที่กองอยู่ในส่วนนี้ได้

7) ห้องน้ำห้องสุขา ภายในวัดเจดีย์หลวงจะมีห้องน้ำห้องสุขา (ภาพ 18 ภาคผนวก ง) บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งทางด้านทิศใต้ติดกับกุฏิ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าของบ่อเปิง และทิศเหนือด้านหลังของศาลาอเนกประสงค์ ส่วนอื่น ๆ จะเป็นห้องน้ำประจำศาลา กุฏิซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกุฏิแต่ละกุฏิ ในการจัดการด้านห้องน้ำห้องสุขาที่บริการแก่นักท่องเที่ยว จะมีภารโรง (นายเก้ แซ่เต้) เป็นผู้ทำความสะอาดเป็นประจำ ส่วนห้องน้ำห้องสุขาที่อยู่ในกุฏิจะเป็นหน้าที่ของแต่ละกุฏิในการดูแลรักษา ส่วนห้องน้ำของโรงเรียนก็จะมีภารโรงของโรงเรียนคอยดูแล

ปัญหาในการจัดการด้านห้องน้ำห้องสุขา ส่วนใหญ่ปัญหาก็คือความสกปรกของห้องน้ำ เพราะว่า คนที่ใช้ห้องน้ำบางครั้งไม่ราดน้ำ บางครั้งเป็นนดินโคลน ทำให้การทำความสะอาดเป็นไปได้ด้วยความไม่สะดวก

8) ต้นไม้ ในส่วนของต้นไม้ภายในวัด โดยเฉพาะไม้ยืนต้นได้ถูกวางจัดเป็นแนวอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้ความร่มเงาร่มรื่น (ภาพ 19 ภาคผนวก ง, แผนผัง 7 ภาคผนวก ค) รวมถึงการปลูกต้นไม้พุ่มบริเวณล้อมรอบพระวิหารหลวง (ภาพ 20 ภาคผนวก ง) และกระจายไปทั่วกุฏิต่าง ๆ รวมถึงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับบริเวณสวนหย่อมล้อมรอบอาคารและสถานที่สำคัญภายในวัด (ภาพ 21 ภาคผนวก ง, แผนผัง 8 ภาคผนวก ค) ส่วนในการดูแลรักษานั้นจะเป็นหน้าที่ของภารโรง (นายเก้ แซ่เต้) ของวัดในการดูแลตกแต่งต้นไม้รดน้ำ กำจัดวัชพืช แต่ในส่วนของแต่ละกุฏิจะเป็นหน้าที่ของพระเณรภายในกุฏิต่าง ๆ เป็นผู้ดูแลรักษาต้นไม้

ปัญหาในการจัดการต้นไม้ภายในวัด ส่วนใหญ่จะเป็นการดูแลรักษาไม่ทั่วถึง ทำให้ต้นไม้บางส่วนไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร เพราะว่าภารโรงมีคนเดียวจึงไม่เพียงพอต่อการดูแลรักษาต้นไม้ภายในวัดทั้งหมด อีกทั้งแต่ละกุฏิก็ไม่มีแบบแผนของการปลูกต้นไม้ที่ชัดเจนไม่เป็นไปในแนวเดียวกัน จึงยากแก่การที่จะจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

9) น้ำประปา-ไฟฟ้า ในการจัดการน้ำประปาภายในบริเวณวัด เนื่องจากทางวัดใช้น้ำจากบ่อนาดาล โดยบ่อภายในวัด 2 จุด คือ บ่อเปิง กับบ่อเล็กทางด้านทิศเหนือในการใช้สอยในแต่ละวันโดยที่บ่อเปิงจะแจกจ่ายน้ำให้กับคณะเจดีย์หลวง ส่วนบ่อเล็กจะแจกจ่ายน้ำให้กับคณะหอ

ธรรม โดยปกติทางวัดจะมีแท่งค้ำน้ำเก็บกักน้ำไว้ใช้จ่ายภายในวัดตลอดวัน โดยทางวัดจะทำการเปิด-ปิด ทุกวันในช่วงเวลา ตี 5 ถึง 4 ทุ้ม ส่วนในด้านไฟฟ้าในการเปิด-ปิดเป็นหน้าที่ของพระเณรแต่ละกุฏิ และเจ้าหน้าที่ในแต่ละส่วน ในแต่ละเดือนทางวัดจะต้องเสียค่าใช้จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ประมาณ เดือนละกว่า 30,000 บาท โดยมีพระครูวินัยสารโกศล เป็นผู้รับผิดชอบในการเบิก-จ่าย

ปัญหาในด้านน้ำภายในวัด มักมีปัญหาในช่วง 1-3 ทุ้ม เพราะช่วงนี้พระเณรจะทำภาระกิจส่วนตัวมากทำให้น้ำไม่เพียงพอและท่วมถึง ซึ่งมีสาเหตุมาจากที่ทางวัดต้องกำหนดเวลาในการเปิดน้ำไม่เกิน 4 ทุ้ม จึงทำให้น้ำขาดแคลนในช่วงนี้ ส่วนปัญหาด้านไฟฟ้า ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีปัญหา แต่ปัญหาคือค่าน้ำค่าไฟที่สูงขึ้นของวัดจึงจำเป็นต้องดำเนินการชี้แจงแก้ไขต่อไป

4.1.3 ปัญหาและแนวทางจัดการกับปัญหาที่มีส่วนทำลายความสวยงามและคุณค่าของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

การศึกษาส่วนนี้ เป็นการศึกษาถึงปัญหาที่มีส่วนทำลายให้คุณค่าและความสวยงามของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตลอดจนวิธีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมเพื่อเพิ่มคุณค่าความสวยงามให้แก่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ดังต่อไปนี้

1. สาเหตุและปัญหาที่มีส่วนทำลายความสวยงามและคุณค่าของวัด

จากการสำรวจปัญหาทางกายภาพภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหารพบว่าในปัจจุบันมีปัญหาที่ยังคงต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมอยู่สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังต่อไปนี้

1) บริเวณหน้าวัดติดกับกำแพงหน้าวัดด้านทิศใต้ยังไม่ได้รับการดูแลจัดการเท่าที่ควรยังมีเศษวัสดุต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่ว (ภาพ 22 ภาคผนวก ง) ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่ภารโรงดูแลไม่ทั่วถึง และบริเวณนี้มีมักจะมึงงานบ่อย ทำให้เศษวัสดุต่าง ๆ ยังคงตกค้างเหลืออยู่

2) รถที่เข้ามาจอดภายในบริเวณวัดมักจะจอดไม่เป็นที่ เกะกะ จนพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถรองรับกับรถเหล่านั้นได้ และยังขัดต่อความสวยงามของโบราณสถานที่อยู่ใกล้เคียง (ภาพ 23 ภาคผนวก ง) สาเหตุที่เด่นชัดก็คือ มีพื้นที่จอดรถไม่เพียงพอ เพราะวารถที่เข้ามาจอดส่วนใหญ่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวจะรองรับได้ แต่ถ้าในช่วงเวลาเรียนของนักศึกษา นักเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นรถของนักศึกษาทำให้ที่จอดรถไม่สามารถที่จะรองรับได้ ทำให้ต้องไปจอดในบริเวณโบราณสถาน หรือที่ว่างอื่น ๆ ที่พอจะจอดได้

3) ถังขยะตั้งอยู่ในเขตโบราณสถาน ซึ่งไม่สมควรตั้งในเขตโบราณสถานเพราะจะเป็นที่อุจาดตาต่อประชาชนที่เข้ามาดูชมโบราณสถานของวัด (ภาพ 24 ภาคผนวก ง) เกิดจากบริเวณที่ตั้ง

ขยะบริเวณนี้จำกัด จึงทำให้ต้องตั้งถังขยะอยู่ในเขตโบราณสถาน และรถเก็บขยะสามารถเก็บได้สะดวก

4) เสาไฟฟ้ายังตั้งอยู่ในจุดที่ไม่เหมาะสม (ภาพ 25 ภาคผนวก ง) บดบังความสวยงามในการมองพระธาตุเจดีย์หลวง ถึงแม้ว่าเสาไฟฟ้าบางต้นไม่มีสายไฟแต่ก็ยังคงทิ้งคาไว้อยู่ (ภาพ 26 ภาคผนวก ง) เกิดจากการที่เสาไฟฟ้าบางต้นมีสายไฟโยงไปหลายจุดทำให้ยากแก่การแก้ไข ซึ่งจะต้องใช้เวลานานในการจัดการ ส่วนเสาไฟฟ้าที่ทิ้งคาไว้ที่ไม่มีสายไฟก็เพราะว่า ในช่วงเทศกาลของวัดจะใช้เสาไฟฟ้าติดไฟของทางเทศบาลนครเชียงใหม่ จึงต้องทิ้งคาไว้ให้เห็นในปัจจุบัน

5) เครื่องกระจายเสียงและเสาตั้งอยู่ในจุดที่ไม่เหมาะสม ขัดต่อการมองเห็นบดบังพระธาตุเจดีย์หลวง (ภาพ 27 ภาคผนวก ง) ซึ่งเกิดจากจุดที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางในการกระจายเสียงประชาสัมพันธ์ของวัด และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสงฆ์แล้ว จึงจำเป็นต้องตั้งอยู่ในจุดนี้ เพราะสามารถได้ยินเสียงได้ทั้งวัด แต่ทางวัดก็กล่าวว่าเป็นการติดตั้งเพียงชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งจะต้องแก้ไขในโอกาสต่อไป

6) ไม่มีป้ายบอกทางไปห้องน้ำห้องสุขาที่ชัดเจนถาวร และไม่แยกส่วนว่าเป็นของพระเณรภายในวัด หรือนักท่องเที่ยว หรือผู้ให้บริการอื่น ๆ ทำให้ดูแล้วไม่เหมาะสม (ภาพ 28 ภาคผนวก ง) ซึ่งเกิดจากการที่วัดเคยจัดทำป้ายมาก่อนแล้ว แต่ป้ายเหล่านั้นถูกขีดเขียนจนเสียหายชำรุดทำให้ทางวัดรื้อทิ้ง จนถึงปัจจุบันยังไม่มีป้ายที่ถาวร

7) ภายในพระวิหารหลวง และทางขึ้นยังคงมีขี้นกตกกระจายอยู่ทั่วไปจำนวนมากทำให้สกปรกจนไม่อยากจะเข้าไปภายในพระวิหาร (ภาพ 29 ภาคผนวก ง) ซึ่งเกิดจากการที่พระวิหารอยู่ในช่วงของการขอมบูรณะทางกรมศิลปากรทำให้ทางวัดไม่สามารถที่จะจัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้ เลยปล่อยให้ปัญหานี้ไว้

8) ที่แท่นบูชาพระพุทธรูปไสยาสน์มีรอยไหม้สีดำนเกิดจากการจุดธูปเทียนใกล้แท่นเกินไปจนทำให้มีผลต่อแท่นบูชาพระพุทธรูปไสยาสน์ (ภาพ 30 ภาคผนวก ง) สาเหตุนี้เกิดจากการที่พุทธศาสนิกชนเข้ามาจุดธูปเทียนบูชาจำนวนมาก จนไม่มีที่จุดเทียนบูชา ทำให้ต้องจุดบนแท่นพระและพื้นทำให้เกิดรอยไหม้และดำในบริเวณแท่นพระ

9) รองเท้าของประชาชนและนักท่องเที่ยววางเกะกะในบริเวณทางขึ้นบันไดพระวิหารหลวง ซึ่งดูแล้วไม่เหมาะสมเมื่อมองดูเข้าไปภายในพระวิหาร ซึ่งจะไปขัดต่อคุณค่า ความสวยงามของพระพุทธรูปภายในพระวิหาร (ภาพ 31 ภาคผนวก ง) เกิดจากการที่ทางวัดนำที่วางรองเท้าไว้ด้านข้างบันไดขนาด ทำให้มองไม่เห็น อีกทั้งไม่มีป้ายบอกให้ชัดเจน ทำให้คนส่วนใหญ่วางรองเท้าตามขึ้นบันไดพระวิหารแทน

- 10) มีร้านค้าภายในบริเวณเขตพระเจดีย์หลวงที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยขัดต่อความสวยงามและคุณค่าของพระเจดีย์หลวง (ภาพ 32 ภาคผนวก ง) สาเหตุเป็นเพราะว่าไม่มีสถานที่เป็นหลักแหล่งที่ให้ร้านค้าเหล่านั้น และได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการสงฆ์แล้ว อีกทั้งสะดวกต่อนักท่องเที่ยวในการมองเห็นและซื้อสินค้า
- 11) มีร้านค้าบางร้านตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสมในบริเวณหน้าวัดระหว่างกุฏิแก้วนารัฐและพระวิหารหลวง (ภาพ 33 ภาคผนวก ง) เป็นเพราะว่าเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาภายในวัดจะเห็นชัดเจน และทางร้านค้าก็ได้รับอนุญาตจากทางคณะกรรมการสงฆ์เรียบร้อยแล้ว จึงทำให้ร้านค้าตั้งอยู่ได้
- 13) มีการติดป้ายโฆษณา หรือป้ายบอกกิจกรรมงานบำเพ็ญกุศลศพภายในวัดเกะกะไม่เป็นระเบียบด้านหน้าวัด (ภาพ 34 ภาคผนวก ง) สาเหตุเกิดจากไม่มีสถานที่ถาวรในการตั้งป้ายเหล่านั้น ทำให้เจ้าภาพวางเกะกะไม่เป็นที่ เพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจนมากกว่า
- 14) อาคารเรียนประชิดพระเจดีย์ซึ่งเป็น โบราณสถานของวัด รวมถึงจอครดประชิดจนดูเกะกะรกหูรกตา (ภาพ 35 ภาคผนวก ง) สาเหตุเนื่องมาจากในการสร้างอาคารเรียน ไม่ได้มีกำหนดการใช้พื้นที่ของวัดอย่างชัดเจน ทำให้การก่อสร้างอาคารเรียนประชิดตัวโบราณสถานของวัด แม้แต่รถยนต์ที่เข้ามาจอดก็เช่นเดียวกันถึงแม้ว่าทางวัดจะมีพื้นที่จอครดให้แล้วก็ตาม แต่พื้นที่เหล่านั้นไม่เพียงพอต่อการรองรับรถที่เข้ามาจอดได้ เพราะรถส่วนใหญ่จะเป็นของนักศึกษาที่มาเรียนภายในวัดมากกว่ารถของนักท่องเที่ยว
- 15) มีพ่อค้าแม่ค้านำเอาอุปกรณ์การขายหิ้งไว้กับต้นไม้หน้าวัด บริเวณใกล้วิหารอินทขิลดูแล้วไม่งามตา (ภาพ 36 ภาคผนวก ง) สาเหตุเกิดจากพ่อค้าแม่ค้าบางรายใช้สถานที่เหล่านี้ในการค้าขายรูปเทียนดอกไม้ เพราะใกล้สถานที่ พอเสร็จจากการค้าขายก็นำเอาอุปกรณ์ไปมัดไว้กับสถานที่ใกล้กับที่ค้าขาย เพราะสะดวกไม่ต้องเก็บไปเก็บมา อีกทั้งทางวัดก็ไม่ค่อยดูแลเข้มงวดเท่าที่ควร
- 16) ทางเท้าบริเวณวิหารอินทขิลเป็นหลุมเป็นบ่อ ทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินเท้าเที่ยวชมบริเวณนี้ (ภาพ 37 ภาคผนวก ง) สาเหตุเกิดจากการที่บริเวณนี้มีรถยนต์เข้ามาจอดบ่อยทำให้เกิดการชำรุดทรุดโทรมได้ง่าย อีกทั้งในช่วงเทศกาลจะมีเวที ชุ้มต่าง ๆ มาตั้งบริเวณนี้ทำให้ชำรุดได้ง่าย ซึ่งทางวัดไม่เข้าไปจัดการก็เพราะว่ายังใช้การได้อยู่ และกำลังรอให้ทางเทศบาลนครเชียงใหม่มาปรับปรุง
- 17) การตั้งแผงขายดอกไม้รูปเทียนหน้าบันใดทางขึ้นพระวิหารหลวง ซึ่งขัดต่อความสวยงามในการมองเห็นเข้าไปภายในพระวิหารหลวง (ภาพ 38 ภาคผนวก ง) สาเหตุนี้เกิดจากการที่วัดอนุญาตให้พ่อค้าแม่ค้าให้ตั้งบริเวณนี้ได้ จึงทำให้พ่อค้าแม่ค้าใช้บริเวณนี้เป็นที่ตั้งแผงลอยของตนเอง

18) อุปกรณ์ทำความสะอาดบางอย่างจัดวางไว้ในที่ที่ไม่เหมาะสม ขัดต่อภาพลักษณ์ของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และการท่องเที่ยว (ภาพ 39 ภาคผนวก ง) สาเหตุนี้เกิดจากการที่เจ้าหน้าที่วิหารเมื่อทำความสะอาดภายในวิหารแล้วจะนำอุปกรณ์มาล้างแล้วนำมาตากแดดข้างพระวิหาร เพราะง่ายต่อการจัดเก็บ ถ้านำไปตากที่อื่นจะทำให้เกิดความล่าช้าและสูญหายได้

19) จากหลังวิหารหลวงปู่มั่น มีศาลาอเนกประสงค์สูงบดบังทิวทัศน์ที่สวยงามของวิหารกับดอยสุเทพ (ภาพ 40 ภาคผนวก ง) เกิดจากการที่สถานที่สร้างวิหารนั้น เป็นพื้นที่ที่มองเห็นศาลาด้านหลังเป็นพื้น และศาลาได้ก่อสร้างมาก่อนแล้ว จึงทำให้เป็นไปตามบริบทของพื้นที่ที่จะอำนวยความสะดวก

20) ป้ายบอกทางมีสภาพเก่าชำรุด และไม่มีที่ตั้งที่แน่นอน ติดตั้งตามต้นไม้ต่าง ๆ ดูแล้วไม่สวยงามไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย (ภาพ 41 ภาคผนวก ง) สาเหตุเกิดจากการที่วัดไม่มีการจัดทำป้ายที่ชัดเจนถาวร และไม่มีใครรับผิดชอบทำให้ป้ายที่ติดอยู่ไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น อีกทั้งงบประมาณจะต้องขอเสนอเป็นโครงการ โครงการของวัดก็มีหลายโครงการทำให้เรื่องเล็กน้อยไม่ได้รับการพิจารณา

21) โคมไฟ และตู้โทรศัพท์มีรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะเป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งทำให้ดูแล้วเป็นภาพที่ไม่กลมกลืนกับโบราณสถานของวัด (ภาพ 42 ภาคผนวก ง) เป็นเพราะว่าทางวัดไม่มีนโยบายในการจัดการด้านนี้อย่างชัดเจน เพราะโคมไฟยังใช้การได้อยู่ ส่วนตู้โทรศัพท์นั้นทางองค์การโทรศัพท์นำมาติดตั้งให้ จึงเป็นรูปแบบใหม่ตามรูปแบบของทางองค์การโทรศัพท์ ซึ่งทางวัดไม่สามารถที่จะไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้

22) บริเวณหลังวัดด้านทิศเหนือใกล้กับสระน้ำมีเศษใบไม้และขยะกองอยู่จำนวนมาก และพบเห็นได้อย่างเด่นชัด ไม่มีการเผาหรือให้ทางเทศบาลมาจัดเก็บทำให้ดูรกรุงรังเป็นภาพที่ไม่เหมาะสม (ภาพ 43 ภาคผนวก ง) เป็นเพราะว่าสถานที่ในการทิ้งเศษใบไม้ รวมถึงขยะภายในวัดไม่ชัดเจน พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ว่าง พระภิกษุสามเณรภายในวัด และการโรงก็จะนำเอาเศษใบไม้และขยะมาทิ้งกองไว้ ซึ่งรถขนขยะไม่สามารถที่จะเข้าถึงและจัดเก็บได้จึงต้องทิ้งกองไว้

23) พระเณรตากผ้าไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยในบริเวณศาลาใกล้กับพระธาตุเจดีย์หลวง ทำให้ไม่เหมาะสมกับโบราณสถานที่อยู่ใกล้ ๆ โดยเฉพาะพระธาตุเจดีย์หลวง ซึ่งบริเวณที่ตากผ้าจะเป็นบริเวณที่นักท่องเที่ยวจะเดินชมรอบวัด ซึ่งดูแล้วไม่สวยงาม (ภาพ 44 ภาคผนวก ง) สาเหตุเป็นเพราะว่า ช่วงที่พบเป็นช่วงหน้าฝน ทำให้สถานที่ตากผ้าของพระภิกษุสามเณรไม่สามารถตากราวผ้าบริเวณกุฏิได้ ต้องนำมาตากไว้ในศาลาเพื่อกันฝน

24) ต้นไม้และวัชพืชขึ้นรกรุงรังบริเวณรอบสระน้ำหลังวัดทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ มี

หมู่บ้านกลุ่มอย่างแน่นหนา ไม่ได้รับการดูแลจัดการที่ดี (ภาพ 45 ภาคผนวก ง) เป็นเพราะว่า บริเวณสระน้ำเหล่านี้อยู่ด้านหลังวัด ไม่มีใครดูแลรับผิดชอบอย่างชัดเจน แต่ทางวัดก็มีแนวทางที่จะจัดการให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเพียงแค่นำแนวคิดเท่านั้นจึงทำให้บริเวณสระน้ำทั้งสองแห่งยังคงรกร้างไปด้วยวัชพืชต่าง ๆ

25) ต้นไม้ดอกไม้ประดับบริเวณหน้ากุฏิบางกุฏิที่ติดกับถนนที่แบ่งเขตระหว่างเขตโบราณสถาน และเขตสังฆาวาส ด้านทิศเหนือและทิศใต้ ยังปลูกไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างเป็นเอกภาพ ดูแล้วไม่สวยงาม (ภาพ 46 ภาคผนวก ง) เป็นเพราะว่าในการดูแลรักษาต้นไม้บริเวณกุฏิทางวัดได้มอบอำนาจให้กับหัวหน้ากุฏิแต่ละกุฏิในการดูแลรักษา ทำให้แต่ละกุฏิมีการจัดการไม่เหมือนกัน บ้างปลูกถั่ว ปลูกไม้ประดับ ต่างคนต่างปลูกทำให้แนวถนนหน้ากุฏิดูแล้วไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม

2. แนวทางจัดการปัญหาที่มีส่วนทำลายความสวยงามและคุณค่าของวัดเจดีย์หลวงวร

วิหาร

เพื่อให้การจัดการเป็นไปตามแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรมของวัด ปัญหาที่เกิดขึ้นถึงแม้จะไม่ใช่ปัญหาที่ใหญ่มากนัก แต่ปัญหาเหล่านี้ก็เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายคุณค่าความสวยงามของโบราณสถานภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถึงแม้จะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป แต่ในแนวทางการพัฒนาที่เป็นไปตามแนวทางการอนุรักษ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขสภาพการณ์เหล่านั้นให้สอดคล้องเหมาะสมตามหลักการอนุรักษ์ให้มากที่สุด เพื่อป้องกันการทำลายคุณค่าโบราณสถานที่สำคัญของชาติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้นจากแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรม สามารถกำหนดแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ได้ดังต่อไปนี้

1) ควรปรับปรุงพื้นที่บริเวณแนวกำแพงด้านใน โดยเฉพาะบริเวณด้านหน้าทางทิศใต้ตามแนวต้นไม้ ควรมีการปรับพื้นที่ให้เสมอกันโดยใช้ทรายหรือดินถมก็ได้ รวมถึงควรเพิ่มการโรงให้เพียงพอต่อการดูแลรักษาทำความสะอาดภายในบริเวณวัด

2) ควรแจ้งให้กับนักศึกษาที่เข้ามาเรียนภายในวัดได้ทราบว่าไม่ควรจอดรถในที่ที่ไม่ได้จัดให้ รถที่เข้ามาจอดภายในบริเวณวัด ควรมีป้ายบอกบริเวณที่ควรจอดและไม่ควรจอดให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการรบกวนเขตของโบราณสถาน ถ้ามีมากเกินไปก็ควรให้จอดนอกวัดแทน

3) ถังขยะควรตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมซึ่งไม่ใช่บริเวณเขตของโบราณสถานของวัดซึ่งอาจจะตั้งอยู่บริเวณมุมใดมุมหนึ่งของวัดก็ได้ แต่ต้องไม่ขัดต่อภาพลักษณ์การมองเห็นของโบราณสถานต่าง ๆ ภายในวัด

- 4) เสาไฟฟ้าควรเคลื่อนย้ายไปไว้ในที่ลับตาและไม่บดบังมุมมอง โบราณสถานภายในวัด ซึ่งอาจย้ายไปอยู่ด้านหลังพระวิหารโดยติดไว้บนกำแพงทั้งสองด้านตรงทางเข้า ถ้าไม่ใช่แล้วก็ควรเก็บไว้เป็นที่ไม่เกะกะและขัดต่อสายตาในการมองเห็น
- 5) เครื่องกระจายเสียงควรย้ายไปติดตั้งตามต้นไม้ใหญ่บริเวณเขตสังฆาวาสมากกว่าที่จะติดในเขตพุทธาวาส เพราะจะเป็นการทำลายความสวยงามในการมองเห็นพระเจดีย์หลวง
- 6) ควรทำป้ายบอกทางไปห้องน้ำห้องสุขาติดบริเวณมุมทางเข้าให้ชัดเจน เพื่อสะดวกแก่การมองเห็น และป้ายนั้นต้องมีความกลมกลืนกับโบราณสถานของวัด โดยให้ทางวัดทำเป็นโครงการจัดทำป้ายอย่างถาวรขึ้นมา
- 7) สิ่งสกปรกภายในพระวิหาร โดยเฉพาะชิ้นก นอกจากทางวัดจะทำความสะอาดทุกวันแล้ว ยังต้องทำการแก้ไขปัญหอย่างถาวร ด้วยการติดตะแกรงหรือตาข่ายไว้ได้พื้นหลังคา หรือเพดาน เพื่อป้องกันนกจะมาทำรัง หรืออาศัยอยู่ ถึงแม้ว่าทางวัดจะรอกการบูรณะพระวิหารก็ตาม ควรดำเนินการแก้ไขปัญหอย่างเร่งด่วนมากกว่าอาจจะไม่ถาวรก็ได้ ก็จะเป็นการลดปัญหาได้ทางหนึ่ง
- 8) แท่นพระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอน) ควรห้ามจุดธูปเทียนบูชาบนแท่น แล้วจัดเตรียมแท่นจุดวางห่างจากแท่นพระพอประมาณ เพื่อไม่ให้ควันธูปเทียนทำความสกปรกให้กับแท่นพระ และแท่นจุดควรมีถาดน้ำรองรับเพื่อไม่ให้ขี้เทียนตกติดพื้น และควรมีป้ายห้ามจุดเทียนบนแท่นพระไว้ให้ชัดเจน
- 9) ควรจัดที่วางรองเท้าให้เป็นสัดส่วน โดยเฉพาะพระวิหารหลวงมักมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเข้ามาสักการะบูชาพระประธานในพระวิหาร จึงจำเป็นต้องจัดที่วางรองเท้าให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมให้ชัดเจน โดยจัดวางบริเวณข้างบันไดนาคทั้งสองด้าน รวมถึงมีป้ายห้ามวางรองเท้าไว้ที่ทางเดินขึ้นบันได แล้วป้ายบอกที่จัดเก็บรองเท้าให้ชัดเจน
- 10) ในวันปกติทางวัดควรจัดสถานที่ให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของภายในวัด ให้อยู่รวมกันเป็นที่ไม่ควรกระจัดกระจายกัน ซึ่งทางวัดต้องหาที่ที่เหมาะสมโดยกำหนดให้เป็นเขตขายสินค้าหรือบริการต่าง ๆ เช่น อาจเป็นด้านหน้าวิหารตามแนวกำแพงไปทางทิศใต้ หรือบริเวณใต้ร่มไม้ตามแนวถนนด้านทิศเหนือก็ได้
- 11) วัดควรประสานงานกับทางเจ้าภาพงานศพให้จัดป้ายงานศพควรจัดตั้งไว้ที่ไม่บดบังป้ายชื่อวัด อาจจะตั้งทางซ้ายหรือขวาของป้ายชื่อวัดก็ได้ แต่ต้องอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมดูแล้วไม่เกะกะ บดบังป้ายชื่อวัด

12) อาคารสิ่งก่อสร้างที่สูง ไม่สามารถที่จะดำเนินการแก้ไขได้ แต่หากจะมีการสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างใด ๆ เกิดขึ้นก็ตาม วัดควรคำนึงถึงความเหมาะสมและไม่ขัดต่อการมองเห็นทั้งภายในและภายนอกวัด และควรมีแผนผังการใช้พื้นที่ให้ชัดเจน

13) ควรห้ามรถเข้าไปจอดในบริเวณทางเท้าในเขตโบราณสถาน ส่วนทางเท้าที่เป็นหลุมเป็นบ่อควรจัดการเปลี่ยนอิฐใหม่แทนของเก่าที่ชำรุด แต่ต้องมีลักษณะรูปร่าง สี เหมือนของเก่าให้มากที่สุด ส่วนทางเท้าอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นปูนซีเมนต์ทำให้แข็งแรงไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ

14) อุปกรณ์ทำความสะอาดพระวิหาร ควรจัดเก็บไว้ในที่มีมิดชิด ถ้าจะตากให้แห้งควรตากด้านหลังกุฏิหรือศาลาใกล้เคียงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าถึงมากกว่าที่จะนำมาตากไว้ที่ข้างพระวิหารซึ่งดูแล้วจะไม่สวยงามและไม่เหมาะสม

15) โคมไฟ และตู้โทรศัพท์ภายในวัด ควรติดต่อประสานงานกับทางเทศบาลหรือองค์การโทรศัพท์ให้มีการปรับลักษณะรูปลักษณะของโคมไฟ และตู้โทรศัพท์ให้สอดคล้องกลมกลืนกับโบราณสถานภายในวัด มากกว่าที่จะใช้รูปแบบตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนและสวยงามเหมาะสมในการพบเห็น

16) กองขยะที่ทางวัดได้เก็บมากองรวมกันไว้ในที่เดียวกันหลังวัดด้านเหนือ มีความเหมาะสมในการเก็บมากอง แต่ควรขอความร่วมมือทางเทศบาลมาจัดเก็บ และขยะที่เป็นเศษพลาสติกก็ควรเก็บรวมกันในถุงดำ แล้วนำมากองรวมกันเพื่อให้ทางเทศบาลมาจัดเก็บ

17) การตากผ้าของพระเณรภายในวัด ควรมีการจัดการราวตากผ้าให้เป็นสัดส่วน ข้างหลังหรือข้างกุฏิ โดยให้ดูไม่เกะกะ ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นที่เป็นทาง ซึ่งส่วนใหญ่ควรจะอยู่ข้างหลังกุฏิของแต่ละกุฏิ หรือตากในที่ลับตาในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวหรือทางเดินของนักท่องเที่ยวจะเหมาะสมกว่า

18) วัดควรมอบหน้าที่ให้กับผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะให้รับผิดชอบทำความสะอาดโดยการกำจัดวัชพืชและต้นไม้บางต้นที่ตั้งในที่ที่ไม่เหมาะสมออกบริเวณรอบ ๆ สระน้ำทั้งสองสระ แล้วทำการตกแต่งความสวยงามรอบ ๆ สระ โดยให้เป็นพื้นที่สีเขียวที่สามารถนั่งพักผ่อนหย่อนใจได้

19) ต้นไม้บริเวณด้านหน้ากุฏิแต่ละหลังควรจัดให้สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยการใช้ต้นไม้ หรือไม้ดอกไม้ประดับที่เหมือนกันปลูกเป็นแถวเป็นแนว หรือเป็นสวนหย่อมเล็ก ๆ และตกแต่งให้สวยงามมากกว่าที่จะให้ปลูกโดยไม่ได้ให้ความสวยงามและกลมกลืนกัน โดยมอบหมายให้ฝ่ายสาธารณูปการได้ทำการจัดรูปแบบอย่างเหมาะสมให้เป็นแนวเดียวกัน แล้วให้หัวหน้ากุฏิแต่ละกุฏิได้รับผิดชอบในการรดน้ำต้นไม้บริเวณหน้ากุฏิของตน

การศึกษาเชิงปริมาณ

4.1.4 การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณ เกี่ยวกับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการดำเนินงานในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงในปัจจุบัน ในด้านโบราณสถาน การใช้พื้นที่ อาคารเสนาสนะ และสาธารณูปโภคสาธารณูปการ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ใช้วิธีการวิเคราะห์ในโปรแกรม SPSS ได้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง สามารถจำแนกผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

4.1.4.1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

เป็นข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งอธิบายลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แยกตามสถานะ อายุ การศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่หรือปฏิบัติงาน จำแนกข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

1) สถานะของกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาสถานะของกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ภายในวัด ส่วนใหญ่อยู่ในสถานะของนักเรียน ร้อยละ 66.6 เป็นพระภิกษุร้อยละ 12.1 เป็นครูร้อยละ 7.1 เป็นกรรมการวัดร้อยละ 6.1 เป็นอาจารย์ร้อยละ 6.1 สุกท้ายเป็นผู้ประกอบการร้อยละ 2.0 ตามลำดับ (ตาราง 4.1) จากการที่นักศึกษาจำนวนมากว่ากลุ่มอื่นเป็นเพราะว่าภายในวัดมีสถาบันการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีพระภิกษุฆราวาสมาเรียนกันจำนวนมาก จึงทำให้กลุ่มนักศึกษามีจำนวนมากว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มอื่นก็มีจำนวนรองลงมาตามลำดับ

ตาราง 4.1 จำนวน และร้อยละของบุคคลภายในวัด จำแนกตามสถานะในปัจจุบัน

สถานะของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
พระภิกษุ	12	12.1
กรรมการวัด	6	6.1
ผู้ประกอบการ	2	2.0
ครู	7	7.1
อาจารย์	6	6.1
นักศึกษา	66	66.6
รวม	99	100.0

2) อายุ

จากการศึกษาอายุของกลุ่มตัวอย่างภายในวัด พบว่าส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงอายุ 20 – 29 ปีร้อยละ 41.4 รองลงมาคือช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปีร้อยละ 23.2 ช่วงอายุ 30 – 39 ปีร้อยละ 15.2 ส่วนในช่วงอายุ 40 – 49 ปีร้อยละ 9.1 ช่วงอายุ 50 – 59 ปีร้อยละ 8.1 และช่วงอายุที่มีน้อยที่สุดคือ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 3.0 (ตาราง 4.2) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุในช่วง 20 – 29 ปีมีจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่น เพราะว่าเป็นช่วงแห่งวัยศึกษาเล่าเรียนหนังสือ และวัยทำงาน จึงทำให้มีจำนวนมากกว่าช่วงอายุอื่น ๆ ส่วนกลุ่มช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี ที่รองลงมาอาจจะเป็นเพราะว่าเป็นสามเณรที่เข้ามาอยู่ใหม่เพื่อที่จะศึกษาต่อ นอกนั้นช่วงอายุที่ 30 ขึ้นไปจะเป็นครูอาจารย์ และผู้บริหารของวัดซึ่งมีอยู่จำนวนหนึ่งเท่านั้น

ตาราง 4.2 จำนวน และร้อยละของบุคคลภายในวัด จำแนกตามช่วงอายุ

อายุ	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	23	23.2
20 – 29 ปี	41	41.4
30 – 39 ปี	15	15.2
40 – 49 ปี	9	9.1
50 – 59 ปี	8	8.1
60 ปีขึ้นไป	3	3.0
รวม	99	100.0

3) การศึกษา

จากการศึกษาระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 71.7 รองลงมาคือการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีร้อยละ 12.1 เท่ากัน นอกนั้นมีจำนวนน้อยตามลำดับคือ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 2.1 การศึกษาระดับประถมศึกษาและระดับอนุปริญาตร้อยละ 1.0 เท่ากัน (ตาราง 4.3) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงระดับปริญญาตรี เป็นเพราะว่า ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาภายในวัด ซึ่งเปิดสอนในระดับปริญญาตรี จึงทำให้มีพระภิกษุสามเณร และฆราวาสศึกษาเล่าเรียนในระดับนี้เป็นจำนวนมากกว่าระดับอื่น ส่วนระดับอื่น ๆ ที่ต่ำกว่าปริญญาตรีนั้นอาจไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ โดยอาจเป็นพระภิกษุสามเณรของวัดซึ่งไม่ได้ศึกษา

เล่าเรียนทางสายสามัญ แต่เรียนทางนักธรรมบาลีแทน ส่วนที่สูงกว่าปริญญาตรี อาจเป็นเพราะมีมหาวิทยาลัยภายในวัดจึงมีอาจารย์ทั้งฝ่ายพระและฆราวาสที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก ที่ทำหน้าที่สอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์

ตาราง 4.3 จำนวน และร้อยละของบุคคลภายในวัด จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	1	1.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	2	2.1
มัธยมศึกษาตอนปลาย	12	12.1
อนุปริญญา	1	1.0
ปริญญาตรี	71	71.7
สูงกว่าปริญญาตรี	12	12.1
รวม	99	100.0

4) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ หรือปฏิบัติงานอยู่ในวัด

จากการศึกษาระยะเวลาที่อาศัยอยู่ หรืออยู่ปฏิบัติงานของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่จะอยู่ในระยะเวลา 1-5 ปีร้อยละ 43.4 รองลงมาคือระยะเวลาดำกว่า 1 ปีร้อยละ 29.3 ส่วนระยะเวลา 6-10 ปีร้อยละ 15.2 และผู้ที่อาศัยหรือปฏิบัติงานอยู่ถึง 10 ปีขึ้นไปร้อยละ 12.1 (ตาราง 4.4) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ภายในวัด 1-5 ปี ก็เป็นเพราะว่าส่วนใหญ่จะเป็นนักศึกษาที่มาศึกษาเล่าเรียนภายในวัด ซึ่งหลักสูตรปริญญาตรีจะทำการเรียนการสอนในระยะเวลา 5 ปี จึงทำให้มีจำนวนมากกว่าระยะเวลาอื่น โดยที่ระยะเวลาดำกว่า 1 ปี รองลงมา เพราะระยะเวลานี้กลุ่มประชากรตัวอย่าง เช่น พระภิกษุสามเณรบางรูปอาจเข้ามาอยู่ใหม่ เพื่อที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อ ส่วนกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่หรือปฏิบัติงานภายในวัดตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะเป็นพระภิกษุสามเณรที่มาอยู่ก่อนแล้ว และครูอาจารย์ ตลอดจนจนถึงกรรมการผู้บริหารของวัดซึ่งจะอาศัยอยู่หรือปฏิบัติงานภายในวัดเป็นระยะเวลานานแล้ว

All rights reserved

ตาราง 4.4 จำนวน และร้อยละของบุคคลภายในวัด จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ หรือ ปฏิบัติงาน

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 ปี	29	29.3
1 – 5 ปี	43	43.4
6 – 10 ปี	15	15.2
10 ปีขึ้นไป	12	12.1
รวม	99	100

4.1.4.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง

การศึกษาส่วนนี้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างภายในวัดต่อการดำเนินการของวัดเจดีย์หลวงในปัจจุบัน ในด้านโบราณสถาน การใช้พื้นที่ อาคารเสนาสนะ และสาธารณูปโภคสาธารณูปการ โดยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม สามารถจำแนกข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1) การดำเนินการในด้านโบราณสถานของวัด

จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดด้านโบราณสถาน กลุ่มตัวอย่างคิดว่า การจัดการโดยรวมของวัดเจดีย์อยู่ในระดับมาก (2.38) (ตาราง 4.5) แสดงให้เห็นว่าทางวัดมีการดำเนินการทางด้านโบราณสถานในระดับดี แต่ก็อาจมีปัญหบ้างเล็กน้อยที่ไม่สามารถจัดการได้อย่างทั่วถึง เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า ในการจัดการของวัดด้านโบราณสถานจะมีการดูแลรักษาทำความสะอาดโบราณสถานภายในวัดมีการจัดการมากที่สุด (2.67) อาจเป็นเพราะว่าโบราณสถานภายในวัดเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ได้อยู่ เช่น พระวิหาร เป็นต้น ทางวัดจะมีเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาทำความสะอาดเป็นประจำเป็นกิจวัตรมากกว่าทางด้านอื่น ๆ ส่วนด้านอื่น ๆ นั้นจะมีการจัดการหรือดำเนินการรองลงไป ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าการดำเนินการเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้โบราณสถานมีความสะอาดสวยงามเพิ่มขึ้นจึงทำให้การจัดการในแต่ละด้านมีระดับการจัดการมากตามลำดับ คือ การกำหนดกฎเกณฑ์ในการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน (2.40) วัดกับชุมชนร่วมกันดูแลรักษาโบราณสถาน (2.39) มีการใช้สิ่งแวดล้อมคุ้มครองแหล่งโบราณสถาน (2.38) ส่วนที่เหลือมีการจัดการในระดับปานกลาง คือ การเสริมสร้างความ

สง่างามให้กับโบราณสถาน (2.33) การควบคุมกิจกรรมในบริเวณโบราณสถาน (2.27) และวัดร่วมกับรัฐในการดำเนินการดูแลโบราณสถาน (2.26) ตามลำดับ (ตาราง 4.5)

ตาราง 4.5 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดด้านโบราณสถาน

ข้อความ	ระดับการดำเนินการ			รวม N	ค่า เฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
1. มีการดูแลรักษาทำความสะอาดโบราณสถาน	69 (69.7)	28 (28.3)	2 (2.0)	99	2.67	0.51
2. มีการเสริมสร้างความสง่างามให้กับโบราณสถาน	37 (37.4)	58 (58.6)	4 (4.0)	99	2.33	0.55
3. มีการใช้สิ่งแวดล้อมปกป้องคุ้มครองแหล่งโบราณสถาน	46 (46.5)	45 (45.4)	8 (8.1)	99	2.38	0.63
4. มีการควบคุมกิจกรรมในบริเวณแหล่งโบราณสถาน	33 (33.3)	60 (60.6)	6 (6.1)	99	2.27	0.56
5. กำหนดกฎเกณฑ์ในการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน	47 (47.5)	45 (45.4)	7 (7.1)	99	2.40	0.62
6. วัดร่วมกับรัฐในการดำเนินการดูแลรักษาโบราณสถาน	40 (40.4)	45 (45.5)	14 (14.1)	99	2.26	0.69
7. วัดกับชุมชนร่วมกันในการดูแลรักษาโบราณสถาน	50 (50.5)	38 (38.4)	11 (11.1)	99	2.39	0.68
รวมเฉลี่ย					2.38	0.60

2) การดำเนินการด้านการใช้พื้นที่ของวัด

จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมด้านการใช้พื้นที่ของวัด พบว่าส่วนใหญ่มีการจัดการโดยรวมอยู่ในระดับมาก (2.44) (ตาราง 4.6) แสดงให้เห็นว่าการใช้พื้นที่ของวัดมีการแบ่งเขตกันอย่างชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่โดยรวมได้อย่างเหมาะสม แต่ในช่วงเทศกาลหรือมีกิจกรรมเกิดขึ้นก็อาจทำให้การใช้พื้นที่ไม่เหมาะสมกับโบราณสถานของวัด ถ้าหากศึกษารายประเด็นพบว่า ส่วนใหญ่ทางวัดจะมีการจัดการทางด้านการแบ่งเขตในส่วนของเขตพุทธาวาส (2.55) ได้อย่างชัดเจนมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ อาจเป็นเพราะว่าเขตพุทธาวาสมีการกำหนดขอบเขตได้อย่างชัดเจน และประชาชนสามารถมองเห็นได้อย่างสะดวก โดยกำหนดพื้นที่โล่งว่างภายในเขต

พุทธาวาส เพื่อให้โบราณสถานมีลักษณะเด่นชัดสง่างามมากขึ้น สำหรับในส่วนพื้นที่อื่น ๆ ก็มีการจัดการพื้นที่อยู่ในระดับมากเช่นกันตามลำดับ แต่จะมองขอบเขตไม่ค่อยชัดเจน เพราะบางครั้งอาจอยู่ในเขตพื้นที่ซ้อนทับกันได้ เช่น พื้นที่โรงเรียนซ้อนทับพื้นที่กุฎ เป็นต้น การจัดการพื้นที่ของวัดรองลงมา คือ การจัดการพื้นที่สังฆาวาส (2.49) การจัดการพื้นที่บริการชุมชน (2.46) การกำหนดเขตอนุรักษ์ (2.43) การทำผังบริเวณ (2.43) ส่วนการกำหนดเขตที่ตั้งโรงเรียนและกำหนดพื้นที่จัดกิจกรรมของวัดมีการจัดการน้อยกว่าการจัดการด้านอื่น (2.37, 2.35) ตามลำดับ (ตาราง 4.6)

ตาราง 4.6 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมด้านการใช้พื้นที่

ข้อความ	ระดับการดำเนินการ			รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
1. มีการแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็นเขตพุทธาวาสอย่างชัดเจน	63 (63.6)	28 (28.3)	8 (8.1)	99	2.55	0.64
2. มีการแบ่งเขตสังฆาวาสภายในวัดอย่างชัดเจน	55 (55.5)	38 (38.4)	6 (6.1)	99	2.49	0.61
3. มีการแบ่งเขตบริการชุมชนอย่างชัดเจนภายในวัด	52 (52.5)	41 (41.4)	6 (6.1)	99	2.46	0.61
4. มีการกำหนดเขตสงวน หรือเขตอนุรักษ์	51 (51.5)	40 (40.4)	8 (8.1)	99	2.43	0.64
5. มีผังบริเวณแสดงที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างภายในวัดอย่างเหมาะสม	52 (52.5)	38 (38.4)	9 (9.1)	99	2.43	0.65
6. มีการกำหนดเขตที่ตั้งของสถานศึกษาภายในวัดอย่างเหมาะสม	45 (45.5)	46 (46.4)	8 (8.1)	99	2.37	0.63
7. มีการกำหนดพื้นที่จัดกิจกรรมภายในวัดอย่างเหมาะสม	41 (41.4)	52 (52.5)	6 (6.1)	99	2.35	0.59
รวมเฉลี่ย					2.44	0.62

3) การดำเนินการของวัดด้านอาคารเสนาสนะภายในวัด

จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดด้านอาคารเสนาสนะสิ่งก่อสร้างภายในวัด โดยรวมมีการจัดการเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (2.45) (ตาราง 4.7) แสดงให้เห็นว่าทางวัดมีการดูแลจัดการอาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัด ซึ่งอาจเป็นเพราะระเบียบของวัด หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องเข้ามาควบคุมดูแล รวมถึงการอนุรักษ์อาคารหรือภูมิเก่าไว้ เช่น ภูมิแก้วนารัฐ หรืออุโบสถหลังเก่า เป็นต้น แต่ละส่วนมีการดูแลรักษาทำความสะอาดตามหน้าที่ของแต่ละคนที่รับผิดชอบตามเขตแดนของตนจึงส่งผลให้อาคารเสนาสนะภายในวัดมีความเป็นสัดส่วน สอดคล้องกับโบราณสถานภายในวัด แต่ก็มีบางส่วนที่ยังต้องมีการแก้ไขปรับปรุงอยู่บ้างแต่ก็มีส่วนน้อย ซึ่งบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับศรัทธาญาติโยมของวัด ทำให้การจัดการถูกจำกัด โดยการศึกษาในรายประเด็น พบว่าการจัดการในด้านการดูแลรักษาทำความสะอาดจะมากกว่าด้านอื่น (2.52) แสดงให้เห็นว่าทางวัดมีการแบ่งภาระหน้าที่ให้กับสมาชิกภายในวัดให้มีเวรรักษาทำความสะอาดเป็นประจำ รองลงมาคือทางวัดได้ควบคุมความสูงของอาคารภายในวัด (2.48) ซึ่งจะเป็นไปตามระเบียบของคณะสงฆ์ และความต้องการของญาติโยม ทำให้บางอาคารถูกจำกัดความสูงแต่ก็มีน้อย รองลงมาได้แก่การจัดการสิ่งก่อสร้างต่างๆ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย (2.46) การรักษารูปทรงอาคาร (2.43) ใช้สีกลมกลืนกับโบราณสถาน (2.40) และการจัดการน้อยกว่าด้านอื่นก็คือการอนุรักษ์อาคารเสนาสนะเก่า (2.39) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่ามีอยู่จำนวนน้อย (ตาราง 4.7)

ตาราง 4.7 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมด้านอาคารเสนาสนะสิ่งก่อสร้าง

ข้อความ	ระดับการดำเนินการ			รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
1. มีการควบคุมความสูงของอาคารเสนาสนะภายในวัด	54 (54.5)	39 (39.4)	6 (6.1)	99	2.48	0.61
2. มีการดูแลรักษาทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ	55 (55.6)	41 (41.4)	3 (3.0)	99	2.52	0.55
3. มีการรักษาลักษณะรูปทรงอาคารเสนาสนะสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	48 (48.5)	46 (46.4)	5 (5.1)	99	2.43	0.59
4. สีของอาคารเสนาสนะกลมกลืนกับโบราณสถานภายในวัด	47 (47.4)	45 (45.5)	7 (7.1)	99	2.40	0.62

ตาราง 4.7 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับการดำเนินการ			รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
5. อาคารสิ่งก่อสร้างภายในวัดจัดเป็นระเบียบเรียบร้อย	48 (48.5)	49 (49.5)	2 (2.0)	99	2.46	0.54
6. อาคารเสนาสนะเก่าแก่ของวัดได้มีการอนุรักษ์ไว้	43 (43.4)	52 (52.5)	4 (4.1)	99	2.39	0.56
รวมเฉลี่ย					2.45	0.57

4) การดำเนินการด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการของวัด มีการจัดการโดยรวมอยู่ในระดับมาก (2.34) (ตาราง 4.8) แสดงให้เห็นว่า การจัดการที่ทางวัดได้ดำเนินการไปมีความเหมาะสมในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าวัดมีแหล่งโบราณสถานและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะชมจำนวนมาก จึงทำให้วัดต้องมีการจัดการสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่าง ๆ เพื่อให้ความสะดวกและบริการอย่างทั่วถึง แต่ก็มีบ้างที่ยังขาดความเหมาะสมหรือไม่ควรมีในแหล่งนั้น ๆ ถ้าแยกตามรายประเด็น พบว่า การดำเนินการของวัดในระดับมาก คือ ป้ายแสดงบอกประวัติความเป็นมาของวัดและสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด (2.48) แสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญที่อยู่ภายในวัดเป็นสิ่งที่สำคัญและเหมาะสมแก่การศึกษาประวัติความเป็นมาอย่างยิ่ง ซึ่งทางวัดต้องให้ความสำคัญกับประวัติความเป็นมาโดยแสดงโดยมีป้ายบอก เพื่อจะทำให้คนที่มาเที่ยวชมวัดได้รับรู้ และเกิดความตระหนัก จะนำไปสู่การจัดการตนเองของบุคคลที่ได้อ่าน ส่งผลต่อการไม่ทำลายหรือทำความเสื่อมโทรมต่อโบราณสถานของวัดได้ ส่วนการจัดการรองลงมาของวัด คือ การจัดถนนทางเท้าภายในวัดอย่างเหมาะสม (2.46) การปลูกต้นไม้สองฝากถนน ทางเท้า เพื่อความร่วมเงาแสดงเขต (2.44) การจัดเสาไฟฟ้าไม่กีดขวางมุมมองที่สวยงามของวัดและโบราณสถาน (2.41) ปลูกต้นไม้สวยงามให้แก่พื้นที่ต่าง ๆ (2.39) การวางคูระบายน้ำไม่เกาะกะ (2.37) และ มีการจัดป้ายชื่อวัดสอดคล้องกับศิลปกรรมท้องถิ่น (2.36) ส่วนการจัดการที่ทางวัดจัดการในระดับปานกลางนั้น พบว่า มีการจัดการที่จอดรถเป็นระเบียบเรียบร้อย (2.27) การจัดวางถังขยะกระจายอยู่ริมทางเท้า ที่นั่งพักโดยไม่ขัดต่อความสวยงามของวัด (2.27) ที่วางรองเท้า แผงขายของ แผงเช่าพระ ร้านขายของไม้

มีระเบียบ (2.27) การบริการห้องน้ำอย่างเพียงพอ (2.20) และมีป้ายบอกทางอาคารเสนาสนะ ที่
จอตรด ห้องน้ำ สถานที่สำคัญของวัด (2.20) (ตาราง 4.8)

ตาราง 4.8 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลป
กรรมด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

ข้อความ	ระดับการดำเนินการ			รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
1. จัดถนนทางเท้าภายในวัดอย่าง เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์	50 (50.5)	45 (45.4)	4 (4.1)	99	2.46	0.57
2. จัดป้ายชื่อวัดสอดคล้องกับศิลป กรรมท้องถิ่น	43 (43.4)	49 (49.5)	7 (7.1)	99	2.36	0.61
3. ที่จอตรดเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงพอ ต่อการบริการสาธารณะ	38 (38.4)	50 (50.5)	11 (11.1)	99	2.27	0.65
4. จัดป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ของวัดและสถานที่สำคัญ	50 (50.5)	47 (47.5)	2 (2.0)	99	2.48	0.54
5. ถึงขยะกระจายอยู่ริมถนน ทางเท้า ที่นั่งพัก โดยไม่ขัดต่อสวยงาม	36 (36.4)	54 (54.5)	9 (9.1)	99	2.27	0.61
6. จัดเสไฟฟ้าไม่ให้คับบังหรือทำลาย ความสวยงามของโบราณสถาน	46 (46.5)	48 (48.4)	5 (5.1)	99	2.41	0.58
7. ห้องน้ำห้องสุขาเป็นสัดส่วนเพียงพอ ต่อการบริการสาธารณะ	31 (31.3)	57 (57.6)	11 (11.1)	99	2.20	0.62
8. จัดป้ายบอกทางไปอาคารเสนาสนะ ที่จอตรด ห้องน้ำ	38 (38.4)	43 (43.4)	18 (18.2)	99	2.20	0.72
9. ที่วางรองเท้า แผงขายของ แผงเช่า พระ วางในตำแหน่งที่เหมาะสม	39 (39.4)	48 (48.5)	12 (12.1)	99	2.27	0.66
10. ผู้บริจาคอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม ไม่เกะกะ	43 (43.4)	50 (50.5)	6 (6.1)	99	2.37	0.59
11. ปลุกต้นไม้บริเวณสองฟากถนน ทางเท้า เพื่อร่มเงาและแสดงเขต	49 (49.5)	45 (45.4)	5 (5.1)	99	2.44	0.59
12. ปลุกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อความ สวยงามของสถานที่ภายในวัด	50 (50.5)	38 (38.4)	11 (11.1)	99	2.39	0.68
รวมเฉลี่ย					2.34	0.61

4.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง

ในการศึกษาส่วนนี้ เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ในด้านโบราณสถาน การใช้พื้นที่ อาคารสิ่งก่อสร้าง และสาธารณูปโภคสาธารณูปการภายในวัด ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ พระภิกษุกรรมการวัด ผู้ประกอบการ ครู อาจารย์ และนักศึกษาภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร มีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

4.2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินการในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตามความเห็นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าปัจจัยทั้งหมดส่งผลในระดับปานกลาง (2.12) (ตาราง 4.9) เมื่อศึกษาในรายประเด็นปัจจัยที่ส่งผลที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ กฎระเบียบของวัดในการดูแลรักษา ศาสนสมบัติของวัด (2.18) และ ความต้องการของญาติโยมในการทำบุญ (2.18) ส่วนปัจจัยรองลงมา คือ การเข้ามาทำบุญของพุทธศาสนิกชนทำให้วัดต้องจัดสิ่งบริการอำนวยความสะดวก เช่น ที่วางรองเท้า ที่จุดรูปเทียน ที่จอดรถ ห้องน้ำห้องสุขา (2.17) ประเพณี / เทศกาลต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบูชาอินทขิล งานวิสาขบูชา (2.12) การส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (2.08) นโยบาย / โครงการในการพัฒนาวัด (2.07) ความจำเป็นในการดูแลรักษาซ่อมแซมที่พักรักษา เพราะการชำรุดทรุดโทรม เช่น กุฏิ (2.05) และสาเหตุสุดท้ายคือ โครงสร้างการบริหารงานของวัดเอง (2.03) ตามลำดับ (ตาราง 4.9)

ตาราง 4.9 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปัจจัยที่ส่งผลให้วัดมีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการ	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	SD
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. การส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	46 (46.5)	29 (29.3)	14 (14.1)	10 (10.1)	99	2.08	0.84
2. ระเบียบกฎเกณฑ์ของวัดในการดูแลรักษาศาสนสมบัติของวัด	50 (50.5)	25 (25.3)	16 (16.2)	8 (8.1)	99	2.18	0.82
3. โครงสร้างการบริหารดำเนินงานของวัด	36 (36.4)	38 (38.4)	17 (17.2)	8 (8.1)	99	2.03	0.86
4. โครงการ/นโยบายในการพัฒนาวัด	44 (44.4)	30 (30.3)	13 (13.1)	12 (12.1)	99	2.07	0.86
5. ความจำเป็นในการดูแลรักษา/ซ่อมแซมที่พักอาศัย เพราะการชำรุดทรุดโทรม เช่น กุฏิ	43 (43.4)	26 (26.3)	22 (22.2)	8 (8.1)	99	2.05	0.88
6. ความต้องการของญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาของวัดในการทำบุญ	45 (45.5)	32 (32.3)	17 (17.2)	5 (5.1)	99	2.18	0.79
7. มีประเพณี / เทศกาลต่าง ๆ ภายในวัด เช่น งานบูชาอินทขิล วิสาขบูชา	47 (47.5)	26 (26.3)	17 (17.1)	9 (9.1)	99	2.12	0.85
8. การเข้ามาทำบุญของพุทธศาสนิกชน ทำให้วัดต้องจัดสิ่งบริการอำนวยความสะดวกรองรับ เช่น ที่วางรองเท้า ที่จุดเทียน ห้องน้ำห้องสุขา	50 (50.5)	22 (22.2)	21 (21.2)	6 (6.1)	99	2.17	0.81
รวมเฉลี่ย						2.12	0.84

4.2.2 ปัจจัยที่เกิดจากความรู้อย่างเข้าใจ

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และการดูแลรักษาโบราณสถาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงในระดับมาก (2.34,2.30) (ตาราง 4.10) อาจเป็นเพราะว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด เป็นอย่างดี รวมถึงการดูแลรักษาโบราณสถานที่เป็นสิ่งสำคัญภายในวัดที่มีลักษณะโดดเด่นกว่าอย่างอื่น จึงทำให้ความรู้ความเข้าใจทั้งสองด้านนี้ส่งผลต่อการจัดการมากกว่า ส่วนในด้านอื่น ๆ นั้นส่งผลรวมในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะว่าความรู้ความเข้าใจในด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (2.05) ด้านการวางผังบริเวณ (2.01) ด้านสิ่งก่อสร้าง (2.05) ด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ (2.05) ส่วนใหญ่จะเป็นส่วนที่เสริมตามมาจากการจัดการโบราณสถานซึ่งเป็นส่วนสำคัญ แต่กล่าวโดยรวมแล้วความรู้ความเข้าใจจะส่งผลอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 2.13 (ตาราง 4.10) แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าความรู้ความเข้าใจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด เป็นเพราะว่าในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการ โดยเฉพาะผู้บริหารวัดในระดับต่าง ๆ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการ โบราณสถานและสภาพแวดล้อมภายในวัดอย่างถูกต้องจึงจะทำให้การจัดการมีประสิทธิภาพ ถ้าหากผู้บริหารวัดไม่มีความรู้ความสามารถในการจัดการก็จะทำให้การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ไม่เหมาะสมกับศิลปกรรมภายในวัด กลายเป็นการลดคุณค่าของศิลปกรรมไปอย่างน่าเสียดาย

ตาราง 4.10 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจ ที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

ปัจจัย ด้านความรู้ความเข้าใจ	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	48 (48.5)	41 (41.4)	6 (6.1)	4 (4.0)	99	2.34	0.67
2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	18 (18.2)	68 (68.7)	13 (13.1)	0 (0.0)	99	2.05	0.56
3. การดูแลรักษาโบราณสถาน	44 (44.4)	42 (42.4)	12 (12.1)	1 (1.0)	99	2.30	0.72

ตาราง 4.10 (ต่อ)

ปัจจัย ด้านความรู้ความเข้าใจ	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
4. ผังบริเวณ และการใช้พื้นที่	19 (19.2)	64 (64.6)	14 (14.1)	2 (2.0)	99	2.01	0.64
5. สิ่งก่อสร้างอาคารเสนาสนะ	27 (27.3)	51 (51.5)	20 (20.2)	1 (1.0)	99	2.05	0.71
6. สาธารณูปโภค สาธารณูปการ	19 (19.2)	67 (67.7)	12 (12.1)	1 (1.0)	99	2.05	0.59
รวมเฉลี่ย						2.13	0.64

4.2.3 ปัจจัยที่เกิดจากการรับรู้

จากการศึกษาปัจจัยด้านการรับรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดหรือไม่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่า การรับรู้ส่งผลในระดับปานกลาง (2.12) (ตาราง 4.11) เป็นเพราะว่าการรับรู้เป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งเท่านั้นที่จะนำไปสู่การจัดการตามแนวทางที่เหมาะสมต่อไป จึงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ และความตระหนัก และการมีส่วนร่วม จึงจะนำไปสู่หนทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการรับรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดสูงสุดคือการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (2.34) เหตุที่การรับรู้ในคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก หากบุคคลหรือประชาชนภายในวัดไม่รับรู้ถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ไม่รับรู้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมก็จะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมตามมา ทำให้สูญเสียคุณค่าความสง่างามไปอย่างน่าเสียดาย อันจะส่งผลต่อแนวทางการดำเนินการของวัด ทำให้ทิศทางการดำเนินงานเป็นไปในทางที่ไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับการจัดการในเชิงอนุรักษ์อย่างแท้จริง

ตาราง 4.11 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านการรับรู้

ปัจจัยด้านการรับรู้	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. คุณค่าประโยชน์ของสิ่ง แวดล้อมศิลปกรรม	44 (44.4)	46 (46.5)	8 (8.1)	1 (1.0)	99	2.34	0.67
2. ปัญหาความเสื่อมโทรม ของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	32 (32.3)	49 (49.5)	17 (17.2)	1 (1.0)	99	2.13	0.72
3. วิธีการดูแลรักษาสิ่งแวด ล้อมศิลปกรรม	30 (30.3)	51 (51.5)	17 (17.2)	1 (1.0)	99	2.11	0.71
4. กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการ จัดการสิ่งแวดล้อมศิลป กรรม	24 (24.2)	45 (45.5)	28 (28.3)	2 (2.0)	99	1.91	0.77
5. นโยบายที่ส่งเสริมการจัด การสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	33 (33.3)	47 (47.5)	19 (19.2)	0 (0.0)	99	2.14	0.71
รวมเฉลี่ย						2.12	0.59

4.2.4 ปัจจัยที่เกิดจากความตระหนัก

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างภายในวัดเจติยทัฬหาลง มีความเห็นว่าความตระหนักเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด โดยมีระดับการส่งผลรวมในระดับปานกลาง (2.11) (ตาราง 4.12) อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่า ความตระหนักต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจติยทัฬหาลงนั้น จะมีความตระหนักอย่างเดียวยังไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามไม่เลย เพราะความตระหนักเป็นบ่อเกิดแห่งหนทางหรือแนวทางที่จะแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หากว่ามีความตระหนักมากเท่าใดก็ย่อมแสดงว่ามีการจัดการมากขึ้นเท่านั้น แต่ความตระหนักก็เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การจัดการที่เหมาะสมต่อไป โดยเฉพาะความตระหนักที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดสูงสุดคือความตระหนักในคุณค่าของโบราณสถานของวัด (2.31) แสดงให้เห็นว่าความสำนึกในคุณค่าของโบราณสถานเป็นสาเหตุหนึ่งส่งผลต่อการจัดการของวัดอย่างมาก ดังนั้นแนวทางมาตรการใด ๆ ก็ตามหากประชาชนภายในวัดมีความตระหนักในคุณค่าของโบราณสถานของวัด ก็ย่อมแสวงหาหนทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจ และการรับรู้ในปัญหา จึงนำมาสู่หนทางแก้ไขและนำไปปฏิบัติในที่สุด

ตาราง 4.12 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านความตระหนัก

ปัจจัยด้านความตระหนัก	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. ความสำนึกต่อคุณค่า ของโบราณสถาน	41 (41.4)	48 (48.5)	10 (10.1)	0 (0.0)	99	2.31	0.64
2. การเอาใจใส่ในปัญหา ความเสื่อมโทรมของสิ่ง แวดล้อมศิลปกรรม	34 (34.3)	50 (50.5)	13 (13.1)	2 (2.0)	99	2.17	0.72
3. การเอาใจใส่ในการ ดำเนินงาน	18 (18.2)	62 (62.6)	18 (18.2)	1 (1.0)	99	1.98	0.63
4. การเอาใจใส่ในกฎหมาย นโยบายที่เกี่ยวข้อง	27 (27.3)	45 (45.5)	27 (27.3)	0 (0.0)	99	2.00	0.74
รวมเฉลี่ย						2.11	0.68

4.2.5 ปัจจัยที่เกิดจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง คิดว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงมีปัจจัยจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลในระดับปานกลาง (2.16) (ตาราง 4.13) แสดงให้เห็นว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนั้นบางครั้งอาจไม่จำเป็นสำหรับทางวัดก็ได้ เพราะวัดเป็นนิติบุคคลสามารถจัดการภายในวัดอย่างใดก็ได้ รวมถึงทำตามที่ศรัทธาญาติโยมต้องการ โดยที่วัดไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ จึงทำให้เรื่องของระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ส่งผลต่อการจัดการของวัดในระดับปานกลางเท่านั้น แต่ถ้ากล่าวถึงตัวบทกฎหมายรายย่อย กฎหมายที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงมากที่สุดก็คือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ(2.36) และรองลงมาคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่าด้วยเรื่องการจัดการศาสนสมบัติของวัด(2.28) (ตาราง 4.13) แสดงให้เห็นว่ากฎหมายบางฉบับยังส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดอยู่และยังใช้เป็นตัวควบคุมการดำเนินการของวัดในปัจจุบัน เช่น การจัดการโบราณสถานซึ่งมีกฎหมายควบคุมอย่างชัดเจน เป็นต้น ส่วนกฎหมายอื่น เพียงแค่นำมา

ประกอบเท่านั้นแต่บางฉบับก็ไม่ส่งผลต่อการจัดการของวัดเลย เพราะอาจจะอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ และไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องชัดเจนในการควบคุมดูแลภายในวัด

ตาราง 4.13 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	50 (50.5)	36 (36.4)	12 (12.1)	1 (1.0)	99	2.36	0.73
2. ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วย การโบราณสถาน	25 (25.3)	57 (57.6)	17 (17.2)	0 (0.0)	99	2.08	0.64
3. ระเบียบศิลปากรว่าด้วยการ ควบคุมสิ่งก่อสร้างในเขต โบราณสถาน	44 (44.4)	36 (36.4)	19 (19.2)	0 (0.0)	99	2.25	0.76
4. พ.ร.บ. ส่งเสริม และรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่ง ชาติ	28 (28.3)	46 (46.5)	21 (21.2)	4 (4.0)	99	1.99	0.81
5. พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ว่าด้วยการ จัดการศาสนสมบัติของวัด	44 (44.4)	40 (40.4)	14 (14.1)	1 (1.0)	99	2.28	0.74
6. ประกาศคณะสงฆ์ เรื่อง ระเบียบควบคุมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุภายในวัด	32 (32.3)	50 (50.5)	16 (16.2)	1 (1.0)	99	2.14	0.71
7. พ.ร.บ. ควบคุมอาคาร	27 (27.3)	47 (47.5)	25 (25.3)	0 (0.0)	99	2.02	0.72
รวมเฉลี่ย						2.16	0.73

4.2.6 ปัจจัยจากการมีส่วนร่วม

จากการศึกษากลุ่มประชากรตัวอย่างภายในวัด เห็นว่าการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมีระดับอยู่ในระดับปานกลาง (2.14) (ตาราง 4.14) เมื่อศึกษาในรายประเด็นพบว่าปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของรัฐมีมากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของการร่วมวางแผนดำเนินการ (2.28) รองลงมาคือการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมบริจาคปัจจัยทุนทรัพย์ในการดำเนินการพัฒนาวัด (2.07) และสุดท้ายคือเอกชนที่มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการของวัด (2.06) (ตาราง 4.14) แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต่างก็มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการดำเนินการของวัดให้เป็นไปได้ด้วยดี เพราะวัดเจติยหลวงวรวิหารเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย วัดไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นของสมบัติของชุมชนท้องถิ่นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้มีความเจริญรุ่งเรืองสถาพรของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อไป

ตาราง 4.14 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม	ระดับการส่งผล				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ส่งผล n (%)			
1. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล ในการวางแผนดำเนินการพัฒนาวัด	41 (41.4)	47 (47.5)	9 (9.1)	2 (2.0)	99	2.28	0.71
2. การมีส่วนร่วมขององค์กรเอกชน ในการวางแผนดำเนินการพัฒนาวัด	25 (25.2)	55 (55.6)	19 (19.2)	0 (0.0)	99	2.06	0.66
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาวัด โดยการบริจาคทรัพย์สินในการดำเนินการพัฒนาวัด	26 (26.3)	55 (55.6)	17 (17.2)	1 (1.0)	99	2.07	0.68
รวมเฉลี่ย						2.14	0.68

4.3 ความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ ความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

การศึกษาส่วนนี้ เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ และความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้แก่ พระภิกษุ กรรมการวัด ผู้ประกอบการ ครู อาจารย์ และนักศึกษาภายในวัดเจดีย์หลวง สามารถจำแนกข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างได้ดังต่อไปนี้

4.3.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

จากการศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลางร้อยละ 60.6 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูงร้อยละ 21.2 และมีความรู้ความเข้าใจในระดับต่ำ เพียงร้อยละ 18.2 ตามลำดับ (ตาราง 4.15)

ตาราง 4.15 ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

ระดับความรู้ของกลุ่มบุคคลภายในวัด	จำนวน (รูป/คน)	ร้อยละ
ต่ำ (1-4 คะแนน)	18	18.2
ปานกลาง (5-7 คะแนน)	60	60.6
สูง (8-10 คะแนน)	21	21.2
รวม	99	100.0

จากการศึกษา เมื่อพิจารณาคะแนนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเป็นรายชื่อ พบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับปานกลาง โดยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด เฉลี่ยทุกข้อความเท่ากับ 0.60 (ตาราง 4.16) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มบุคคลตัวอย่างภายในวัดมีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลส่งผลให้ความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง จึงส่งผลให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในด้านต่าง ๆ ยังคงมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหลงเหลืออยู่ที่ยังไม่ถูกดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสม จึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดอย่างยั่งยืนให้กับบุคคลเหล่านี้ เพื่อที่จะได้ตระหนักถึงคุณค่าและนำไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดต่อไป

ตาราง 4.16 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

ข้อความ	ถูก n (%)	ผิด n (%)	รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
1. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมมีสาเหตุมาจากภัยธรรมชาติเป็นสำคัญ	28 (28.3)	71 (71.7)	99	0.28	0.45
2. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นวิธีการจัดการที่เหมาะสม	91 (91.9)	8 (8.1)	99	0.92	0.27
3. การจัดการโบราณสถานต้องกำหนดโดยกรมศิลปากรมากกว่าท้องถิ่น	33 (33.3)	66 (66.7)	99	0.33	0.47
4. การสร้างอาคารสูงใกล้โบราณสถานต้องทำตามกฎหมายกำหนด	84 (84.8)	15 (15.2)	99	0.85	0.36
5. ผังบริเวณของวัดเป็นการควบคุมการใช้พื้นที่และแสดงที่ตั้งของสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด	89 (89.9)	10 (10.1)	99	0.89	0.30
6. การจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดเป็นสิ่งเสริมความสวยงามและคุณค่าของโบราณสถาน	82 (82.8)	17 (17.2)	99	0.83	0.37
7. ดั่งขยะควรตั้งในเขตโบราณสถานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	17 (17.2)	82 (82.8)	99	0.17	0.37
8. เขตอนุรักษ์คือเขตที่เป็นที่อาศัยของพระสงฆ์สามเณรที่เรียกว่าสังฆาวาส	56 (56.6)	43 (43.4)	99	0.57	0.49
9. การเปิดพื้นที่โล่งบริเวณโบราณสถานเพื่อใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดเป็นสำคัญ	30 (30.3)	69 (69.7)	99	0.30	0.46
10. ในการดำเนินการพัฒนาวัดควรเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน	83 (83.8)	16 (16.2)	99	0.84	0.37
รวม				0.60	0.39

4.3.2 การรับรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

1) การรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด

จากการศึกษาความคิดเห็นในกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่เกิดขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง (1.82) (ตาราง 4.17) เมื่อพิจารณาในรายประเด็นพบว่า ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีความมากที่สุดก็คือปัญหาความสกปรกจากขึ้นนกในพระวิหารหลวง (2.09) รองลงมาคือปัญหาการจอดรถไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและรुकล้ำเขตโบราณสถาน (1.95) ปัญหาสิ่งก่อสร้างอาคารสูงบดบังทัศนียภาพโบราณสถาน (1.78) ปัญหาพ่อค้าแม่ค้าขายของไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย (1.74) และสุดท้ายคือปัญหาการติดป้ายบริเวณแนวกำแพงวัดด้านหน้า (1.55) ตามลำดับ (ตาราง 4.17) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ในปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด และเห็นว่าปัญหาขึ้นนกภายในพระวิหารเป็นปัญหามากที่สุดก็เพราะว่า ปัจจุบันนกมาอาศัยทำรังกันจำนวนมากภายในพระวิหาร และวัดก็ไม่มีมาตรการในการป้องกัน จึงทำให้ปัญหานี้มีความต่อเนื่องและเป็นผลกระทบต่อกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นภายในวิหารหรือนักท่องเที่ยว พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญและลคคุณค่าของวัดอย่างมาก

ตาราง 4.17 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด

ปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด	ระดับการรับรู้				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ได้รับ n (%)			
1. ปัญหาพ่อค้าแม่ค้าขายของไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย	20 (20.2)	42 (42.4)	28 (28.3)	9 (9.1)	99	1.74	0.88
2. ปัญหาความสกปรกจากขึ้นนกภายในพระวิหาร	44 (44.4)	28 (28.3)	19 (19.2)	8 (8.1)	99	2.09	0.98
3. ปัญหาอาคารสูงบดบังความสวยงามของโบราณสถาน	21 (21.2)	41 (41.1)	31 (31.3)	6 (6.1)	99	1.78	0.85
4. ปัญหาการติดป้ายบนแนวกำแพงหน้าวัด	11 (11.1)	42 (42.4)	37 (37.4)	9 (9.1)	99	1.55	0.81
5. ปัญหาที่จอดรถไม่เพียงพอทำให้เกิดการรुकล้ำในเขตโบราณสถาน	15 (15.2)	68 (68.7)	12 (12.1)	4 (4.0)	99	1.95	0.66
รวมเฉลี่ย						1.82	0.84

2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จากแหล่งต่างๆ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (1.82) (ตาราง 4.18) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า แหล่งข้อมูลที่กลุ่มประชากรตัวอย่างรับรู้มากที่สุด คือ หนังสือพิมพ์ (2.01) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าแหล่งข้อมูลด้านนี้ภายในวัดสามารถหาได้ง่ายจากห้องสมุดของวัด ของโรงเรียน ของมหาวิทยาลัยภายในวัด และส่วนใหญ่จะเป็นนักศึกษาโดยมากที่เข้าห้องสมุดจึงมีโอกาสนในการอ่านหาข้อมูลได้มากกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ ส่วนสื่ออื่น ๆ ก็มีการรับรู้เช่นกันแต่น้อยกว่าหนังสือพิมพ์ เพราะโอกาสเข้าหาแหล่งข้อมูลเหล่านั้นจะม้น้อยกว่าหนังสือพิมพ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ด้วย สิ่งที่รับรู้รองจากหนังสือพิมพ์ลงมา คือ โทรทัศน์ (1.95) สื่อบุคคล (1.90) แผ่นพับแผ่นปลิว (1.82) บอร์ดหรือป้ายประกาศ (1.79) วิทยุ (1.75) อบรมสัมมนา (1.68) และสุดท้าย วารสารนิตยสาร (1.67) ตามลำดับ (ตาราง 4.18)

ตาราง 4.18 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรับรู้สื่อด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

แหล่งข้อมูลข่าวสาร	ระดับการรับรู้				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ได้รับ n (%)			
1. วิทยุ	24 (24.2)	35 (35.4)	32 (32.3)	8 (8.1)	99	1.75	0.91
2. โทรทัศน์	32 (32.3)	40 (40.4)	18 (18.2)	9 (9.1)	99	1.95	0.93
3. หนังสือพิมพ์	27 (27.3)	49 (49.5)	20 (20.2)	3 (3.0)	99	2.01	0.77
4. วารสาร นิตยสาร	20 (20.2)	36 (36.4)	34 (34.3)	9 (9.1)	99	1.67	0.90
5. แผ่นพับ แผ่นปลิว	30 (30.3)	30 (30.3)	31 (31.3)	8 (8.1)	99	1.82	0.95
6. บอร์ด หรือป้ายประกาศ	11 (11.1)	61 (61.6)	23 (23.2)	4 (4.1)	99	1.79	0.68

ตาราง 4.18 (ต่อ)

แหล่งข้อมูลข่าวสาร	ระดับการรับรู้				รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)	ไม่ได้รับ n (%)			
7. สื่อบุคคล	26 (26.3)	44 (44.4)	23 (23.2)	6 (6.1)	99	1.90	0.85
8. การอบรม สัมมนา	22 (22.2)	36 (36.4)	29 (29.3)	12 (12.1)	99	1.68	0.95
รวมเฉลี่ย						1.82	0.86

4.3.3 ความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างภายในวัดส่วนใหญ่ร้อยละ 63.6 มีความตระหนักต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับสูง ประชากรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 31.3 มีความตระหนักในระดับปานกลาง และประชากรกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 5.1 มีความตระหนักต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับต่ำ (ตาราง 4.19)

ตาราง 4.19 ระดับความตระหนักของบุคคลภายในวัดต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ระดับความตระหนัก	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำ (20-23 คะแนน)	5	5.1
ปานกลาง (24 – 27 คะแนน)	31	31.3
สูง (28 – 30 คะแนน)	63	63.6
	99	100

เมื่อพิจารณาความตระหนักของกลุ่มประชากรตัวอย่างภายในวัด เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด โดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (2.59) (ตาราง 4.20) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า กลุ่มประชากรตัวอย่างให้ความตระหนักสูงสุดที่ว่า โบราณสถานเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ (2.78) อาจเป็นเพราะว่า โบราณสถานเป็นสิ่งที่สำคัญมีคุณค่าหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางวิชาการ คุณค่าทางจิตใจ และทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน ทำให้บุคคลรู้ถึงคุณค่าเกิดความตระหนักรักและหวงแหนที่จะรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเอาไว้เป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตา เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จึงจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาไว้ให้คง

เดิม ซึ่งความตระหนักที่รองลงมาคือการอนุรักษ์ต้องอาศัยการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (2.76) การอนุรักษ์จะดำเนินการต่อไปไม่ได้หากขาดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน ชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ เป็นต้น ถึงจะจัดการได้อย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพ ส่วนความตระหนักในด้านอื่น ๆ ก็จะอยู่ในระดับมากเช่นกันแต่จะเป็นตัวเสริมให้การอนุรักษ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

ตาราง 4.20 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

ข้อความ	ระดับความตระหนัก			รวม N	ค่าเฉลี่ย	S.D
	มาก n (%)	ปานกลาง n (%)	น้อย n (%)			
1. รถยนต์จอดชิดโบราณสถานของวัดเป็นสิ่งไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง	69 (69.7)	25 (25.3)	5 (5.1)	99	2.64	0.57
2. โบราณสถานภายในวัดเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์อย่างยิ่ง	80 (80.8)	17 (17.2)	2 (2.0)	99	2.78	0.45
3. การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเป็นเรื่องของทุกคนไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง	58 (58.6)	40 (40.4)	1 (1.0)	99	2.57	0.51
4. การอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุน	77 (77.8)	21 (21.2)	1 (1.0)	99	2.76	0.44
5. การใช้พื้นที่ของวัดควรมีการดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย	62 (62.6)	34 (34.3)	3 (3.1)	99	2.59	0.55
6. หากมีนักท่องเที่ยวทิ้งขยะเรี่ยราดควรแนะนำให้ทิ้งที่ถังขยะ	60 (60.6)	37 (37.4)	2 (2.0)	99	2.58	0.53
7. เมื่อท่านเห็นขยะบริเวณแหล่งโบราณสถาน ท่านจะเก็บไปทิ้งที่ถังขยะ	58 (58.6)	34 (34.3)	7 (7.1)	99	2.51	0.62
8. ควรมีการรณรงค์ให้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างต่อเนื่อง	55 (55.6)	42 (42.4)	2 (2.0)	99	2.53	0.54
9. การพาดผ่านสายไฟฟ้าบริเวณโบราณสถานควรได้รับการแก้ไข	50 (50.5)	47 (47.5)	2 (2.0)	99	2.48	0.54
10. สิ่งปลูกสร้างควรมีรูปแบบที่สอดคล้องกลมกลืนกับ โบราณสถานของวัด	52 (52.5)	43 (43.4)	4 (4.1)	99	2.48	0.57
รวมเฉลี่ย					2.59	0.53

การทดสอบสมมติฐานในการวิจัย

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) เพื่อหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ คือ ความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ ความตระหนัก กฎหมายที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วม ว่ามีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดหรือไม่ ผลที่ได้จากการประมวลผลจากโปรแกรม SPSS ปรากฏได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 4.21 ตารางแสดงผลวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: การจัดการ

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	19.633	18	1.091	2.936	.001
Intercept	86.632	1	86.632	233.185	.000
ความรู้ความเข้าใจ (F1)	4.277	3	1.426	3.838	.013
การรับรู้ (F2)	4.607	3	1.536	4.134	.009
ความตระหนัก (F3)	3.702	3	1.234	3.322	.024
กฎหมายที่เกี่ยวข้อง (F4)	2.041	3	.680	1.831	.148
การมีส่วนร่วม (F5)	2.108	3	.703	1.891	.138
Error	28.607	77	.372		
Total	585.000	96			
Corrected Total	48.240	95			

a. Computed using alpha = .05

จากการทดสอบสมมติฐาน (ตาราง 4.21) ได้ผลของการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระและตัวแปรตามสามารถจำแนกออกได้ โดยใช้ค่า Significant (sig.) ในการอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรดังนี้

ถ้าค่า Sig. มีค่ามากกว่า 0.05 แสดงว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันเลย

ถ้าค่า Sig. มีค่าน้อยกว่า 0.05 แสดงว่า มีความสัมพันธ์กัน

สมมติฐาน ความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ และความตระหนัก กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น มีสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

ผลการทดสอบสมมติฐาน

ปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจ (F1) จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความรู้ความเข้าใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงในระดับ 0.013 ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงให้เห็นว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม วัดจำเป็นต้องใช้ความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมาดำเนินการภายในวัด โดยทางวัดได้ดำเนินการจัดการภายในวัดอยู่แล้วซึ่งต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ดีพอ จึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่บางครั้งความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องก็นำพาให้วัดมีการจัดการที่ไม่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ปรากฏ จึงต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธีต่อไป

ปัจจัยด้านการรับรู้ (F2) จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การรับรู้มีความสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับที่ 0.009 ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่าการรับรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดดำเนินการไปได้ด้วยดี เพราะการรับรู้โดยเฉพาะการรับรู้เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัดเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาแนวทางวิธีการแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพของวัด ถ้าหากว่าวัดไม่มีการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัดทั้งทางที่ดีและไม่ดี ย่อมไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับศิลปกรรมของวัดอย่างแน่นอน

ปัจจัยด้านความตระหนัก(F3) จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความตระหนักมีความสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับที่ 0.024 ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงว่าในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดนั้น ถ้าหากบุคคลภายในวัดมีความตระหนักกับปัญหาความเสื่อมโทรมของศิลปกรรมอันเกิดจากสภาพแวดล้อมภายในวัด ย่อมส่งผลต่อการดำเนินการจัดการให้ศิลปกรรมของวัดให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้นมากน้อยตามความตระหนักของ

บุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ถ้ามีความตระหนักมากก็จะจัดการได้มาก ถ้ามีความตระหนักน้อยก็ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดน้อยตามไปด้วยเช่นกัน

ปัจจัยด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง(F4) จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า กฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับที่ 0.148 ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงว่า กฎหมายนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดไม่มีความสัมพันธ์มากนัก เพราะว่าวัดเป็นนิติบุคคลจึงมีการจัดการหรือดำเนินการเป็นของตนเองตามความเหมาะสม วัดจึงมีอำนาจในการจัดการมากกว่ากฎหมายกำหนด อีกทั้งวัดเองก็เป็นเจ้าของอย่างแท้จริง การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดจึงมักเป็นไปตามศรัทธาวัดมากกว่าเป็นไปตามกฎหมายหรือนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม(F5) จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น อันได้แก่นักวิชาการ เอกชน หน่วยงานรัฐ และประชาชน ไม่มีความสัมพันธ์กับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในระดับที่ 0.138 ตามนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงว่า วัดดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด ไม่ได้นำเอาชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมในการจัดการด้วย เพราะทางวัดมีการจัดการเป็นของตนเอง มีคณะกรรมการวัดอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมก็ได้ อีกทั้งคนส่วนใหญ่คิดว่าการจัดการภายในวัดเป็นเรื่องของทางวัดไม่ใช่เรื่องของคนที่จะเข้าไปก้าวก่ายหน้าที จึงทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเท่าที่ควร

4.4 ความคิดเห็นของนักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร

4.4.1 ความคิดเห็นของนักวิชาการ

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา (รายชื่อ ภาคผนวก ก) คืออาจารย์จากคณะศึกษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ทำการสัมภาษณ์ตามระยะเวลาที่จำกัด ได้ข้อมูลตามความคิดเห็นสรุปได้ดังต่อไปนี้

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร นักวิชาการแต่ละท่านได้ให้ความคิดเห็นเป็นแนวเดียวกันว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงนั้น ควรที่จะมุ่งเน้นที่ศิลปกรรมที่เป็นโบราณสถานภายในวัดมากกว่าสภาพแวดล้อมย่อยอย่างอื่น เพราะเป็นลักษณะเด่นและเอกลักษณ์ของวัด โดยเฉพาะการจัดการโบราณสถานภายในวัด คือ การจัดการพระธาตุเจดีย์หลวงที่ผ่านมา นักวิชาการไม่เห็นด้วยกับการจัดการโดยที่ไม่ประทับใจในภาพรวมของวัด วัดไม่มีทิศทางในการจัดการว่าจะไปในทิศทางใดไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสมีส่วนสำคัญมากที่สุดในการจัดการ การจัดการควรที่จะต้องมีจุดประสงค์ที่แน่นอน ไม่ใช่ว่าจะฟื้นของเก่าขึ้นมา และไม่คิดว่าจะไปรักษาอดีตแต่คำนึงถึงการใช้สอยปัจจุบันมากกว่า แต่ในส่วนการจัดการที่นอกเหนือจากตัวโบราณสถานที่สำคัญแล้ว นักวิชาการมีความเห็นว่า เป็นเรื่องของทางวัดที่จะดำเนินการให้เหมาะสม ซึ่งขึ้นอยู่กับวัดมีความรู้ความเข้าใจมากน้อยเพียงใดที่จะเข้ามาจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในวัดมากกว่า โดยที่จะมุ่งเน้นไปในทิศทางใดว่าจะจัดการเพื่ออะไร จัดการเพื่อรักษาวัฒนธรรม หรือเพื่อการท่องเที่ยว โดยที่จะต้องดูที่เป้าหมายเป็นหลักด้วย ส่วนในด้านการใช้พื้นที่ของวัด ยังมีการใช้พื้นที่ที่ไม่เป็นสัดส่วนอยู่บ้าง แต่ก็มีแบ่งเขตพื้นที่ของโบราณสถานได้อย่างชัดเจน ในด้านอาคารเสนาสนะก็มีบางส่วนของขม โบราณสถานอยู่ซึ่งไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้จึงต้องปล่อยเลยตามเลย แต่อาคารเสนาสนะ โดยเฉพาะกุฏิส่วนใหญ่ก็มีความกลมกลืนกับโบราณสถานอยู่แล้ว โดยเฉพาะที่สร้างใหม่ก็ใช้สีกลมกลืนกับโบราณสถาน ในส่วนสาธารณูปโภคสาธารณูปการนั้น โดยรวมแล้วอยู่ในสภาพที่ดีเป็นสัดส่วน มีบ้างที่ต้องดำเนินการแก้ไข เช่น เสาไฟฟ้าที่บดบังทัศนียภาพของวัด ป้ายที่ติดตามกำแพง เป็นต้น

ในส่วนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด จากความเห็นของนักวิชาการส่วนใหญ่ ได้ให้ความเห็นว่า คนในชุมชนน่าจะมิบทบาทมากกว่าเดิมที่จะเข้ามาดูแลมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะตัวโบราณสถานภายในวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม โดยปกติโบราณสถานทางกรมศิลปากร

จะเป็นผู้ดูแล ทำให้การจัดการถูกแยกออกจากกัน แทนที่จะเป็นเรื่องของชุมชน กลายเป็นเรื่องของกรมศิลปากร ชุมชนเลยไม่มีส่วนร่วมในการจัดการในส่วนนี้ อีกทั้งชุมชนยังมีความคิดที่ว่าเป็นเรื่องของทางวัดและกรมศิลปากรแต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องของชุมชนในท้องถิ่นมากกว่า ส่วนในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวโบราณสถาน ชุมชนท้องถิ่นควรที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน แต่จะเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใดก็ขึ้นอยู่กับความสำคัญของสิ่งเหล่านั้น ๆ แต่ควรให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมทุกระดับ และมีอิสระทางความคิดอย่างแท้จริง

ในส่วนของกฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด จากความเห็นของนักวิชาการส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่า กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดทั้งในทางที่ดี และไม่ดี ถ้ามองในแง่ดีก็มีจุดประสงค์เหมือนกัน คือการดูแลรักษาให้เหมาะสมตามสภาพที่เป็นจริง แต่มีปัญหาอยู่ที่ว่าผู้ปฏิบัติใช้กฎหมายคนละฉบับ จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา รวมถึงโครงสร้างของกฎหมายที่เอื้อต่อหน่วยงานหรือองค์กรใด โดยเฉพาะโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนกลายเป็นสมบัติของราชการ ซึ่งในความเป็นจริงวัดเป็นผู้ดูแล แต่ในการบูรณะก็ต้องขออนุญาตกรมศิลปากร ดังนั้นหากมองในมุมมองราชการ ก็เอื้อต่อราชการ หากมองคนในพื้นที่ก็จะเป็นปัญหาในเชิงพื้นที่ แต่ก็มีนักวิชาการบางท่านไม่เห็นด้วยกับการที่นำกฎหมายนโยบายมาจัดการกับท้องถิ่น เพราะทำให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าจะถูกแยกออกจากสมบัติของท้องถิ่น ไม่มีความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของ กฎหมายบางฉบับจึงจำกัดบทบาทของชุมชนท้องถิ่นซึ่งสมควรได้รับการแก้ไขต่อไป ส่วนในรายละเอียดต่าง ๆ นอกเหนือจากโบราณสถานควรที่จะเป็นหน้าที่ของทางวัดที่จะออกกฎระเบียบมาควบคุมดูแล ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีปัญหามากนักเหมือนกับการจัดการโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎหมายโดยตรง

ส่วนในเรื่องของปัญหาที่ส่งผลให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร หรือเกิดปัญหาขึ้น ตามความคิดเห็นของนักวิชาการ คิดว่าเกิดจากปัญหาหลาย ๆ ด้านด้วยกัน โดยเฉพาะปัญหาหลัก ๆ ก็คือ

1. อำนาจในการจัดการยังรวมศูนย์อยู่โดยเฉพาะโบราณสถานที่ยื่นทะเบียน
2. วัดและชุมชนอ่อนแอ ไม่มีอำนาจหรือศักยภาพไม่มีองค์ความรู้ที่จะเข้ามาจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดที่ดีพอ

3. ช่างที่ทำการบูรณะส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นจึงไม่เข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นเท่าที่ควร
4. ผู้บริหารวัดไม่มีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในวัด ไม่มี

ทิศทางหรือแผนพัฒนาอย่างชัดเจน

แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดนั้น

นักวิชาการคิดว่า ในการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะโบราณสถานเป็นไปได้ยาก เพราะว่าหากจะให้มีการจัดการที่ยั่งยืนและเหมาะสมนั้น จำเป็นจะต้องสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็ง ถ้าหากชุมชนไม่เข้มแข็ง ไม่มีพลัง การจัดการที่ยั่งยืนก็ไม่เกิดขึ้น รวมถึงหน่วยงานของรัฐควรที่จะต้องเข้าใจในกฎหมายที่ควบคุมดูแล การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นควรที่จะต้องแก้ไขเป็นระบบ ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนท้องถิ่นรวมถึงวัดด้วย เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้มีความหวงแหนและผูกพันว่านี่คือสมบัติสาธารณะของท้องถิ่นที่ทุกคนมีสิทธิที่จะปกป้องดูแล ก็จะเป็นหนทางไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดดังนี้คือ

1. ควรมีหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
2. ควรยกระดับการศึกษาของผู้นำในชุมชน รวมถึงเจ้าหน้าที่ของเทศบาลที่เกี่ยวข้อง
3. ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจ และยอมรับความรู้จากนักวิชาการที่เกี่ยวข้องชาวยุในท้องถิ่น
4. กรมศิลปากรควรคืนอำนาจให้ท้องถิ่นในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น
5. งบประมาณในการจัดการต้องยืดหยุ่นได้ ไม่จำกัดตายตัว
6. การขึ้นทะเบียน โบราณสถาน โบราณวัตถุควรมีการระบุระดับว่าควรอยู่ในระดับใดระหว่างระดับชาติ และระดับท้องถิ่น หากเป็นระดับชาติควรร่วมมือกับท้องถิ่น แต่ถ้าเป็นระดับท้องถิ่นก็ให้สิทธิท้องถิ่นในการจัดการ
7. เทศบาลควรมีความเข้าใจในกฎหมายที่จะเข้ามาควบคุมดูแล ผู้ใช้กฎหมายต้องมีความรู้ดีพอในการนำมาปฏิบัติต่อ โบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น ๆ
8. ทำอย่างไรให้ชุมชนท้องถิ่นรู้สึกว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกคนในชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาปกป้องไว้เพื่อเป็นมรดกของท้องถิ่น
9. หากจะให้กฎหมายเอื้อต่อการจัดการแล้วควรเป็นกฎหมายที่ส่งเสริมบทบาทของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทและสร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็งก่อนที่จะนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด
10. ควรปรับปรุงกฎหมายให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันในด้านปฏิบัติ
11. ในการจัดการนอกเหนือจากหน้าที่ของกรมศิลปากร ควรอาศัยผู้ที่มีความรู้ความ

สามารถ เช่น นักวิชาการท้องถิ่น สถาปนิกท้องถิ่น เทศบาลท้องถิ่นที่มีความรู้เข้ามาช่วยในการจัดการ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ควรมีความชัดเจน มีการดำเนินงานที่ชัดเจน มีองค์กรที่ชัดเจน ซึ่งทุกวัดควรมีบุคคลเหล่านี้มาช่วยในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

12. งบประมาณในการจัดการควรมาจากหลาย ๆ ฝ่าย เช่น ทางวัด (ศรัทธา วัด , เงินวัด) กรมศิลปากร องค์กรท้องถิ่น (เทศบาล, อ.บ.จ.) จากต่างประเทศ (งบนุรักษ์) จากประเทศญี่ปุ่น หรือมูลนิธิต่างประเทศ งบการทองเที่ยวเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่สามารถสนับสนุนความสำคัญของโบราณสถานและสิ่งแวดล้อม

13. ควรมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่ออธิบายความสำคัญของวัด และนำชมสถานที่แก่นักท่องเที่ยว

14. ในการจัดการโบราณสถานที่สำคัญของวัด ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงหรือต่อเติมเกินหลักฐานที่ปรากฏ

15. ในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ควรพยายามมองแบบองค์รวมมากกว่าที่จะมองแบบแยกส่วน เพราะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งระบบ

4.4.2 องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน คือ มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง กลุ่มสืบสานภูมิปัญญาล้านนาเชียงใหม่ ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเชียงใหม่ (รายชื่อ ภาคผนวก ก) ได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกัน โดยสรุปเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารไว้ดังนี้

ในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงในภาพรวมนั้นมีการจัดการที่ดีในระดับหนึ่ง แต่ในการจัดการบูรณะโบราณสถานนั้นยังมีความคิดที่ผิด วิธีการที่ผิด ขาดความรู้ความเข้าใจ สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ผิดทั้งวัดและกรมศิลปากร ตลอดจนถึงการจัดการของวัดที่ผ่านมาไม่มีแผนที่ชัดเจน ไม่มีแผนระยะยาวในการดูแลจัดการสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด รวมถึงระบบการดูแลยังไม่ทั่วถึง และบางอย่างยังขาดความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงที่ผ่านมาเป็นการจัดการที่ไม่มีทิศทางที่แน่นอน ส่วนในด้านการใช้พื้นที่ของวัดก็เช่นเดียวกันยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ยังมีการใช้พื้นที่ผิดประโยชน์อยู่บ้าง โดยเฉพาะพื้นที่จอดรถที่มักมีปัญหาถูกล้ำเขตโบราณสถานอยู่บ่อยครั้ง และการใช้พื้นที่บริเวณโบราณสถานเป็นที่ขายของ แสดงให้เห็นว่าวัดยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการจัดการพื้นที่ของวัด ส่วนด้านอาคารเสนาสนะของวัดนั้น ก็ยังไม่ได้กำหนดพื้นที่อาคารเสนาสนะที่จะเกิดขึ้นใหม่อย่างชัดเจนเช่นกัน จึงทำให้มีการใช้พื้นที่ว่างก่อสร้างอาคารเสนาสนะข่มโบราณสถาน เช่น โรงเรียน

เป็นต้น ส่วนเสนาสนะพวกกุฎียังมีความชัดเจนในรูปลักษณะและสีอาครก็มีความกลมกลืนกับ โบราณสถานอยู่มาก แม้ว่าจะสร้างขึ้นใหม่แต่ก็ยังคงกลมกลืนกับโบราณสถานอยู่ ในส่วนของ สาธารณูปโภคสาธารณูปการ ถือว่ามีการจัดการที่ดีพอสมควร แต่มีบางเรื่องที่ทางวัดจะต้องแก้ไข เช่น ป้ายบอกทางไปสุขาควรวัดตั้งอยู่อย่างถาวรและมองเห็นได้ชัดเจน ตู้โทรศัพท์ โคมไฟควรร สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และถนนควรปูวัสดุที่ไม่ดูความร้อน อาจจะเป็นอิฐแทนก็ได้

ส่วนความเห็นด้านการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด เห็นว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นชุมชนที่อ่อนล้า เพราะอำนาจอยู่ที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา วัด และผู้มีเงินมากกว่า ความเป็นชุมชนท้องถิ่นจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อขาดพลังของชุมชนก็ทำให้ การมีส่วนร่วมถูกจำกัดอยู่แค่บุคคลบางกลุ่มเท่านั้น โอกาสที่ชุมชนท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมใน การจัดการจึงแทบที่จะไม่มี ดังนั้นจึงควรกำหนดว่า ชุมชนคือใคร ชุมชนมีองค์ความรู้หรือไม่ ชุมชนมีสิทธิในการตัดสินใจหรือไม่ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับทัศนะ อำนาจ ระบบการศึกษา และเงิน ที่ จะเป็นตัวกำหนดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น แต่ปัญหาจริง ๆ โดยหลักการแล้ว ทำได้ในระดับใด มีศักยภาพมากน้อยเพียงใดที่จะมามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ผู้เกี่ยวข้องจริง ๆ คือใคร หาปัญหาให้ตรงจุด แล้วควรให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมมือกันไม่ใช่แยกกันแก้ไข ปัญหา

ด้านกฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องของเอื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดหรือไม่นั้น ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ไม่เอื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด เพราะกฎหมายยังจำกัด เพียงแค่หน่วยงานของรัฐมากกว่าท้องถิ่นในการจัดการ โดยเฉพาะตัวโบราณสถานของวัด แต่ใน ส่วนสิ่งแวดล้อมประกอบจะเป็นส่วนที่กฎหมายอื่นควบคุมอยู่ เช่น พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร เป็นต้น จึงทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง มีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้องหลายฉบับ ซึ่งเอื้อต่อรัฐแต่ไม่ได้เอื้อต่อเจ้าของพื้นที่คือทางวัดจึงมักก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันอยู่เสมอ

ด้านปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ปัญหาที่ สำคัญที่ทำให้การจัดการไม่ประสบผลสำเร็จนั้นเป็นเพราะ

1. กรมศิลปากรยังแสดงความเป็นเจ้าของผูกขาดมากเกินไปทำให้เกิดความล่าช้าในทางปฏิบัติ
2. มีความขัดแย้งระหว่างท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐ หาข้อมูลไม่ได้ว่าจะจัดการแนวใด
3. ความไม่รู้ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ วัด กรรมการวัด ศรัทธา นักท่องเที่ยวที่ยังมีความรู้ไม่เพียงพอในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง
4. องค์ความรู้ยังมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดการให้มีประสิทธิภาพได้

ด้านแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงนั้น จากภาพรวมของปัญหาทั้ง โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมประกอบ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นพอสรุปได้ดังนี้

1. ต้องปฏิรูปลงสถาบันการศึกษาแบบล้านนาในระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษา ประถมศึกษา โดยกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่น
2. พระ กรรมการวัด ผู้นำ ชุมชน ควรได้รับการอบรมความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมภายในท้องถิ่น และพระต้องเป็นผู้นำในการจัดการหรือการอนุรักษ์
3. ความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบลักษณะของ โบราณสถานควรศึกษาข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้รูปปลักษณ์เปลี่ยน ไปจากของเดิมให้มากที่สุด
4. ผู้ที่เข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ควรมีความเข้าใจต่องานอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น และควรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ
5. กรมศิลปากรควรเปลี่ยนบทบาท ควรยอมรับความรู้ท้องถิ่น ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด
6. กฎหมายควรเอื้อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเพิ่มมากขึ้น
7. วัดควรมีการวางแผนระยะยาวอย่างชัดเจน และมีงบประมาณที่แน่นอนในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด
8. ควรแก้ไขกฎหมายให้เหมาะสม สำรวจว่าชาวบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการดูแลจัดการมากน้อยเพียงใด โดยพยายามให้อำนาจในการจัดการแก่ชุมชนมากขึ้น
9. วัดเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ควรมีการจัดการการใช้พื้นที่ในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีกฎระเบียบที่เข้มแข็ง จะต้องมีคนควบคุมดูแลอย่างชัดเจน

4.4.3 หน่วยงานภาครัฐ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ คือ ฝ่ายส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เทศบาลนครเชียงใหม่ สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มงานส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 เชียงใหม่ (รายชื่อ ภาคผนวก ก) เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร มีความคิดเห็นรวมกันสรุปได้ดังนี้

ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงที่ผ่านมามีความเห็นว่าการจัดการด้านโบราณสถานที่สำคัญภายในวัดนั้นมีการจัดการถูกต้องแล้วตามขั้นตอนของกรมศิลปากร เพราะกรมศิลปากรได้ใช้วิธีการแบบสากลเข้ามาจัดการบูรณะ ซึ่งเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการพังทลายไปตามกาลเวลามากไปกว่านี้ และตามกฎหมายกรมศิลปากรก็มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการ แต่การบูรณะต้องทำเท่าที่มีอยู่โดยอาศัยหลักฐานที่ปรากฏอยู่ และบูรณะตามสภาพที่ปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแข็งแรงเท่านั้น แต่ในการจัดการก็มีข้อขัดแย้งกันว่าสมควรดำเนินการรูปแบบใด นำท้องถิ่นเข้ามาร่วมพิจารณา จะดำเนินการก่อสร้างสิ่งใดควรขออนุญาตตามที่กฎหมายกำหนด ถ้านอกเหนือกฎหมายกำหนดวัดก็สามารถดำเนินการต่อไปได้ แต่ในการบูรณะแต่ละครั้งไม่ควรเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ เพราะว่าหลักฐานไม่ชัดเจน ต้องทำการศึกษาเค้าโครงเดิมให้มากที่สุด คงสภาพเดิมให้มากที่สุดเพื่อรักษาหลักฐานไว้ในการศึกษาต่อไป แต่ปัญหาก็คือประชาชนไม่เข้าใจในการจัดการของภาครัฐและคิดว่าภาครัฐเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการโบราณสถานของวัด จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทางกรมศิลปากรกำลังมีแนวทางที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ซึ่งก็ควรเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปในการถ่ายโอนอำนาจของภาครัฐสู่ประชาชนท้องถิ่น ส่วนในการจัดการพื้นที่ของวัดอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของภาครัฐที่จะเข้าไปดูแล โดยปกติจะเป็นหน้าที่ของทางวัดในการควบคุมการใช้พื้นที่ภายในวัดซึ่งทางภาครัฐจะไม่เข้าไปก้าวก่าย แต่บางครั้งทางวัดก็ใช้พื้นที่ผิดประเภทไป มีการก่อสร้างอาคารข่มตัวโบราณสถาน ในความเป็นจริงแล้วการจัดการพื้นที่ของวัดส่วนใหญ่ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือชุมชนในด้านการให้บริการชุมชน และหาผลประโยชน์เข้าวัด ดังเช่นงานเทศกาลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัด เพราะฉะนั้นการใช้ที่ดินควรจำแนกให้เป็นสัดส่วน มีผังแสดงการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน และควรฟื้นฟูบูรณะบริเวณที่เสื่อมโทรมให้มีสภาพที่ดีเพิ่มขึ้นตามลำดับ ซึ่งจะรวมไปถึงอาคารเสนาสนะต่าง ๆ ควรที่จะต้องมีการจัดการให้เป็นสัดส่วนและไม่ข่มหรือลดคุณค่าของโบราณสถาน ควรต้องมีการควบคุมจัดการให้ดี ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับทางเทศบาลในการควบคุมอาคารที่จะเกิดขึ้นด้วย ในส่วนของสาธารณูปโภคสาธารณูปการนั้นควรมีการวางแผนพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ให้เพียงพอต่อความต้องการของวัดทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ และพยายามให้สอดคล้องกับบรรยากาศของวัดโดยรวมอย่างเหมาะสม ส่งเสริมคุณภาพและความสง่างามของสิ่งแวดล้อมภายในวัดและโบราณสถาน โดยยึดหลักความสว่าง สะอาด สงบ และเป็นระเบียบเรียบร้อย

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดนั้น ส่วนใหญ่คิดว่า เป็นการดีที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพราะจะได้ร่วมปรึกษาหารือกันว่าควรจะไปจัดการไปในทิศทางใด แต่ก็มีบางส่วนคิดว่า ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถที่จะจัดการได้

เพราะมีกลุ่มคนหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จำเป็นจะต้องสร้างความเข้มแข็งขึ้นก่อน คนที่อยู่โดยรอบวัด มักเข้ามาหาผลประโยชน์ (มีร้านค้า) มากกว่าที่จะมาดูแลวัด และเมื่อวัดมีกิจกรรมคนภายนอกมักจะเข้ามาจัดการมากกว่าชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้มีอำนาจ (สศ., สท., เทศบาล) คนมีชื่อเสียงบางคนมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าชุมชน จึงทำให้การมีส่วนร่วมถูกจำกัดเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น และคนในชุมชนเองต่างคนก็ต่างอยู่ จึงเป็นไปได้ยากที่จะเกิดความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ด้านกฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่คิดว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดยังมีความขัดแย้งกันอยู่ซึ่งมีทั้งข้อดีข้อเสีย เพราะว่าวัดวัดเดียวแต่มีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้องหลายฉบับทำให้การดำเนินงานไม่สัมพันธ์กัน ไม่สอดคล้องกันในรายละเอียดและยังไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร กฎหมายจึงไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้เต็มที่ นำมาใช้เพียงร้อยละ 60 ถึงร้อยละ 70 เท่านั้น กฎหมายควรที่จะเป็นตัวควบคุมป้องกันความไม่รู้ของผู้ดำเนินการจัดการ ป้องกันการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ในทางตรงกันข้ามกฎหมายมักจะเคร่งครัดเกินไป จึงจำเป็นที่จะต้องมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด โดยพยายามให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำให้มากขึ้น

ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง ส่วนใหญ่คิดว่า ปัญหาในพื้นที่คือด้านของความรู้ของผู้ปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น ๆ ยังมีความรู้ไม่เพียงพอต่อการจัดการ อีกทั้งมีการจัดการที่อาศัยความไม่รู้เป็นหลัก จึงทำให้การจัดการนั้นไปทำลายคุณค่าของศิลปกรรม รวมถึงภาครัฐก็ไม่มีงบประมาณที่เพียงพอ มีบุคลากรจำนวนจำกัด ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง วัดจึงเข้ามาจัดการแทนจนกลายเป็นปัญหาที่เห็นได้ในปัจจุบัน และบางส่วนคิดว่า ผู้มีอำนาจมักใช้สิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมากกว่าการใช้ความรู้ นำ จึงทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดไม่เกิดผลในการอนุรักษ์เท่าที่ควร

แนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวง ควรมีทิศทางอย่างไรนั้น จากการสัมภาษณ์ พอมีแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงได้ดังต่อไปนี้

1. ในการใช้พื้นที่ควรเน้นถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และควรแบ่งพื้นที่ให้ชัดเจนว่าพื้นที่ใดเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ พื้นที่ใดเป็นพื้นที่ควรอนุรักษ์ และพื้นที่ใดเป็นพื้นที่สวน
2. อาคารเสนาสนะควรสร้างให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ ถนนทางเท้าควรแสดงให้เห็นชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดความแออัด
3. ควรมีการอบรมให้ความรู้กับพระสงฆ์สามเณรภายในวัดในเรื่องของการดูแลรักษาทำ

ความสะอาดด้านสภาพภูมิทัศน์ให้ตีรวมถึงสิ่งแวดล้อมภายในวัดให้เอื้อหรือส่งเสริมคุณค่าของโบราณสถาน และสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนเข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด

4. ควรมีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ทำความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นให้เข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด และวิธีการจัดการปัญหาตามแนวทางการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม

5. ปรับปรุง พ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญให้มากที่สุด และกฎหมายฉบับใดที่มีความสอดคล้องกันควรนำมาประสานผลกันในทางปฏิบัติมากกว่าที่จะดำเนินการแบบแยกส่วน

6. ควรหางบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน เช่น จิตศรัทธา กรมศิลปากร สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ หน่วยงานท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดูแลจัดการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยอาจจะเป็นแผนการจัดการของวัด

7. ในการบูรณะนั้นควรกลมกลืนกับวัฒนธรรมแบบเดิม ไม่ควรเปลี่ยนแปลงจากเดิม ควรกำหนดบุคคลที่รับผิดชอบดำเนินการซึ่งจะต้องเป็นผู้มีความรู้ มีความชำนาญจากหลายฝ่ายไม่ใช่กรมศิลปากรเป็นผู้จัดการฝ่ายเดียว

8. วัดเป็นพื้นที่เฉพาะ มีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย วัดจึงควรจำกัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่ให้มีผลกระทบต่อโบราณสถาน โดยให้มีการกันเขตการใช้พื้นที่ภายในวัดอย่างชัดเจน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

9. ในการจัดการด้านสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ควรมีลักษณะกลมกลืนแบบร่วมสมัย และควรเหมาะสมกับสภาพของวัดในปัจจุบันด้วย คือพยายามผสมผสานศิลปร่วมสมัยแต่ต้องไม่เด่นกว่าโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด

10. ควรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนของวัด การดูแลรักษา และการบูรณะในแต่ละช่วงสมัย เพื่อให้เห็นความแตกต่างของประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัย รวมถึงนำเอาสื่อสำคัญบรรจุเข้าไปในแผนการศึกษาของท้องถิ่นให้ชัดเจน เพื่อให้เด็กและเยาวชน นักเรียนนักศึกษาได้เกิดความซาบซึ้ง ความตระหนักและจิตสำนึกต่อคุณค่าของโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรจะอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลาน ได้ภูมิใจต่อไป

4.5 แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหารในอนาคต

จากผลการศึกษาสภาพและปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ผู้ศึกษาขอเสนอมาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ดังต่อไปนี้

4.5.1 มาตรการด้านกายภาพ

เพื่อให้การแก้ไขและป้องกันปัญหาอันเกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เกิดขึ้นภายในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับศิลปกรรมท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางด้านกายภาพเพื่อควบคุมดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น ๆ ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับศิลปกรรมภายในวัด ควรมีมาตรการทางด้านกายภาพเข้ามาควบคุมในการดำเนินการจัดการ ดังต่อไปนี้

1) ในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานที่ยื่นทะเปียนแล้ว วัดควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการบูรณะซ่อมแซมให้มั่นคง โดยไม่ผิดจากรูปแบบของเดิม โดยก่อนที่จะดำเนินการใด ๆ กับโบราณสถานนั้น ๆ ควรมีการศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานก่อน เพื่อกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์ให้กับโบราณสถานต่าง ๆ ภายในวัด

2) ในการบำรุงรักษาโบราณสถานของวัด ควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยที่ทางวัดควรรับผิดชอบดูแลรักษาทำความสะอาดในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ และไม่ควรทำให้โบราณสถานนั้น ๆ ชำรุดทรุดโทรมหรือถูกทำลายลงไปกว่าเดิมเท่าที่เป็นอยู่

3) วัดควรจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือแผนผังอย่างชัดเจน ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำแผนมาช่วยดำเนินการ เช่น ครูอาจารย์ที่มีความรู้ด้านการวางผัง ฝ่ายผังเมืองจากเทศบาลหรือกรมศาสนา เป็นต้น และแผนผังวัดควรจัดทำเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ

3.1 ผังสภาพปัจจุบัน ซึ่งแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ของสภาพปัจจุบันของวัดทั้งหมด

3.2 ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาวัด โดยเฉพาะผังโครงการเป็นผังที่ผู้วางผังควรมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณ จึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งวัด

4) ควบคุมการใช้ที่ดินไม่ให้มีกิจกรรมการใช้ที่ดินที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียงโบราณสถานภายในวัด ควรมีการควบคุมตามบทบาทหน้าที่ในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

4.1 เขตที่เป็นเขตพุทธาวาส หรือเขตอนุรัักษ์ ส่วนใหญ่จะเป็นเขตที่มีโบราณสถานที่สำคัญภายในวัดตั้งอยู่ ในเขตนี้ควรได้รับการอนุรัักษ์ไว้ไม่ควรให้มีสิ่งก่อสร้างใด ๆ เกิดขึ้น เพราะบริเวณนี้เป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ และสมควรอย่างยิ่งที่ต้องรักษาเอกลักษณ์ บรรยากาศให้คงไว้ หากมีสิ่งก่อสร้างใด ๆ เกิดขึ้น ควรได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสิ่งก่อสร้าง

สร้างที่เกิดขึ้นในเขตนี้จะต้องไม่ไปบดบังหรือลดคุณค่าความโดดเด่นของโบราณสถานนั้น ๆ รวมไปถึงการดูแลรักษาทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามมากกว่าในเขตอื่น ๆ เพื่อให้เป็นจุดเด่นของวัด

4.2 เขตสังฆาวาส ควรเป็นเขตของพระสงฆ์ ไม่ควรมีกิจกรรมใด ๆ เข้าไปรบกวน โดยวัดควรมีป้ายห้ามติดบริเวณแต่ละเขตให้ชัดเจน เช่น ห้ามส่งเสียงดัง หรือเขตสังฆาวาส ไม่มีกิจห้ามเข้า เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ภายในเขตนี้สิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้น เช่น ภูมิที่จะเพิ่มเติมหรือเกิดขึ้นใหม่ควรอยู่ในบริเวณกลุ่มเดียวกันกับภูมิอื่น ๆ โดยเลือกที่วางที่เหมาะสม แต่ถ้าไม่มีที่ว่าง ควรใช้อาคารหรือศาลาในเขตสังฆาวาสแต่ละคณะดัดแปลงเป็นที่อาศัยชั่วคราวของพระภิกษุสามเณร โดยไม่นำไปใช้เป็นอาคารศาลาที่บริการชุมชน

4.3 เขตบริการชุมชน วัดควรกำหนดเขตบริการชุมชนไว้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ศาลาศพ ศาลาอเนกประสงค์ และไม่ควรเพิ่มขยายอาคารสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมหรือพื้นที่เพิ่มเติม แต่ควรใช้อาคารหรือศาลาภายในวัดที่มีอยู่แทน ส่วนรถที่เข้ามาจอดควรจัดหาที่จอดรถเตรียมไว้ให้อาจจะเป็นหน้าโรงเรียน ริมกำแพงวัดด้านนอก หรือมีป้ายบอกที่จอดรถแต่ละส่วนให้ชัดเจน

ส่วนในช่วงเทศกาลไม่ควรให้รถเข้ามาจอดภายในวัด ควรให้จอดรถนอกวัดแทน ส่วนเครื่องหมายแสดงเขต ซึ่งอาจจะทับซ้อนกัน ควรมีเครื่องหมายแสดงขอบเขตให้ชัดเจน อาจเป็นพุ่มไม้สูงไม่เกิน 1.00 เมตร หรือสิ่งอื่นที่สามารถใช้เป็นเครื่องหมายแสดงขอบเขตได้ แต่ต้องมีความกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมภายในวัด

5) พื้นที่ลานวัด ควรส่งเสริมให้พื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสม โดยเฉพาะบริเวณหน้าวัดที่เชื่อมต่อกับภายนอกวัดที่สามารถมองเห็นแล้วทำให้เกิดความโดดเด่นแก่วัด หรือโบราณสถาน ลานวัดควรมีสภาพที่ส่งเสริมให้เกิดการรับรู้ว่าวัดเด่นงามสง่า ส่วนพื้นที่ลานวัดบริเวณพระธาตุเจดีย์หลวงไม่ควรมีกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้นเพื่อให้พระธาตุเจดีย์หลวงมีความสง่างามโดดเด่นมากขึ้น

6) อาคารเสนาสนะใดที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและมีความเก่าแก่ภายในวัด ควรอนุรักษ์ไว้ โดยเฉพาะภูมิแก้วนารัฐซึ่งตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส ควรจัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ของวัดแทน ส่วนภูมิอื่น ๆ นั้นก็ควรบำรุงรักษาซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมให้มากที่สุดแต่ไม่ควรดัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติม

7) อาคารสิ่งก่อสร้างสูงด้านหลังโบราณสถาน ควรปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นฉากหลังของโบราณสถาน

8) ควบคุมรูปร่าง วัสดุ และสีของอาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดให้มีรูปแบบที่เป็นแบบท้องถิ่นและเรียบง่ายสอดคล้องกลมกลืนกับโบราณสถานภายในวัด

9) จัดระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ให้บดบังหรือทำลายความสง่างามของโบราณสถานภายในวัด โดยควรดำเนินการดังต่อไปนี้

9.1 ควบคุมการติดตั้งป้ายให้เป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งภายในวัดและนอกวัด โดยป้ายทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นป้ายชื่อวัด ป้ายประวัติวัด ป้ายที่จอดรถ ป้ายสุขา เป็นต้น ควรมีลักษณะรูปร่างสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและกลมกลืนกับโบราณสถานภายในวัดให้มากที่สุด โดยขอความร่วมมือจากผู้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบด้านสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มาช่วยในการออกแบบตามความเหมาะสมต่อไป

9.2 ที่จอดรถ ถนน และทางเท้าควรปลูกแทนปูนซีเมนต์ โดยใช้สีโทนอ่อนอาจจะใช้สีที่แตกต่างกันเพื่อแสดงหน้าที่ในการใช้ และจัดสถานที่จอดรถให้เป็นระเบียบห่างจากโบราณสถานพอสมควร

9.3 ควรสร้างร้านค้าให้เป็นที่ยาขยสินค้าของพ่อค้าแม่ค้าภายในวัด โดยควรตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่บดบังสายตาเมื่อมองไปยังโบราณสถานของวัด ควรอยู่ริมกำแพงด้านหน้าวัด หรือริมกำแพงด้านเหนือของวัดเจดีย์หลวงตามความเหมาะสม

9.4 ควรจัดวางถังขยะให้เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นทางเดิน หรือบริเวณข้างถนน โดยควรมีสถานที่กลมกลืน มีรูปร่างไม่สะดุดตา แข็งแรงรักษาง่ายสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นแต่ต้องไม่โดดเด่นเกินโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด

9.5 ห้องน้ำห้องสุขา ควรมีสภาพที่เรียบง่ายเหมาะสมกับวัด และควรมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน รวมถึงป้ายในห้องน้ำ เช่น กรณารักษาความสะอาด หรือกรณาราดน้ำทุกครั้งหลังเสร็จกิจ เป็นต้น พร้อมทั้งมีการดูแลรักษาทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ

9.6 ควรปลูกไม้ประจำถิ่นที่นิยมปลูกกันในวัด และต้นไม้เดิมที่มีอยู่ควรดูแลรักษาตกแต่งกิ่งให้ดูร่มรื่นสวยงาม ถ้าต้นไม้ต้นใดตั้งอยู่ในที่ไม่เหมาะสมก็ควรตัดทิ้ง หรือขุดย้ายนำไปปลูกในที่ที่เหมาะสมแทน

9.7 ควรเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในวัดอย่างเหมาะสม เช่น สวนหย่อมในบริเวณรอบ ๆ โบราณสถาน หรือสถานที่สำคัญของวัดก็จะเป็นการเพิ่มทัศนียภาพ และเสริมสร้างความสง่างามให้กับโบราณสถาน ซึ่งอาจจะรวมไปถึงบริเวณหน้ากุฏิที่อยู่รอบ ๆ โบราณสถานด้วย

9.8 สายไฟฟ้า เสาไฟ และดวงไฟฟ้าภายในวัดควรจัดระบบโครงข่ายให้เหมาะสม โดยจะต้องไม่ไปทำลายหรือบดบังความสวยงามของโบราณสถาน เสาไฟอาจย้ายไปตั้งบริเวณรอบ ๆ กำแพง สายไฟอาจนำลงสู่พื้นดินแทน ส่วนดวงไฟฟ้าถ้าเป็นบริเวณแหล่งโบราณสถานก็ควรมีสันรูปร่างให้สอดคล้องกลมกลืนกับโบราณสถาน ส่วนดวงไฟในแต่ละกุฏิหรืออาคารต่าง ๆ ควรคิดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยโดยจะต้องไม่ขัดกับบรรยากาศโดยรวมของวัด

9.9 ผู้โทรศัพท์ สายโทรศัพท์ ควรมีลักษณะรูปร่างกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมภายในวัด และควรตั้งในที่ที่เหมาะสมที่สุดแล้วไม่เกะกะ และหาได้ง่าย

10) ในการดำเนินการจัดการทางด้านกายภาพดังที่กล่าวมา ทางวัดควรได้รับคำแนะนำข้อ มูลอย่างถูกต้องจากผู้มีความสามารถในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ด้านออกแบบ สถาปัตยกรรม ด้านการวางผัง หรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4.5.2 มาตรการด้านสังคม

ในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร นอกจากจะจัดการกับ สภาพแวดล้อมทางกายภาพแล้ว จำเป็นที่จะต้องดำเนินการทางด้านสังคมควบคู่กันไปด้วยก็จะทำให้การดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดมีความชัดเจนและยั่งยืนในที่สุด ซึ่งปัจจุบันกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ มีความซ้ำซ้อน ล้าสมัย ประชาชนในท้องถิ่นหรือในพื้นที่ขาดความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม มีค่านิยมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่หรือ เยาวชนที่ถูกรั้ววัฒนธรรมใหม่ ๆ ครอบงำ ขาดความสำนึกต่อส่วนรวม รวมถึงการเร่งรัดพัฒนาใน ด้านต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมทั้งสิ้น ดังนั้นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลป กรรมของวัดเจดีย์หลวง จึงจำเป็นที่จะต้องมีแนวทางมาตรการทางด้านสังคมเพื่อดำเนินการควบคู่ กับการปรับปรุงทางด้านกายภาพ ซึ่งผู้ศึกษาขอเสนอมาตรการในการจัดการดังต่อไปนี้

1) การบริหารจัดการวัด ควรเป็นการบริหารจัดการในรูปแบบที่ประชาชนในท้องถิ่นมี ส่วนร่วมมากขึ้น โดยเพิ่มบทบาทของประชาชนในท้องถิ่นในโครงสร้างการบริหารของวัด โดยผู้ที่ เข้ามามีส่วนร่วมนั้นควรเป็นผู้แทนจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน นักวิชาการ ภาคประชา ชน ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด และควรมีอำนาจใน การตัดสินใจอย่างอิสระและหลากหลาย

2) สร้างความตระหนัก หรือจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรักษาสภาพแวดล้อมให้แก่ศิลปกรรม ตลอดจน การส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสามัญสำนึกให้เกิดความรักความหวงแหน เกิดความ วิตก และรู้สึกนึกคิดที่จะร่วมมือร่วมแรงในการรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม ให้เกิดขึ้น กับนักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน

3) ควรปรับปรุงเนื้อหาในการศึกษาทุกระดับให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริม สร้างกิจกรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หรือจัดทัศนศึกษาใน ทุกระดับการศึกษา สถาบันการศึกษาควรจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนในการให้ความรู้ โดยจัดการ

เรียนการสอนในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมโดยตรง หรือสอดแทรกในหลักสูตรการศึกษา

4) การถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด หรือท้องถิ่นควรเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการซึมซับจนเป็นจิตสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกวิธี

5) ควรมีการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา การบูรณะปฏิสังขรณ์ กระบวนการดำเนินงานในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด แล้วเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนทั่วไปได้รับรู้และเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

6) ควรส่งเสริม สนับสนุนให้มีภาคีทุกประเภทประจำท้องถิ่น โดยเฉพาะเยาวชนให้ได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมปลูกฝัง เกิดความภาคภูมิใจในศิลปกรรมของท้องถิ่นของตน และถ่ายทอดความรู้สู่นักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

7) ควรปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด หากกฎหมายใดมีความสอดคล้องกันก็ควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนถึงโครงการ แผนงานที่ไม่สอดคล้องกัน ควรปรับปรุงให้ดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน

8) กฎหมายควรส่งเสริม สนับสนุน เร่งรัดให้องค์กรอิสระ ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้มากขึ้น โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมีศักยภาพพอที่จะจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนได้

4.5.3 มาตรการด้านเศรษฐกิจ

เพียงมาตรการทางด้านกายภาพ และมาตรการทางด้านสังคมยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งที่สำคัญที่ทำให้วัดไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องก็คือ การขาดแคลนงบประมาณ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการดำเนินงานในการพัฒนาวัด ดังนั้นควรมีมาตรการดังต่อไปนี้

1) การจัดหางบประมาณสนับสนุน นอกจากงบประมาณของทางวัดแล้ว ควรจัดหางบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุน ส่งเสริมให้มากขึ้นในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัด ซึ่งอาจจะมาจากผู้มีจิตศรัทธา ภาคเอกชน หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กรมศิลปากร หน่วยงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด การท่องเที่ยว

เที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงกองทุน มูลนิธิจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2) ควรจัดทำแผนระยะสั้น และระยะยาวในการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดอย่างชัดเจนแน่นอน โดยอาจจะเป็นแผน 1 ปี หรือ 5 ปี ตามความเหมาะสม และควรมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนตามความเหมาะสม บางครั้งอาจยืดหยุ่นเพื่อความต่อเนื่องของงานและแผนทุกแผนควรเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งก็คือการจัดการในเชิงอนุรักษ์

3) การจัดเก็บภาษีอากร เทศบาลควรจัดสรรงบประมาณจากการเก็บภาษีอากรในพื้นที่หรือในท้องถิ่น มาสนับสนุน ส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดให้มีความต่อเนื่องทุกปี

4) วัดควรลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออก แล้วควรเพิ่มงบในส่วนที่สำคัญจริง ๆ เพื่อที่จะได้มีงบประมาณเป็นทุนสำรองไว้ดำเนินการในโครงการ หรือแผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของวัดในอนาคตอย่างยั่งยืน